

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování

Restaurování části nástropní malby s motivem Seraphim na klenbě kaple sv.
Isidora v Křenově.
Ikonografické aspekty výmalby na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově.
Markéta Račková

Bakalářská práce
2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Markéta Račková**
Osobní číslo: **R10007**
Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Restaurování a konzervace nástěnné malby a sgrafita**
Název tématu: **Restaurování části nástropní malby s motivem "Seraphim"
na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově**
Zadávající katedra: **Ateliér restaurování malby a sgrafita**

Zásady pro vypracování:

Bakalářská práce je prací, ve které diplomant dokládá, že je schopen samostatně provést komplexní restaurátorský zákrok. Markétě Račkové byl přidělen úsek nástěnné malby ve východní části klenby s motivem jednoho z devíti andělských kůrů, který je označen nápisem "Seraphim" (cca 7 m²). Na tomto úseku má diplomantka nejdříve provést restaurátorský průzkum zacílený jak na originální techniku malby na omítce i štukách, tak i na rozbor poškození a určení případných sekundárních zákroků. V závěru restaurátorského průzkumu musí být diplomantka schopna vyhodnotit všechna zjištění provedená in situ, stejně jako laboratorní průzkumy. Následně vypracuje diplomantka detailní verzi návrhu na restaurování, která bude schválena vedoucím práce. Na základě schváleného návrhu provede diplomantka restaurátorský zákrok. Průběh prací bude konzultován jak s vedoucím práce, tak i s oponentem, zástupcem investora a se zástupci ústředního pracoviště NPÚ. Nedílnou součástí bakalářské práce je vyhotovení restaurátorské dokumentace přiděleného úseku malby. Vedoucí práce určí, které součásti této dokumentace se stanou součástí celkové restaurátorské dokumentace, jež bude odevzdána investorovi a na příslušné pracoviště NPÚ.

Jako teoretickou část práce diplomantka vypracuje pojednání s názvem Ikonografické aspekty výmalby na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově. Diplomantka se zaměří na ikonografii maleb s tématem Nanebevzetí Panny Marie a Devíti andělských kůrů. Nejprve shromáždí potřebnou literaturu a prameny k tématu a na základě ní se bude snažit o nalezení možných inspiračních zdrojů. Stejně tak se bude diplomantka snažit najít předlohy obrazové. Diplomantka se zaměří především na grafické předlohy, ale i příbuzné malby z regionů, u kterých by bylo možné uvažovat o přímém, či nepřímém ovlivnění práce malíře, či malířů, kteří pracovali na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově. Výsledkem práce by mělo být celkové vyhodnocení nalezených souvislostí a jejich případné užití v pochopení zobrazených motivů a scén. Stejně tak může práce posloužit při případných rekonstrukcích chybějících částí malby. Po formální stránce dodrží diplomantka pravidla psaní bakalářských prací, stanovená na FR UPa.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

1. Mora P., Mora L., Philippot P., Conservation of Wall Paintings. London 1984.
  2. Slánský, Bohuslav, Technika malby I a II. Praha 2003
  3. Vaněček I., Nástěnné malby. VŠCHT Praha 1997.
  4. Zelinger J. a kolektiv, Chemie v práci konzervátora a restaurátora. Praha 1987.
  5. Hošek J., Muk J., Omítky historických staveb. Praha 1989.
  6. Dějiny českého výtvarného umění II/2, Praha 1989.
  7. Krsek I., Kudělka Z. a kol., Umění baroka na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996.
  8. Šmeral J., Turko J., Bouchal G. B., Křenovská farnost v historii, Křenov 2010.
  9. Říhová V., Bratrstvo a kaple sv. Isidora v Křenově. Sborník Pomezí 2013.
- Diplomantka dohledá a použije i další literaturu potřebnou ke zdárnému dokončení práce.

Vedoucí bakalářské práce:

ak. mal. Josef Čoban

Ateliér restaurování malby a sgrafita

Datum zadání bakalářské práce: **30. října 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **12. srpna 2014**

Ing. Karol Bayer
děkan

L.S.

Mgr. art. Jan Vojtěchovský
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 6. května 2014

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice (Dislokované pracoviště – Fakulta restaurování, Litomyšl).

V České Třebové dne: 8. srpna 2014

Markéta Račková

Poděkování

Poděkování patří vedoucímu bakalářské práce Mgr. Art Janu Vojtěchovskému a konzultance teoretické části Mgr. Vladislavě Říhové Ph.D, BcA. Haně Čobanové a Ing. Petře Lesniakové, PhD., MgA. Daniele Urbanové za rady a konzultace.

ANOTACE

Bakalářská práce prezentuje restaurování nástěnné malby a štuků v kopuli kaple sv. Isidora v Křenově. Malba i štuky jsou z barokního období a byly pravděpodobně vytvořeny před rokem 1713. Restaurátorská dokumentace je rozšířená o teoretickou část týkající se umělekohistorického průzkumu. Na základě restaurátorského průzkumu, zkoušek konsolidace a návrhu průběhu restaurátorského zásahu bylo přistoupeno k restaurování nástěnných maleb a tato práce tento postup reflektuje. Teoretická část bakalářské práce se zaměřuje na ikonografii devíti andělských kůrů a interpretuje jednotlivé atributy andělů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Restaurování a konzervace nástěnných maleb, ikonografie, kaple sv. Isidora, devět andělských kůrů, Panna Marie, mariánská bratrsva na Moravě.

TITLE

The restoration of ceiling paintings with the motif of Seraphim on the vault chapel St. Isidor in Křenov.

The iconographic aspects of the paintings on the vault of the chapel St. Isidor in Křenov.

ANNOTATION

Bachelor thesis presents the restoration of wall paintings and stucco on the vault of the chapel St. Isidor in Křenov. Painting and stucco are from the Baroque period and were probably made before 1713. Restoration documentation is extended to the theoretical part concerning art history survey. Based on restoration research, testing and design of consolidation during the restoration work proceeded to the restoration of wall paintings and this work reflects this approach. The theoretical part of the thesis focuses on the iconography of the nine angelic choirs and interprets the various attributes of the angels.

KEYWORDS

The restoration and conservation of the wall paintings, the iconography, the chapel of St. Isidor in Křenov, the nine angelic choirs, the Virgin Mary, the brotherhoods of the Virgin Mary in Moravia.

OBSAH

I. Restaurování části nástropní malby s motivem Seraphim na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově.....	9
0 ÚVOD	9
1 Základní údaje o památce.....	9
1.1 Lokace památky	9
1.2 Údaje o památce	10
1.3 Údaje o akci.....	10
2 Popis objektu	10
3 Historie objektu	11
4 Vymezení úseku určeného k samostatnému restaurování.....	11
5 Umělecko-historický průzkum	12
5.1 Popis nástěnných maleb a štuků určených k samostatnému restaurování	12
5.1.1 Předikonografický popis	12
5.1.2 Ikonografická interpretace.....	12
6 Restaurátorský průzkum.....	13
6.1 Popis poškození a jejich příčiny.....	14
6.2 Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle.....	17
6.2.1 Nástěnná malba s motivem serafína.....	17
6.2.2 Nástěnná malba s motivem mraků	18
6.2.3 Štuková výzdoba	19
6.3 Průzkum v bočním osvětlení	19
6.4 Průzkum v UV světle	19
6.5 Fotografie detekující IR světlo	21
6.6 Perkusní průzkum.....	21
6.7 Chemicko-technologický průzkum	22
6.7.1 Nástěnná malba s motivem mraků	22
6.7.2 Nástěnná malba s motivem Seraphim	22
6.8 Mikrobiologické zkoušky.....	24
6.9 Zkoušky konsolidace nástěnných maleb a štuků.....	24
6.9.1 Tabulka zkoušek.....	24
6.9.2 Tabulka zkoušek.....	24
6.9.3 Tabulka zkoušek.....	25
6.9.4 Tabulka zkoušek.....	26
6.9.5 Tabulka zkoušek.....	27
6.9.6 Tabulka zkoušek různých kombinací.....	28
6.9.7 Kompletní vyhodnocení zkoušek konsolidace	30
6.8 Zkoušky odstranění lesklých míst fixáže	30
6.8.1 Tabulka zkoušek.....	30
6.8.2 Kompletní vyhodnocení zkoušek fixáže	31
6.9 Zkoušky odstranění zákalů.....	31
6.9.1 Tabulka zkoušek.....	31
6.9.2 Kompletní vyhodnocení zkoušek odstranění zákalů barevné vrstvy	32
6.10 Zkoušky tmelů.....	32
6.10.1 Tabulka zkoušek.....	32
6.10.2 Kompletní vyhodnocení zkoušek tmelů	33
7 Návrh postupu restaurátorských prací.....	33
7.1 Konsolidace	34
7.2 Čištění povrchu	34
7.3 Tmelení.....	35

7.4	Retuš.....	35
8	Postup restaurátorských prací.....	35
8.1	Zajištění malby ochrannými přelepy.....	35
8.2	Konsolidace.....	35
8.3	Konsolidace štukové vrstvy a injektáž omítkových vrstev.....	36
8.4	Odstranění nevhodných tmelů.....	36
8.5	Tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.....	37
8.6	Retuš.....	37
9	Použité materiály.....	37
10	Doporučený režim památky.....	39
II.	Ikonografické aspekty výmalby na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově.....	39
0	ÚVOD.....	39
1	Základní údaje o památce.....	40
2	Popis objektu.....	40
3	Historie objektu.....	40
4	Uměleckohistorický průzkum.....	41
4.1	Úvod a dosavadní stav bádání.....	41
4.2	Panna Marie obklopená anděly.....	44
4.2.1	Předikonografický popis.....	44
4.2.2	Ikonografická interpretace.....	44
4.2.3	Srovnání obrazového materiálu.....	46
4.3	Serafíni (Seraphim).....	46
4.3.1	Předikonografický popis.....	46
4.3.2	Ikonografická interpretace.....	47
4.3.3	Inspirační zdroje.....	48
4.3.4	Srovnání obrazového materiálu.....	49
4.4	Cherubíni (Cherubim).....	50
4.4.1	Předikonografický popis.....	50
4.4.2	Ikonografická interpretace.....	50
4.4.3	Inspirační zdroje.....	51
4.4.5	Srovnání obrazového materiálu.....	53
4.5	Trůny (Throni).....	54
4.5.1	Předikonografický popis.....	54
4.5.2	Ikonografická interpretace.....	54
4.5.3	Inspirační zdroje.....	54
4.5.4	Srovnání obrazového materiálu.....	55
4.6	Panstva (Dominaciones).....	56
4.6.1	Předikonografický popis.....	56
4.6.2	Ikonografická interpretace.....	56
4.6.3	Inspirační zdroje.....	56
4.6.4	Srovnání obrazového materiálu.....	57
4.7	Síly (Virtutes).....	58
4.7.1	Předikonografický popis.....	58
4.7.2	Ikonografická interpretace.....	58
4.7.3	Inspirační zdroje.....	59
4.7.4	Srovnání obrazového materiálu.....	60
4.8	Mocnosti (Potestates).....	61
4.8.1	Předikonografický popis.....	61
4.8.2	Ikonografická interpretace.....	61
4.8.3	Inspirační zdroje.....	62

4.8.4	Srovnání obrazového materiálu.....	63
4.9	Knížectva (Principatus)	64
4.9.1	Předikonografický popis	64
4.9.2	Ikonografická interpretace.....	64
4.9.3	Inspirační zdroje	64
4.9.4	Srovnání obrazového materiálu.....	66
4.10	Archandělé (Archangeli)	66
4.10.1	Předikonografický popis	66
4.10.2	Ikonografická interpretace.....	66
4.10.3	Inspirační zdroje	67
4.10.4	Srovnání obrazového materiálu.....	68
4.11	Andělé (Angeli).....	68
4.11.1	Předikonografický popis	68
4.11.2	Ikonografická interpretace.....	68
4.11.3	Inspirační zdroje	69
4.11.4	Srovnání obrazového materiálu.....	71
4.12	Andělské kůry	71
4.12.1	Inspirační zdroje	72
4.12.2	Srovnání obrazového materiálu.....	74
4.12.3	Roucha a obuv devíti andělských kůrů	74
4.13	Barokní zbožnost k Panně Marii a k devíti andělským kůrům	75
4.14	Zobrazení Panny Marie s devíti andělskými kůry.....	76
4.15	Bratrstvo Panny Marie	80
5.	Závěr.....	82
6	Seznam použité literatury	84
7	Seznam obrazových příloh.....	87
8	Grafická dokumentace.....	82
9	Obrazová dokumentace	84
10	Přílohy.....	87

SEZNAM ILUSTRACÍ A TABULEK

Tabulka 1: zkoušky *CaLoSiLu* (vápenná ethanolová nanosuspenze).

Tabulka 2: zkoušky *KSE 100* a *KSE 300* (organokřemičitany, estery kyseliny křemičité).

Tabulka 3: zkoušky *KSE 100* a *KSE 300 HV* s *CaLoSiLem*.

Tabulka 4: zkoušky *Dispersion K2* a *Media for Consolidation* (akrylátové disperze).

Tabulka 5: zkoušky *Sebosilu* (alkoholový roztok oxidu křemičitého) a *Klucelu* (derivát celulózy).

Tabulka 6: zkoušky *KSE 100* a *KSE 300* s *CaLoSiLem* a *ZFB 695 p* (nanosuspenze hydroxidu vápenatého v iso-propanolu).

Tabulka 7: zkoušky odstranění lesklých míst fixáže.

Tabulka 8: zkoušky odstranění zákalů.

Tabulka 9: zkoušky tmelů.

I. Restaurování části nástropní malby s motivem Seraphim na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově.

0 ÚVOD

Bakalářská práce se zaměřuje na restaurování vymezeného úseku nástropní malby sv. Isidora v Křenově. V první kapitole *Základní údaje o památce* jsou stručně zaznamenány informace o objektu restaurování. Poté následují kapitoly Popis objektu a Historie objektu.

Kapitola *Uměleckohistorický průzkum* nastiňuje ikonografické aspekty výmalby na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově. Zaměříme se zde na ikonografii maleb s tématem Nanebevzetí Panny Marie a Devíti andělských kůrů, jejich inspirační zdroje v grafických předlohách, nástěnných malbách, literatuře a pramenech. Závěrečné srovnání obrazového materiálu poukáže na možné zdroje inspirace a ovlivnění práce malířů dobovými grafikami, malbami a literárními prameny.

Restaurátorský průzkum, v němž budou uvedeny získané poznatky o malbě, popisuje rozsah a příčiny poškození restaurovaného objektu, popis průzkumů a zkoušek.

V kapitole Dokumentace restaurátorských prací budou uvedeny praktické postupy, při nichž byl plněn praktický úkol restaurování úseku nástěnné malby. Všechny kapitoly jsou doplněné fotografickou dokumentací, nacházející se buď v textu nebo v kapitole *Přílohy*.

1 Základní údaje o památce

1.1 Lokace památky

Okres: Svitavy

Obec: Křenov

Adresa: Křenov 26, 569 22 Křenov

Název objektu, jehož je restaurované dílo součástí: hřbitovní kaple sv. Isidora

Bližší lokalizace: kaple stojí na stavební parcele č. 37 v obci Křenov

Klasifikace památky: KP

Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP: 28 0066/6-3094

Název restaurovaného díla: Část nástěnné malby s motivem „*Seraphim*“
na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově.

1.2 Údaje o památce

Autor malby, autor štuků: neznámý, nesignováno.

Sloh, datace: na základě archivních pramenů vznikly malby patrně před rokem 1707 -1713, jedná se o barokní nástěnné malby a štuky.

Technika, materiál: Malba byla zhotovená na vápenné omítce technikou fresco-secco. Pouze podmalba figur byla provedená ve fresce. Secco bylo vytvořené přidáním pojiva na bázi bílkovin (kaseinát vápenatý). Vápenný štuk obsahuje příměs sádry a barevná vrstva byla provedena technikou tempery.

Rozměry referenční plochy: nástěnná malba s motivem „*Seraphim*“, dvě štukové hlavičky andělů, pás nástěnné malby s motivem mraků, celková plocha cca 7m².

Předchozí známé restaurátorské zásahy:

2005-2006 zajištění malby a štuku – fixáž, hloubková injektáž, odsolení (ak. mal. Radan a ak. mal. Dagmar Hamsíkovi).

19. a 20. století dílčí úpravy v přízemí kaple.

1.3 Údaje o akci

Předmět restaurování: malířská a štuková výzdoba interiéru kaple sv. Isidora v Křenově.

Vlastník a zadavatel: obec Křenov, Křenov 26, 569 22 Křenov.

Investor: Obec Křenov, Křenov 26, 569 22 Křenov.

Zhotovitel chemicko-technologického průzkumu: Ing. Petra Lesniaková, PhD.

Pedagogický dozor: Mgr. Art. Jan Vojtěchovský.

Památkový dohled: PhDr. Václav Paukert, NPÚ Pardubice.

Termín začátku a ukončení akce (úseku určeného k samostatnému restaurování):

12.4. - 26.7.2014.

2 Popis objektu

Prostor interiéru křenovské kaple sv. Isidora je členěný aktivními polychromovanými plastickými prvky, které se střídají s bílými pasivními plochami stěn. Směrem od podlahy

jsou situovány sokly (podstavce) a patky pilastrů s polychromní malířskou úpravou, malířsky imitující mramorovou vrstvu. Tato vrstva se nachází i na dřících pilastrů, které jsou zakončeny akantovými hlavicemi, které nesou kládí s polychromií imitující mramorování. V nikách kaple se nachází štukové plastiky neznámého mučedníka (sv. Vít?), starozákonních postav Adama a Evy, sv. Isidora a neznámé světice (sv. Jenovéfy?). Na hraně korunní římsy je umístěno osm plastik putti s hudebními nástroji. Nástěnná malba v kupoli kaple je tvořena centrálním zrcadlem ve štukovém rámu s výjevem Nanebevzetí Panny Marie a devíti andělských kůrů okolo centrálního zrcadla¹.

3 Historie objektu

Vznik hřbitovní kaple sv. Isidora (obr. č. 1) datujeme do r. 1707, kdy byl položen základní kámen této stavby. Dataci víceméně potvrdil i dendrochronologický průzkum ze vzorků odebraných ze schodiště v kapli, vytvořeného ze dřeva, které bylo pokácené zřejmě na podzim r. 1706.² Tvrzení autorů *Uměleckých památek Čech 2*, uvádějící rok vzniku 1727 a připisující autorství Janu Kryštofu Handkeovi, se jeví jako nepravděpodobné. Na základě srovnání způsobu přípravy podkladu nástěnné malby pro knihovni sál premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce předpokládáme alespoň znalost těchto maleb provedených Christophorem Innocenzem Montim³. Formální podobnost štukových hlaviček andílků se štuky provedenými v hřbitovní kapli sv. Barbory na Svatém Kopečku u Olomouce dokládá, že autorem štukové výzdoby křenovské kaple byl Baldassare Fontana nebo lidé z jeho okruhu.⁴ Je známo, že B. Fontana a malíř Ch. I. Monti se společně podíleli několika zakázkách,⁵ a koncept maleb často vytvářel Dionýsius Strauss.

4 Vymezení úseku určeného k samostatnému restaurování

Jedná se o nástěnnou malbu s motivem „*Seraphim*“ (obr. č. 2), dvě štukové hlavičky andílků, pás nástěnné malby s motivem mraků, celková plocha cca 7m² (obr. č. 3, 4).

---

¹ Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování. Restaurátorský průzkum: Nástěnné malby, štuková výzdoba a omítky interiéru kaple sv. Isidora v Křenově. Litomyšl, březen 2012.

² Kociánová I., Restaurování centrálního výjevu na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově [online]. 2013 [cit. 2014-08-09]. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování. Vedoucí práce Mgr. Art Jan Vojtěchovský, DrSc. Dostupné z: [http://dspace.upce.cz/handle/10195/53966].

³ Za upozornění na tento objekt děkujeme PhDr. Janě Zapletalové, Ph.D.

⁴ Za upozornění na tento objekt děkujeme PhDr. Janě Zapletalové, Ph.D.

⁵ Za upozornění na tento objekt děkujeme PhDr. Janě Zapletalové, Ph.D.

5 Uměleckohistorický průzkum

Třebaže autora nástěnných maleb se zjistit dosud nepodařilo, sledujeme podobnosti na výzdobě knihovního sálu premonstrátské kanonie v Hradisku u Olomouce. Tento sál byl vyzdoben malířem Innocenzem Christophorem Montim a štukatérem Baldassarem Fontanou a autor malířské výzdoby musel minimálně jejich díla dobře znát. Totožný způsob přípravy podkladu pro nástěnné malby jak v knihovním sále Hradisku u Olomouce, tak v křenovské kapli by vedlo k domněnce, že se zde musel pohybovat podobný okruh umělců.

Technicky jsou malby v kapli sv. Isidora méně vyspělé (anatomie postav, technologie malby...), což by odkazovalo, pouze na okruh Innocenze Christophora Montiho.

Zmiňme ještě, že farář Johannes Benedikt Schindler ve své pozůstalosti pamatuje také na svatokopecké bratrstvo (podle Svatého Kopečku u Olomouce)⁶. Provázanost těchto prostředí se tedy mohla odrazit ve zvolení umělců, kteří měli vyzdobit interiér křenovské kaple.

5.1 Popis nástěnných maleb a štuků určených k samostatnému restaurování

5.1.1 Předikonografický popis

Andělský kůr Serafínů zobrazuje anděla, jehož čtyři křídla vycházejí z jeho ramen a další dvě pokrývají jeho nohy. Všech šest křídel je zobrazeno v červení, bělí a žluté. Serafín je z části zahalen do světle modrého roucha, které je z pravé strany silně osvětleno. Obě ruce má složené na hrudi, přičemž ta pravá překrývá levou. Celá pravá ruka a část hrudi je nahá a anděl je zpodobněn bez obuvi. Pohled anděla směřuje vzhůru a na jeho tváři se zračí úsměv.

5.1.2 Ikonografická interpretace

Zobrazení bytosti se šesti křídly interpretuje biblický text proroka Izajáše. Rovněž se tímto shoduje s doporučením pro malíře ve spise Hermeneia⁷. Částečná nahota a to, že je anděl bosý, poukazuje na jeho čistotu, se kterou předstupuje před Hospodina.

---

⁶ Za upozornění na tuto skutečnost děkujeme Mgr. Vladislavě Říhové

⁷ Royt J., Slovník biblické ikonografie., Karolinum, Praha, 2006.

Všimněme si gesta, v němž zobrazený seraf skládá ruce na prsou. Serafíni, andělský kůr, jsou vlastně ohněm osobní lásky Boha, což například dokládá modlitba z díla *Foedus angelicum*⁸. Nástěnná malba svým provedením poměrně dobře kopíruje myšlenku tohoto textu. Serafové jsou andělé, kteří bez přestání milují Boha a lidé se díky nim v této lásce s ním sjednotí.

Hrud' symbolizuje u andělů jejich nezotročitelnost ďábelskými silami a schopnost střežit *životodárné šíření, vycházející ze srdce skrytého pod ní*. Ve výtvarném umění proto drží anděl často planoucí srdce. Podle kanonických textů je srdce symbolem jejich bohu podobného života a působením Boha, který svou *vlastní oživující moc dobrotivě rozsévá těm, kdo jsou objektem jeho prozřelé péče*. Symbolicky tak vyjadřuje schopnost rozpalovat se do žáru a tento žár naplněný boží vůlí poskytnout nižším jsoucům, aby je stejně tak zanítily a také očistily.

Tuto povinnost Serafů zmiňuje opět Izajáš popisem svého očištění prostřednictvím serafů před Bohem. Na tváři anděla se zračí vytržení, oči směřují vzhůru a rty jsou otevřeny do úsměvu, který odhaluje zuby. Pro úplnost dodejme, že zuby, které umožňují rozdělit potravu, jsou v Areopagitově symbolismu schopné *rozdělit poskytovanou dokonalou výživu* (boží nazírání). A tuto duchovní potravu zprostředkovat nižším bytostem a tím je pozvedat, což opět odkazuje k poslání andělů v Bibli.

V teologických textech jsou vnímáni jako andělský kůr, který je jedním z nejbližších Bohu. Silné osvětlení figury může být oním božím světlem a vůlí, které má anděl předávat nižším jsoucům. Serafové a Cherubíni a Trůny jsou andělské kůry, které jsou nejbližší Bohu, a je možné, že usazení dřevěné plastiky Boha otce (snímek z archivní fotografie) nebylo náhodné. Paprsky vycházející z plastiky jako by měly návaznost v nástěnných malbách, osvětlovaly Serafy a odrážely se v zrcadle Cherubínů.

6 Restaurátorský průzkum

Restaurátorský průzkum se skládá z vizuální prohlídky v rozptýleném světle, pozorování v razantním bočním osvětlení, průzkumu nástěnných maleb a štuků v UV světle, IR průzkumu, perkusního průzkumu a dlouhodobého sledování klimatu v interiéru kaple. Byl proveden odběr tří vzorků pro chemicko-technologický průzkum a došlo k porovnání již dříve

---

⁸ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenberg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

získaných informací z průzkumů z roku 2013 – 2014⁹ (viz Materiálový průzkum nástěnné malby Devíti kůrů andělských. Klenba hřbitovní kaple sv. Isidora v Křenově). Průzkum se zabývá také analýzou pigmentů, pojiv, dále zjištění stratigrafie, stanovení vodorozpustných solí a mikrobiální analýzou.

Restaurátorský průzkum obsahuje zkoušky zpevnění nástěnných maleb, hledá metodu odstranění předešlé restaurátorské fixáže nástěnných maleb. Záznamy se týkají také zkoušek tmelů a závěrečných retuší. Výstupy z průzkumů jsou zakresleny v grafické dokumentaci (celkový pohled, zákresy poškození a zkoušek).

6.1 Popis poškození a jejich příčiny

Poškození střechy kaple a následné působení dešťové vody mělo za následek poškození nástěnné malby a došlo k lokálním ztrátám barevné vrstvy (obr. č. 5) a přeměnám některých bílých a červených pigmentů (předpoklad olovnaté běloby a suříku). Z archivních fotografií dokumentujících stav nástěnných maleb před zásahem z roku 2004 vyplývá, že v průběhu několika let došlo k dalším poškozením (obr. č. 2).

Jejich vznik může souviset s kombinací několika faktorů, zejména se zatékáním (masivnějšího rázu) v průběhu opravy střešní krytiny, se způsobem zabezpečení maleb při této operaci a neslučitelností těchto zásahů se zvolenou technologií restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Isidora.

Povrch malby je značně porušen, předchozí restaurátorský zásah zanechal na povrchu malby lesklou vrstvu fixáže (obr. č. 16). Zároveň došlo k příliš velkému zpevnění vrchní omítkové vrstvy, pod kterou se nachází strukturálně nezpevněná omítka intonaka. Lokálně tak vznikají pohyblivé dutiny v omítkách na tomto rozhraní. Vlivem vlhkosti došlo rovněž k oddělování barevné vrstvy a omítky od podkladu (obr. č. 5).

K největšímu poškození omítek došlo v dolní části motivu (nohy anděla), kde se omítkové vrstvy začaly dělit na několik vrstev o různých tloušťkách a různorodě se posouvat směrem nahoru. Na povrchu malby tak vznikly omítkové kry, které v různé výšce vystupují nad povrch malby (obr. č. 20).

Vzdušná vlhkost a předchozí zatékání vody do kaple způsobily změnu olovnaté běloby. Při použití tohoto pigmentu ve vodných pojivech stačí stopy sulfanu ve vzduchu pro jeho zčernání pigmentu a tvorbu PbS. Kromě této přeměny je na malbě pozorována i hnědá forma PbO². Některá místa výskytu zčernání pigmentu (na lících anděla) předpokládají jeho

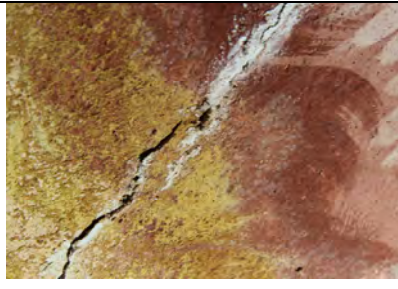

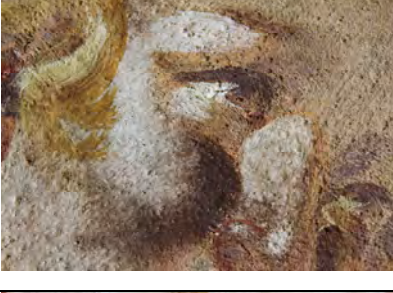

⁹ Viz Přílohy: Materiálový průzkum nástěnné malby Devíti kůrů andělských. Klenba hřbitovní kaple sv. Isidora v Křenově.

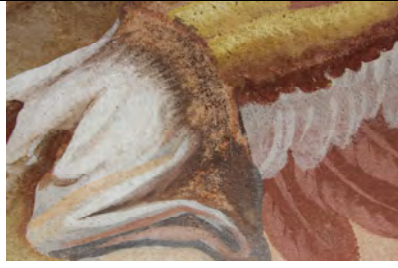
použití ve směsi s některým z červených pigmentů, například suříku (obr. č. 13). Odběr vzorku z malby pro analýzu pigmentu byl proveden v horní sestupné části helixu ucha.

Další změna pigmentů, ke které došlo patrně působení vodorozpustných solí, je změna intenzity barevnosti růžového pozadí malby. Třebaže pozadí malby bylo původně monochromní, pozorujeme dnes v těchto místech lokálně bělavá a ztmavlá místa, která narušují estetický účinek malby. Nahoře v pravé části malby došlo k rozsáhlým ztrátám barevné vrstvy a to znejasnilo i čitelnost barokního nadpisu (obr. č. 10).

Vyobrazení a popis typů poškození:

	<p>Povrch malby po předchozím restaurátorském zásahu. Výskyt lesků fixáže, vzniklých nanesením poměrně koncentrovaného prostředku.</p>
	<p>Povrch malby po předchozím restaurátorském zásahu. Výskyt lesků fixáže je i v porézním systému malby.</p>
	<p>Výskyt originálu pod povrchem fixážních tmelů, rozhraní zpráškovatělé malby (žlutá) a vrstvy, která byla příliš zpevněná (červená).</p>
	<p>Šedý a zelenavý zákal, vyskytující se na celém povrchu malby. Vzhledem k jeho pravidelné struktuře lze uvažovat o těchto místech jako o předešlé fixáži, která mohla díky klimatickým podmínkám v kapli degradovat (biologické napadení).</p>

	<p>Šedý zákal (zvětšeno). Přiblížením je možné pozorovat drobné bílé tečky, které působí dojmem postřiku malby rozprašovačem.</p>
	<p>Ztráta barevné vrstvy, dochází k nečitelnosti nadpisu.</p>
	<p>Barevné změny pigmentů. Lokální zčernání pigmentu na lících figury (pravděpodobně směs olovnaté běloby a suříku?).</p>
	<p>Barevné změny pigmentů. Lokální zčernání pigmentu (pravé koleno figury). Je zde patrná přeměna pigmentu, ale nedošlo k barevné degradaci celé plochy (černé skvrny obklopující bílou plochu).</p>
	<p>Primární praskliny původně vzniklé technologií použitou při tvorbě uměleckého díla. Stav okolních podmínek v kapli a čas však způsobily lokálně nebezpečí odpadnutí některých částí a zhoršily čitelnost modelace štku.</p>
	<p>Autorské pentimenty Rytá kresba, která je překrytá růžovou barvou pozadí malby.</p>

Lokální ztráta barevné vrstvy se vyskytuje ve fialovém stínu na rameni. Díky tomu můžeme pozorovat přípravnou podkresbu (červená linie), která s dalšími nálezy vede k předpokladu, že se jedná o malbu fresco-secco technikou.

6.2 Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle

6.2.1 Nástěnná malba s motivem serafína

Povrch malby

Povrch malby není nijak výrazně znečištěn, pouze lokálně lze pozorovat exkrementy hmyzu, piliny nebo pavučiny. Fixáž barevné vrstvy na některých místech vytvořila lesklé plochy, na nichž došlo k poměrně velkému přezpevnění intonaca. Ztráta adneze barevné vrstvy se projevuje na tomto úseku malby v oblasti křídel, inkarnátů a vlasů anděla (největší zpráškovatělost vykazuje barevná vrstva obsahující pigmenty okru (obr. č. 20)). Ve vrchní části pravého křídla anděla je zvýšený výskyt křehkých puchýřů barevné vrstvy, který by mohl indikovat výkvěty solí.

Během průzkumu si lze všimnout bílých ploch, jejichž okraje jsou pokryté černými skvrnami a lze o nich uvažovat jako o místech, kde již sice započala přeměna pigmentu, ale nedošlo k barevné degradaci celé plochy (např. na pravé ruce anděla v oblasti deltového svalu). Výskyt tohoto poškození plně koresponduje s použitím běloby na místech, kde autor malby použil pigment k znázornění osvětlení figury světlem (obr. č.18).

Šupinující barevná vrstva se vyskytuje do jisté míry na celé ploše malby, její výskyt je nejnižší v modrých a bílých částech malby (plášť anděla). V místech intenzivního stínu na andělově levém rameni lze pozorovat podkresbu provedenou nejspíše červenou hlinkou, kterou je podmalována celá figura (obr. č.17).

Celý povrch malby je pokryt šedavým zákalem, který je na některých místech malby poměrně patrný. Charakterem připomíná nástřik provedený rozprašovačem, mohlo by se tedy jednat o fixáž, která následně degradovala, či podnítila biologické napadení. Dalšími možnými výklady tohoto jevu jsou biologické napadení malby v oblasti pojiv (technika secco), méně pravděpodobná je možnost vzniku poškození vodorozpustnými solemi a také lze uvažovat o kombinaci několika těchto faktorů.

Struktura a povaha jednotlivých vrstev

Souvrství nástěnné malby, které můžeme pozorovat v defektu nástěnné malby, vzniklo patrně nanesením hrubé jádrové omítky o síle přibližně 6cm na zděnou kopuli kaple. Poté následovala intonaka nepřesahující tloušťku 0,7cm. Tato vrstva intonaka byla dvojího typu. Světle okrová vrstva, která se vyskytuje na okrajích výjevu Seraphim a v okolí štuků (hlavičky andělů). Druhým typem intonaka je narůžovělá omítková vrstva, která je hrubší a stává se podkladem pro malbu figury. Tato dvě intonaka sloužila jako podkladová vrstva, na které byla vytvořena malba Serafína. Malba je tedy z části provedena na poměrně hrubém povrchu s vytaženým zrnem písku a současně (na vnějších krajích zobrazeného motivu) na jemnější omítce. Předpokládáme, že hrubá omítka vznikla jako podklad pro malíře teprve po provedení hladké omítky, která naopak obklopuje štukatérské práce. Zatímco intonako je díky použití předchozí restaurátorské fixáže velmi pevné, vrstva pod ním se jeví jako značně zpískovatělá a křehká.

Rytá kresba

Pozorováním nástěnné malby bylo zjištěno, že vznik malby byl poměrně provázán s tvorbou štukové výzdoby. Dokládají to zejména tahy malířského štětce (růžová barva pozadí), které pokrývají vnější okraje štuků. Na nástěnné malbě se v okolí štuků nacházejí přesahy okrových tahů, které pocházejí z polychromie štuků. Malba je jednotná, ačkoliv je její podklad ze dvou intonak. Rytá kresba hlavičky andělka se dvěma křídly je zatřena růžovou barvou a vzhledem k malé čitelnosti ze vzdálenosti běžného pozorovatele se jeví jako přípravná skica. Mohlo jít o štukatérský záznam pro následné zhotovení štukové výzdoby. Podobná výzdoba obklopuje nástěnnou malbu. To by i vedlo k dalšímu potvrzení, že malby a štuky musely vznikat za velmi provázané účasti malířů i štukatérů.

Pentimenty

Zajímavostí jsou zde pentimenty, které byly provedeny při úpravě nápisu nad figurou. Je vidět, že plocha po napsání několika písmen slova Seraphim se jevila jako nedostatečná, a tak bylo písmo zatřeno růžovou barvou a nápis byl finálně vyhotoven o něco výše. Je tedy patrné, že nápisy nad figurami pochází ze stejné barokní fáze.

6.2.2 Nástěnná malba s motivem mraků

Zhruba uprostřed nástěnné malby se nachází plocha, která je pojednána rozdílnou technikou (patrně větší obsah pojidel na bázi bílkovin) a odlišným podkladem pro malbu. Vrstva má poměrně sytě tmavě oranžový podklad. Tato část malby působí dojmem, jakoby tato část byla znovu opravována a přizpůsobována okolní malbě. V její blízkosti se podle archivních snímků nacházela dřevěná plastika Boha otce.

6.2.3 Štuková výzdoba

Ze štukové výzdoby byla pro restaurování vybrána dvojice okřídlených andělských hlav, nacházejících se při horním okraji nástěnné malby. Polychromie je okrová a na křídlech se lokálně objevuje zlacení. Štuk byl modelován nejspíše *in situ*, za použití armatury (kovové dráty), na které byla nanesena štuková vrstva, poté další hrubší vrstva a nakonec tenká, okrově zbarvená, jemná vrstva.

Došlo zde pouze k minimálnímu poškození barevné vrstvy, daleko problematičtější je výskyt primárních trhlin, které sice vznikly již záhy po dokončení díla, avšak v průběhu staletí došlo k jejich prohloubení. Nyní již u některých částí hrozí riziko odpadnutí a praskliny silně narušují modelaci štku. Lokálně je barevná vrstva zpráškovatělá a její povrch je pokryt prachovým depozitem.

6.3 Průzkum v bočním osvětlení

Razantní nasvícení z boku ukázalo způsob přechodu hrubší omítky intonaka na hladší omítku intonaka v okrajích motivu. Je zde patrná snaha roztáhnout hrubou omítku na hladkou plochu, avšak nelze vysledovat, že by se tak dělo na naprosto vyžralou omítku.

Vymezení plochy s hrubozrnným podkladem určeného malířům a hladké plochy štukatérům je shodné s provedením omítek v knihovním sálu premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce (obr. č. 42). Musíme zde však podotknout, že nejvíce zachovalá malba je na hladké omítce.

Nad levým ramenem Serafína se nachází rytá kresba hlavičky andílka s křídly, která byla provedena do čerstvé omítky za pomoci ostrého předmětu. Její provedení je bez zaváhání, s řemeslnou zručností a její výskyt zřejmě sloužil autorům jako záznam o kompozici či lokaci jednotlivých štuků. Rytá kresba byla následně malířem zabarvena širokým malířským štětcem při tvorbě monochromního barevného pozadí nástěnné malby. V rámci tohoto úseku se již další rytá kresba neobjevuje, ale na pruzích nástěnné malby s motivem mraků nacházíme za hrajícími anděly a na malbě centrálního zrcadla další kresby.

6.4 Průzkum v UV světle

Zaměříme se na provedení fixáže, která byla v rámci konzervace nástěnné malby provedená před osmi lety. Jednalo se, podle chemicko-technologického průzkumu, o disperzi

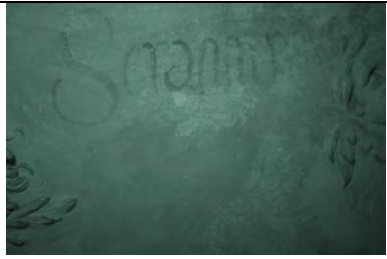
na bázi polyamidu. Její charakter můžeme sledovat na fotografiích pořízených v UV světle jako místa intenzivní luminiscence. Třebaže se jedná o poměrně reverzibilní prostředek, je vidět jeho prostoupení póry malby, čímž vytváří slabou, ale značně zpevněnou vrstvu v místě vrchní plochy intonaka a samotné malby.

Zajímavý je pohled na odhalenou plochu, kde dříve byla umístěná textilie jako ochrana povrchu nástěnné malby před možnými pohyby dřevěného lešení. Tato místa se totiž jeví o něco světlejší než v jejich bezprostředním okolí. Přes zjevnou snahu zabezpečit povrch malby před poškozením oděrem se přesto úplně nepovedlo provést jeho dostatečnou ochranu. Místa patrně neprošla zásahem fixáže, neboť zbytek malby má odstín o něco víc do žluta. Potvrzením tohoto může být i fotografie pořízená v UV světle.

	Fialová luminiscence odpovídá místům nanesení předešlé fixáže.
	Bledě modrá luminace (kolem hlavy anděla) odpovídá výskytu velké dutiny pod povrchem malby. Je možné, že v důsledku zatékání do kapse mohlo dojít k vyplavení organických látek nebo solí na povrch.

6.5 Fotografie detekující IR světlo

Tímto průzkumem, založeným na větší pronikavosti infračervených paprsků, byly zkoumány zejména pentimenty v nápisech nad andělem. Nedošlo však k nikterak výraznému prokreslení těchto oblastí na fotografii. Průzkum se zaměřil i na podkresbu provedenou červenou hlinkou, která se na snímku nepatrně zvýraznila.

	Při pohledu na fotografii rozeznáváme podkresbu (krk, ústa, naznačení sklonu hlavy), kterou se malíř řídil malbě figury poměrně striktně.
	Pentimenty v nápisech nad andělem. První verze nápisu není z fotografie patrná.

6.6 Perkusní průzkum

Touto metodou došlo k zjištění rozsahu dutin, které bylo nutno zajistit, aby nedošlo ke ztrátě omítkových vrstev. Byl odhalen značný počet pohyblivých částí omítky, které je třeba zajistit (viz zákres v grafické dokumentaci). Největší dutina se nachází v oblasti hlavy figury a bude třeba postupovat s mimořádnou opatrností při její výplni injektážní směsí.

6.7 Chemicko-technologický průzkum

Zaměřil se na stratigrafii barevné vrstvy, identifikace pigmentů a pojiv. Výsledky byly použity k objasnění techniky malby, složení předešlé fixáže a bližší identifikaci možných zdrojů degradace barevné a omítkové vrstvy. Z těchto důvodů byly odebrány tři vzorky z přiděleného úseku. Spolu s dalšími vzorky získanými z let 2013-2014 byl proveden materiálový průzkum pro zjištění stratigrafie povrchových úprav (optická mikroskopie), složení vrstev (elektronová mikroskopie REM/EDS, identifikace polymerních látek (metodou FTIR), identifikace biologického napadení, fázového složení ztmavých pigmentů (metodou rentgenové mikrodifrakce XRF). Výsledky chemicko-technologického průzkumu byly porovnávány s pozorováním *in situ*.

6.7.1 Nástěnná malba s motivem mraků

V pásu nástěnné malby s motivem mraků byl nalezen úsek malby, jehož barevná i omítková vrstva nesla známky optické a strukturální odlišnosti od okolí malby. Tento úsek se nachází mezi zobrazením Cherubim a Seraphim. Z archivních fotografií víme, že poblíž také byla umístěna dřevěná plastika Boha otce.

Z důvodu identifikace této vrstvy, časového zařazení a určení obsažených pigmentů a pojiv byl odebrán vzorek číslo 7347. Z průzkumu a ověření *in situ* vyplývá, že vrstva číslo 3 je prachový depozit usazený na povrchu malby. Bílá vrstva číslo 2 byla použita jako bílá místa mračen. Vrstva číslo 1 je patrně malířskou podmalbou z okru a železité červeně, vrstva 0B je jejím podkladem. Vrstva 0B je pojená vzdušným vápnem, kamenivem jsou zde křemičitá zrna. Ojedinělý výskyt silikátových zrn souvisí s jejich běžným výskytem v přírodních minerálních surovinách.

Nejspodnější vrstva vzorku 7347 číslo 0A obsahuje kromě bílého vzdušného vápna také v menším množství podíl sádry, kamenivem jsou zde převážně křemičitá zrna a v menším množství silikátová zrna. Tato vrstva by mohla dokládat práci štukatérů, kteří v křenovské kapli zhotovovali štuky s příměsí sádry, zatímco vrstvy nacházející se ve stratigrafii nad ní práci malířů.

6.7.2 Nástěnná malba s motivem Seraphim

Stratigrafie

Podle materiálového průzkumu můžeme usuzovat, že podmalba byla provedena technikou fresko do čerstvé omítky. Dokazuje to vzorek číslo 7345 v provázanosti povrchů omítkové vrstvy (číslo 0) a podmalby figury červenou hlinkou (vrstva číslo 1). Průzkum

potvrdil degradaci olovnatých pigmentů (nespecifikoval je však blíže) a vyloučil v tomto případě možnost přemalby, protože vrstva číslo 3 je homogenní. Barokní zčernalá barevná vrstva by mohla být směsí např. suříku, olovnaté běloby, masikotu a železitých pigmentů v různém poměru. Protože byl vzorek z nástěnné malby odebrán na rozhraní vlasů a ucha, je zde ještě přítomna hnědo-okrová vrstva číslo 4 s obsahem přírodních červených a žlutých pigmentů na bázi železa a zeleného pigmentu země zelené.

Fixáž

Z důvodu objasnění složení fixáže, která lokálně pokrývá plochy malby a opticky se odlišuje od okolní malby přítomností lesku nebo mírně posunutým barevným odstínem, byl odebrán vzorek. Identifikovaná fixáž je tvořena polyvinylalkoholem a podle průzkumu vodou rozpustným materiálem. V tomto případě však došlo k jeho průniku do porózního systému omítek a nelze jej považovat za reverzibilní. Také povrch malby po použití této fixáže se stal obtížně ošetřitelným konzervačními prostředky, protože vrstvou fixativu obtížně prostupují. Fixáž lze jen částečně eliminovat bez rizika poškození barevné i omítkové vrstvy.

Technika malby

Nejprve došlo k nanesení hrubé jádrové omítky o síle přibližně 6cm na zděnou kopuli kaple. Poté následovala vrstva intonaka. Část malby figury je provedená na hrubé omítce intonaka (tón omítky je růžový), v okrajích motivu je pak omítka intonaka hladší (okrovější tón omítky). Malba monochromního pozadí výjevů byla provedena v technice secco. Pozadí figury je tvořené *světle růžovým tónovaným nátěrem na vápenné bázi (pravděpodobně kaseinát vápenatý) probarvený oxidy železa.*¹⁰

Celková podmalba figury růžovým nátěrem, jakého bylo použito v pozadí zobrazení, je pozorováním *in situ* vyloučená. Po náčrtu kompozice červenou hlinkou ještě do částečně čerstvé omítky bylo přistoupeno k samotné malbě barvami, jejichž pojídlem byl nejspíše kaseinát vápenatý a různé pigmenty.

Představu o barvách na paletách barokních umělců, kteří pracovali v kapli sv. Isidora, podává průzkum složení pigmentů, který identifikoval smalt (pro modř), oxidy železa – umbru (hnědá barva), zem zelenou (zelená barva). Bílá a transparentní barevná vrstva zde byly tvořeny křemenem, uhličitánem vápenatým a olovnatou bělobou. Barvy červené, oranžové a žluté obsahovaly pravděpodobně pigmenty na bázi olova (suřík) a oxidů železa. Používala se zde i uhlíkatá čern.¹¹

¹⁰ Poděkování za provedení materiálového průzkumu patří Ing. Petře Lesniakové, PhD.

¹¹ Poděkování za identifikaci pigmentů patří Ing. Petře Lesniakové, PhD.

6.8 Mikrobiologické zkoušky

Stěry ze dvou míst nástěnné malby v kapli sv. Isidora identifikovaly pouze mírně zvýšený výskyt zárodků plísní *Penicillium sp.*, *Aspergillus versicolor* a *Penicillium sp.*, bílé sterilní mycelium. Vyjádření biologické laboratoře uvádí, že není potřeba žádných zvláštních dezinfekčních opatření.¹²

6.9 Zkoušky konsolidace nástěnných maleb a štuků¹³

Zákresy zkoušek jsou uvedené v grafické dokumentaci (obr. č. 6, 8, 9).

6.9.1 Tabulka zkoušek *CaLoSiLu* (vápenná ethanolová nanosuspenze).

Zkouška	Průběh aplikace	Hodnocení zkoušky
1	3 aplikace <i>CaLoSiLu</i> 10g/l ve vodě nástřikem.	Bez pozorovatelného zpevnění.
2	8 aplikací <i>CaLoSiLu</i> 10g/l ve vodě nástřikem.	Bez pozorovatelného zpevnění, na povrchu malby začíná vznikat bílý zákal.
3	9 aplikací <i>CaLoSiLu</i> 5 g/l ve vodě nástřikem.	Bez pozorovatelného zpevnění, na povrchu malby začíná vznikat bílý zákal. Omítková vrstva se zpevňuje, zároveň se ale jeví jako křehčí.

6.9.2 Tabulka zkoušek *KSE 100* a *KSE 300* (organokřemičitany, estery kyseliny křemičité).

Zkouška	Průběh aplikace	Hodnocení zkoušky
4	Aplikace <i>KSE 100</i> v absolutním lihu nástřikem do prosycení vrstvy.	Bez pozorovatelného zpevnění.
5	Aplikace <i>KSE 300</i> v absolutním lihu nástřikem do prosycení vrstvy.	Bez pozorovatelného zpevnění.
6	Aplikace <i>KSE 100</i> v absolutním	Bez pozorovatelného zpevnění.

¹² Viz Přílohy: Materiálový průzkum nástěnné malby Devíti kůrů andělských. Klenba hřbitovní kaple sv. Isidora v Křenově.

¹³ Poděkování za návrh konsolidantů patří Bc. Lence Sloukové, pod vedením Mgr. Art Jana Vojtěchovského.

	lihu nástřikem do prosycení vrstvy, poté aplikace KSE 300 HV nástřikem.	
7	Aplikace KSE 100 v absolutním lihu nástřikem do prosycení vrstvy, poté aplikace KSE 300 E nástřikem.	Bez pozorovatelného zpevnění.
8	Aplikace KSE 100 v absolutním lihu nástřikem do prosycení vrstvy, poté aplikace KSE 300 E nástřikem. To celé znovu opakováno	Bez pozorovatelného zpevnění, avšak na povrchu malby začíná vznikat průhledná lesklá vrstva.

6.9.3 Tabulka zkoušek KSE 100 a KSE 300 HV (organokřemičitany, estery kyseliny křemičité) s CaLoSiLem (vápennou ethanolvou nanosuspenzí).

Zkouška	Průběh aplikace	Hodnocení zkoušky
9	10 dílů směsi lihu a 300HV a 1 díl 25g/l CaLoSiLu, aplikace nástřikem.	Nízká míra zpevnění i konsolidace zpráškovatělé barevné vrstvy. Nelze použít na všech místech nezpevněné malby (riziko vzniku zákalů).
10	Aplikace KSE 100 do prosycení vrstvy, poté aplikace 300HV a poslední vrstva 5 g/l CaLoSiLu.	V porovnání se zkouškou 9 má tato zkouška horší výsledky. Nízká míra zpevnění i konsolidace zpráškovatělé barevné vrstvy.
11	Aplikace KSE 100 do prosycení vrstvy, poté aplikace 300HV a poslední vrstva 10 g/l CaLoSiLu.	Stejně výsledky jako zkouška č. 10.
12	Aplikace KSE 100 do prosycení vrstvy, poté aplikace KSE 300 E a poslední vrstva 10 g/l CaLoSiLu.	Stejně výsledky jako zkouška č. 9-11. Nedostatečné zpevnění barevné vrstvy.

13	10 dílů směsi lihu a 300 E a 1 díl 25g/l CaLoSiLu, aplikace nástřikem.	Nízká míra zpevnění i konsolidace zpráškovatělé barevné vrstvy. Nelze použít na všech místech nezpevněné malby (riziko vzniku zákalů).
----	--	--

6.9.4 Tabulka zkoušek *Dispersion K2* a *Media for Consolidation* (akrylátové disperze).

Zkouška	Průběh aplikace	Hodnocení zkoušky
14.	2% <i>Dispersion K9</i> ve vodě, aplikace nástřikem.	Nedochází k zpevnění barevné vrstvy.
15.	3% <i>Dispersion K9</i> ve vodě, aplikace nástřikem.	Nedochází k dostatečnému zpevnění barevné vrstvy. Do klimatických podmínek v interiéru kapse nebude vhodné použití disperzí.
16.	2% <i>Medium for Consolidation</i> ve vodě, aplikace nástřikem.	Nedochází k zpevnění barevné vrstvy.
17.	3% <i>Medium for Consolidation</i> ve vodě, aplikace nástřikem.	Nedochází k dostatečnému zpevnění barevné vrstvy. Do klimatických podmínek v interiéru kapse nebude vhodné použití disperzí.

6.9.5 Tabulka zkoušek Sebosilu (alkoholový roztok oxidu křemičitého) a Klucelu (derivát celulózy).

Zkouška	Průběh aplikace	Hodnocení zkoušky
18.	8 aplikací CaLoSiLu 10 g/l, poté nástřik 2% Klucelem.	Větší míra zpevnění než zkoušek 1-17, avšak při otěrových zkouškách stále není vrstva dostatečně fixována Obavy z použití materiálu do daných klimatických podmínek v interiéru kaple.
19.	10% Sebosil, následně aplikace CaLoSiLu 10 g/l.	Poměrně dobrý výsledek, ale okamžitý vznik bílého zákalu na povrchu malby. Dalšími zkouškami bylo zjištěno, že při koncentraci 4% Sebosilu již sice nevzniká zákal, avšak velmi se snížila i míra zpevnění.

6.9.6 Tabulka zkoušek různých kombinací KSE 100 a KSE 300 (organokřemičitany, estery kyseliny křemičité) s CaLoSiLem (vápennou ethanolovou nanosuspenzí) a ZFB 695 p (nanosuspenze hydroxidu vápenatého v iso-propanolu).

Zkouška	Průběh aplikace	Hodnocení zkoušky
20.	První vrstva KSE 100, druhá vrstva KSE 300 a ZFB 695 p v isopropanolu, třetí vrstva CaLoSiLu 10g/l.	Zdá se, že přidáním ZFB 695 p dochází k správnému fungování směsi na sprašujících se místech malby. Barevná vrstva je na většině míst zafixována, avšak v inkarnátu a v místech použití okrových pigmentů se stále vyskytuje zpráškovatělá barevná vrstva.
21.	První vrstva KSE 100, druhá vrstva KSE 300 a ZFB 695 p v isopropanolu, třetí vrstva CaLoSiLu 10g/l.	Barevná vrstva je na většině míst zafixována, avšak v inkarnátu a v místech použití okrových pigmentů se stále vyskytuje zpráškovatělá barevná vrstva.
22.	ZFB 695 p v isopropanolu, jedna aplikace injektáží pod šupiny barevné vrstvy, pouze na problematická silně zpráškovatělá místa.	Pozorovatelné zpevnění míst bez vzniku zákalu, přesto není míra zpevnění dostačující.
23.	ZFB 695 p v isopropanolu, dvě	Pozorovatelné zpevnění míst

	<p>aplikace injektáží pod šupiny barevné vrstvy, pouze na problematická silně zpráškovatělá místa.</p> <p>Dále aplikován CaLoSiL 5 g/l ve vodě nástřikem.</p>	<p>bez vzniku zákalu, přesto není míra zpevnění dostačující.</p> <p>Po aplikaci CaLoSiLu, dochází k určité ztrátě pevnosti.</p>
24.	<p><i>ZFB 695 p</i> v isopropanolu, tři aplikace injektáží pod šupiny barevné vrstvy, pouze na problematická silně zpráškovatělá místa.</p>	<p>Pozorovatelné zpevnění míst bez vzniku zákalu, avšak existují zde obavy z přílišného zpevnění materiálu. Po diskuzích byl tento postup zavržen.</p>
25.	<p>Nejprve aplikována první vrstva nástřikem KSE 100.</p> <p>Poté nanese směs z 2 dílů <i>ZFB 695 p</i> v izopropanolu, 1 dílu KSE 300HV a 1 dílu uCaLoSiLu 10 g/l.</p>	<p>Lokálně se malba ještě sprašuje v oblastech, kde bylo pracováno s hlavně žlutým okrem, ale inkarnát figury je zafixován dostatečně.</p>
26.	<p>Nejprve aplikována první vrstva nástřikem KSE 100 v absolutním lihu.</p> <p>Poté nanese směs z 2 dílů <i>ZFB 695 p</i> v isopropanolu, 1 dílu KSE 300HV v absolutním lihu a 1 dílu uCaLoSiLu 10 g/l.</p> <p>Nakonec aplikace směsi z 1 dílu KSE 300 HV v absolutním lihu a 1 dílu CaLoSiLu 10 g/l ve vodě.</p>	<p>Použitím směsi na zpráškovatělou barevnou vrstvu zhotovenou převážně ze žlutých okrů, došlo k zafixování i těchto oblastí.</p>

6.9.7 Kompletní vyhodnocení zkoušek konsolidace

Povrch malby, barevná vrstva a omítka pod ní se chová velmi různorodě, co se týká propustnosti zpevňujícího prostředku. Některé oblasti jsou již zpevněny dřívější fixáží, některé nepotřebovaly zpevnit ani před tímto zásahem, jiné se silně sprašují.

Z těchto důvodů bude na některá místa aplikován pouze 10g/l CaLoSiLu.

Na šupinující vrstvu (růžové pozadí malby, modrá místa na draperii, červené barvy) je vybrána zkouška číslo 17. Nejprve je zde aplikována první vrstva nástřikem KSE 100.

Poté je nanesena směs z 2 dílů *ZFB 695 p* v izopropanolu, 1 dílu KSE 300HV a 1 dílu CaLoSiLu 10 g/l. Tento postup bude použit i v případě inkarnátu figury.

Nejméně soudržná místa se silně zpráškovatělou barevnou vrstvou (oblasti použití žlutých okrů), budou konsolidována na základě zkoušky číslo 18.

Postup konsolidace:

1. nástřik KSE 100 v absolutním lihu,
2. směs z 2 dílů *ZFB 695 p* v isopropanolu, 1 dílu KSE 300HV v absolutním lihu a 1 dílu CaLoSiLu 10 g/l
3. aplikace směsi z 1 dílu KSE 300HV v absolutním lihu a 1 dílu CaLoSiLu 10 g/l a
4. aplikace směsi z 1 dílu KSE 300 HV v absolutním lihu a 1 dílu CaLoSiLu 10 g/l ve vodě.¹⁴

6.8 Zkoušky odstranění lesklých míst fixáže

6.8.1 Tabulka zkoušek

Zkouška	Průběh aplikace	Hodnocení zkoušky
1.	Studená destilovaná voda, štětec, houba Wishup, houba <i>Wishab soft</i> , vatový tampón.	Fixáž je rozpustná ve vodě, avšak na mnoha místech nelze touto metodou rozpustit povrch fixáže.
2.	Teplá destilovaná voda, jemný štětec nebo vatový tampón.	Na mnoha místech došlo k eliminaci fixáže na povrchu malby, avšak v pórech fixáž zůstává a nelze ji odstranit bez poškození malby.

¹⁴ Poděkování za odborné diskuze patří MgA. Daniele Urbanové a Mgr. Art Janu Vojtěchovskému.

3.	Působení vodní páry, odsátí přebytečného množství z povrchu malby gázou.	V pórech omítky fixáž zůstává a nelze ji odstranit bez poškození malby. Vzhledem k lokálnějšímu výskytu lesklých míst je vhodnější zkouška číslo 2.
4.	Zábal z <i>Arbocelu</i> a teplé destilované vody, nanesený přes japonský papír. Doba působení byla nejprve 5, poté 10 minut.	Vhodnější zkouška číslo 2. Lokálně výskyt změny optických vlastností barevné vrstvy (světlejší barva).
5.	V silnějších vrstvách fixáže ztenčen povrch lesklé vrstvy. Teprve poté použita teplá destilovaná voda, jemný štětec nebo vatový tampón.	Eliminace lesků fixáže.

6.8.2 Kompletní vyhodnocení zkoušek fixáže

Nejlépe se osvědčila zkouška číslo 5. Při odstraňování fixáže je nutné tuto vrstvu pouze ztenčit, nikoliv úplně odstranit. Struktura omítky pod barevnou vrstvou byla před fixážemi z let 2005-2006 poměrně porézní a došlo tedy k zatečení prostředku do pórů. Reverzibilita fixáže v tomto úseku malby není úplně možná.

6.9 Zkoušky odstranění zákalů (vzniklých po testech konsolidace a z míst v okolí tmelů)

6.9.1 Tabulka zkoušek

Zkouška	Průběh aplikace	Hodnocení zkoušky
1.	Zábal z <i>Purolite C-100 H</i> ve vodě, naneseo přes japonský papír. Doba působení od 5-20 minut. Poté odstranění zábalu.	Pouze na některých místech dochází k odstranění zákalu, nezávisle na původu bílého zákalu.
2.	Zábal z <i>Arberlite 4 400 OH</i> ve vodě, naneseo přes japonský papír. Doba působení od 5-20	Pouze na některých místech dochází k odstranění zákalu, nezávisle na původu bílého

	minut. Poté odstranění zábalu.	zákalu.
3.	Zábal z <i>Arberlite 120 H</i> ve vodě, naneseo přes japonský papír. Doba působení od 5-20 minut. Poté odstranění zábalu.	Pouze na některých místech dochází k odstranění zákalu, nezávisle na původu bílého zákalu.
4.	Roztok 2% kyseliny citrónové ve vodě. Poté místa zamývána vodou a odsávána gázou.	Na většině míst lze zákal odstranit.
5.	Působení jontoměničů: a) <i>Arberlite 120 H</i> b) <i>Purolite C-100 H</i> c) <i>Arberlite 4 400 OH</i> po odstranění zábalu aplikace 2% kyseliny citrónové ve vodě. Poté místa vymývána vodou a odsávána gázou.	Obecně lze tvrdit, že dochází k větším rizikům poškození barevné vrstvy než při použití pouze kyseliny citrónové.

6.9.2 Kompletní vyhodnocení zkoušek odstranění zákalů barevné vrstvy

Na základě získaných poznatků je v tomto případě nejvýhodnější použití 2% roztoku kyseliny citrónové ve vodě. V místech použití $C_6H_8O_7$ je nutné odtupovat kyselinu gázou namočenou ve vodě. Iontoměniče samotné se na tomto konkrétním úseku neosvědčily tolik, aby se daly použít pro odstranění bílých a šedých zákalů různého původu.

6.10 Zkoušky tmelů

6.10.1 Tabulka zkoušek

Zkouška	Použitá receptura	Hodnocení zkoušky
1.	1 díl vápna a 2,5 dílu střeleckého písku.	Tmel je vhodný na vyplnění hlubokých defektů.
2.	1 díl vápna a 2,5 dílu okrového písku.	Velmi jemný struktura tmelu, nenapodobuje zrnitost okolní vrstvy originálu.

3.	1 díl vápna, 1 díl přesátého střeleckého písku a 1,5 dílu okrového písku).	Svou strukturou je tento tmel vhodný pro následující vrstvu retuší.
4.	1 díl vápna, 2,5 dílu místního křenovského písku, s podílem spraší.	Svou strukturou je tento tmel odpovídá originálu. Pro snadnější orientaci dalších restaurátorů bude patrně vhodnější použít pouze mírně zatónovaný tmel.
5.	2,5 dílu mramorové moučky a 1 díl vápna.	Tmel se dokáže přizpůsobit okolnímu povrchu štuků a vyplnit jemné praskliny nástěnné malby s motivem mraků.

6.10.2 Kompletní vyhodnocení zkoušek tmelů

Pro hluboké defekty bude výhodné použít tmel z 1 díl vápna a 2,5 dílu střeleckého písku. Po zaschnutí této vrstvy tmelu se osvědčila výplň z 1 dílu vápna, 1 dílu přesátého střeleckého písku a 1,5 dílu okrového písku, díky své struktuře je tmel vhodný pro následné provedení retuší.

Tohoto tmelu lze užít i v případě tmelení defektů na nástěnné malbě s motivem mraků. Závěrečná vrstva tohoto úseku je jemnější struktury díky použití tmelu z 2,5 dílu mramorové moučky a 1 dílu vápna. Tento tmel se osvědčil i v případě tmelení drobnějších prasklin v štukové výzdobě.

7 Návrh postupu restaurátorských prací

Koncepce restaurátorského zásahu vychází z poznatku získaných na základě restaurátorského průzkumu a zkoušek.

7.1 Konsolidace

1. Zajištění malby ochrannými přelepy.

V rizikových místech se malba zajistí japonským papírem, na který bude nanесena vrstva *Tylosy MH 300*.

2. Lokální hloubková strukturální konsolidace dutin, prasklin a omítkových ker.

Nejprve dojde ke zpevnění zpískovatělé omítky Formou injektáže pod povrch barevné vrstvy vápennou nanosuspenzí 25 g/l *CaLoSiLu E 25*, poté budou pohyblivé dutiny pod povrchem vyplněny injektážní směsí na vápenné bázi *Ledanem TAI*.

3. Fixace šupinující a zpráškovatělé barevné vrstvy.

Kombinací tří postupů dojde ke konsolidaci celého povrchu malby.

Poměrně soudržná místa malby budou zpevněna 10g/l *CaLoSiLem*.

V případě šupinující vrstvy (růžové pozadí malby, modrá místa na draperii, červené barvy a inkarnát figury) bude nejprve aplikována první vrstva nástřikem KSE 100. Poté nanесena směs z 2 dílů *ZFB 695 p* v isopropanolu, 1 dílu KSE 300HV v absolutním lihu a 1 dílu *CaLoSiLu 10 g/l*.

Nejméně soudržná místa se silně zpráškovatělou barevnou vrstvou (oblasti použití žlutých okrů), budou konsolidována následovně. První vrstva nástřiku bude provedena KSE 100 v absolutním lihu, poté následuje vrstva směsi z 2 dílů *ZFB 695 p* v isopropanolu, 1 dílu KSE 300HV v absolutním lihu a 1 díl *CaLoSiLu 10 g/l* a nakonec aplikace směsi z 1 dílu KSE 300 HV v absolutním lihu a 1 dílu *CaLoSiLu 10 g/l* ve vodě.

7.2 Čištění povrchu

1. Nástěnné malby budou očištěny jemnými štětci.
2. Ze štuků bude nejprve odstraněn prachový depozit jemnými štětci a koňskými žíněmi. Poté bude povrch štuků očištěn mokrou cestou polyuretanovou houbou *Wishab soft* namočenou v destilované vodě.

7.3 Tmelení

V defektech nástěnné malby budou provedeny vápenné tmely. Hrubší tmel bude použit na poškozenou jádrovou omítku (1 díl vápna a 2,5 díly střeleckého písku). Pro napodobení struktury originálu se bude tmel pro intonako skládat z (1 dílu vápna, 1dílu přesátého střeleckého písku a 1,5 dílu okrového písku).

Tmely v defektech štuku budou provedeny tmelem, jenž bude obsahovat 2,5 dílu mramorové moučky a z 1 dílu vápna.

7.4 Retuš

Napodobivá retuš lazurami akvarelem.

Na místech tmelů bude provedena retuš minerálními pigmenty pojenými 2% roztokem arabské gumy ve vodě. V místech ztráty barevné vrstvy a lokálně na několika místech ztráty barevnosti originálu budou použity lazury.

8 Postup restaurátorských prací

Restaurátorský zásah vychází z poznatku získaných na základě restaurátorského průzkumu a zkoušek a návrhu postupu restaurátorských prací.

8.1 Zajištění malby ochrannými přelepky

Zajištění partií omítky a barevných vrstev bylo provedeno ochrannými přelepky. Byly zhotoveny z japonského papíru, na který potom byla nanесena vrstva *Tylosy MH 300*. Toto opatření bylo uskutečněno pouze lokálně a nevztahovalo se na místa se silně šupinující nebo zpráškovatělou malbou.

8.2 Konsolidace

Nástěnné malby byly nejprve očištěny jemným štětcem, aby při konsolidaci nedošlo k upevnění lokálních hrubých nečistot a pavučin na jejich povrchu. Došlo k

zpevnění zpískovatělé omítky formou injektáže pod povrch barevné vrstvy vápennou nanosuspenzí 25 g/l *CaLoSiLu E 25*, poté byly pohyblivé dutiny pod povrchem vyplněny injektážní směsí na vápenné bázi *Ledanem TAI*.

Pro fixáž šupinující a zpráškovatělé barevné vrstvy byla použita kombinace tří postupů. Poměrně soudržná místa malby byla zpevněna vápennou nanosuspenzí *CaLoSiLem* (koncentrace 10g/l.), aplikovanou nástřikem. Poté byla konsolidovaná plocha mírně navlhčena destilovanou vodou, aby se předešlo vzniku bílého zákalu na povrchu malby.

V případě šupinující vrstvy (růžové pozadí malby, modrá místa na draperii, červená barvy a inkarnát figury) byla nejprve aplikována první vrstva nástřikem KSE 100. Poté nanesena směs z 2 dílů *ZFB 695 p* v isopropanolu, 1 dílu KSE 300HV v absolutním lihu a 1 dílu *CaLoSiLu 10 g/l*.

Nejméně soudržná místa se silně zpráškovatělou barevnou vrstvou (oblasti použití žlutých okrů), byla konsolidována následovně. První vrstva nástřikem KSE 100 v absolutním lihu, poté vrstva směsi z 2 dílů *ZFB 695 p* v isopropanolu, 1 dílu KSE 300HV v absolutním lihu a 1 dílu *CaLoSiLu 10 g/l* a nakonec aplikace směsi z 1 dílu KSE 300 HV v absolutním lihu a 1 dílu *CaLoSiLu 10 g/l* ve vodě.

8.3 Konsolidace štukové vrstvy a injektáž omítkových vrstev.

Nejprve byla ošetřena zpískovatělá omítka, dutiny a trhliny formou injektáže pod povrch barevné vrstvy vápennou nanosuspenzí *CaLoSiLu E 25* (koncentrace 25 g/l). Po zpevnění této omítkové vrstvy došlo k vyplnění pohyblivých dutin pod povrchem injektážní směsí na vápenné bázi *Ledanem TAI*.

8.4 Odstranění nevhodných tmelů.

Fixační tmely, které zde byly provedeny při úpravě střešní krytiny, byly původně zřejmě vnímány jako dočasné opatření. Tvrdost těchto tmelů, provedených v hlubších defektech na poměrně zpískovatělé omítce, byla jedním z důvodů pro rozhodnutí tyto tmely odstranit. Pod těmito místy, se vyskytovala i originální barevná vrstva, která však nyní působila poněkud světleji.

Protože byla omítková vrstva pod tmely poměrně nesoudržná, prováděla se při odstraňování tmelů současně injektáž vápennou suspenzí *CaLoSiLu E 25* (koncentrace 25 g/l) do sypké vrstvy pod povrchem. Bílý zákal na povrchu odhalené malby byl odstraněn 2% roztokem kyseliny citrónové ve vodě. Při působení kyselinou se povrch okamžitě zamýval destilovanou vodou, která se odsávala kusem gázy.

8.5 Tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin

V defektech nástěnné malby byly provedeny vápenné tmely (obr. č. 21-29). Hrubší tmel byl použit na poškozenou jádrovou omítku (1 díl vápna vápno a 2,5 díly střeleckého písku). Poté pro napodobení struktury originálu byl použit jemnější tmel pro intonako, který se skládal z (1 dílu vápna, 1dílu přesátého střeleckého písku a 1,5 dílu okrového písku).

Tmely v defektech štku jsou provedeny tmelem, jenž obsahuje 2,5 dílu mramorové moučky a 1 díl vápna. Struktura a barva závěrečných tmelů byla méně výrazná než okolní originál, aby nový povrch vyhovoval poměrně lazurním retuším, které během restaurování následovaly.

8.6 Retuš

Na místech tmelů byla provedena napodobivá retuš minerálními pigmenty pojenými 2% roztokem arabské gumy ve vodě (obr. č. 30-41). V místech ztráty barevné vrstvy a lokálně na několika místech, kde originál ztrácel barevnost, byly použity lazury. Intenzita retuší byla volena ve světlejších odstínech pro jejich snadnější rozpoznatelnost.

9 Použité materiály

9.1 Zajištění malby ochrannými přelepy:

japonský papír (dodavatel Celba s. r. o.)

Tylosa MH 300 (dodavatel Celba s. r. o.)

9.2 Lokální hloubková strukturální konsolidace dutin, prasklin a omítkových ker:

vápenná ethanolová nanosuspenze *CaLoSiL®E 25* (výrobce IBZ Freiberg)
injektažní směs na vápenné bázi *Ledan TAI* (výrobce Tecno Toscana)
ethanol (Penta Praha)
technický líh (výrobce Severochema)

9.3 Fixace šupinující a zpraškovatělé barevné vrstvy:

vápenná ethanolová nanosuspenze *CaLoSiL®E 25* (výrobce IBZ Freiberg)
ethanol (Penta Praha)
technický líh (výrobce Severochema)
ester kyseliny křemičité (organokřemičitany) *KSE 100* (Remmers)
ester kyseliny křemičité (organokřemičitany) *KSE 300* (Remmers)
vápenná nanosuspenze *ZFB 695 p* v isopropanolu

9.4 Čištění povrchu:

polyuretanová houba *Wishab soft* (dodavatel Deffner&Johann GmbH)
deionizovaná voda

9.5 Tmelení:

mramorová moučka (dodavatel Kremer Pigmente GmgH & Co. KG)
bílé vzdušné vápno $\text{Ca(OH)}_2\text{O}$
křemičitý písek (Střeleč)

9.6 Retuš:

mramorová moučka (dodavatel Kremer Pigmente GmgH & Co. KG)
minerální pigmenty (dodavatel Kremer Pigmente GmgH & Co. KG)
demineralizovaná voda
arabská guma (dodavatel Kremer Pigmente GmgH & Co. KG)

10 Doporučený režim památky

Vzhledem k rozpustnosti retuší vodou, možnost migrace vodorozpustných solí v objektu je nutné průběžně kontrolovat stav střešní krytiny a věnovat péči celkové údržbě kaple. V interiéru kaple sv. Isidora je dále potřeba zachovat klima, při kterém rovnovážná vzdušná vlhkost nepřesáhne 60%. Nutné je i předejít náhlým a razantním změnám teploty a vzdušné vlhkosti v objektu. Citlivostí retuší na vodu je třeba brát v úvahu při zásazích v kapli.

Dalším doporučením pro co nejdější zachování stávajícího stavu malby je omezení prašnosti, monitorování opatření proti vztlínající vlhkosti a alespoň minimální proudění vzduchu v kapli.

II. Ikonografické aspekty výmalby na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově.

0 ÚVOD

Bakalářská práce se zaměřuje na restaurování vymezeného úseku nástropní malby sv. Isidora v Křenově. První kapitolou *Základní údaje o památce* jsou stručně zaznamenány informace o objektu restaurování. Poté následují kapitoly *Popis objektu a Historie objektu*.

Kapitola *Uměleckohistorický průzkum* nastiňuje ikonografické aspekty výmalby na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově. Zaměříme se zde na ikonografii maleb s tématy Nanebevzetí Panny Marie a Devět kůrů andělských, jejich inspirační zdroje v grafických předlohách, nástěnných malbách, dobové literatuře a dalších pramenech. Závěrečné srovnání obrazového materiálu poukáže na možné zdroje inspirace a ovlivnění práce malířů dobovými grafikami, malbami a literárními prameny.

Restaurátorský průzkum, v němž budou uvedeny získané poznatky o malbě, popisuje rozsah a příčiny poškození restaurovaného objektu, popis vyhotovených průzkumů a zkoušek.

V kapitole *Dokumentace restaurátorských prací* budou uvedeny praktické postupy, při nichž byl plněn praktický úkol restaurování úseku nástěnné malby. Všechny kapitoly jsou doplněné fotografickou dokumentací, nacházející se buď v textu, nebo v části *Přílohy*.

1 Základní údaje o památce

Autor malby, autor štuků: neznámý, nesignováno.

Sloh, datace: na základě archivních pramenů vznikly malby patrně před rokem 1707 -1713, jedná se o barokní nástěnné malby a štuky.

Technika, materiál: Malba byla zhotovená na vápenné omítce technikou fresco-secco. Pouze podmalba figur byla provedená ve fresce. Secco bylo vytvořené přidáním pojiva na bázi bílkovin (kaseinát vápenatý). Vápenný štuk obsahuje příměs sádry a barevná vrstva byla provedena technikou tempéry.

2 Popis objektu

Kaple sv. Isidora v Křenově je založená na oválném půdorysu. Prostor interiéru kaple, je členěný aktivními polychromovanými plastickými prvky, které se střídají s bílými pasivními plochami stěn. Směrem od podlahy jsou situovány sokly (podstavce) a patky pilastrů s polychromní malířskou úpravou, malířsky imitující mramorovou vrstvu. Tato vrstva se nachází i na dřících pilastrů, které jsou zakončeny akantovými hlavicemi, které nesou kládí s polychromií imitující mramorování. V nikách kaple se nachází štukové plastiky neznámého mučedníka (sv. Vít?), starozákonních postav Adama a Evy, sv. Isidora a neznámé světice (sv. Jenovéfy?). Na hraně korunní římsy je umístěno osm plastik puttí s hudebními nástroji. Nástěnná malba v kupoli kaple je tvořena centrálním zrcadlem ve štukovém rámu s výjevem Nanebevzetí Panny Marie a devíti andělských kůrů okolo centrálního zrcadla¹⁵.

3 Historie objektu

Vznik hřbitovní kaple sv. Isidora datujeme do r. 1707, kdy byl položen základní kámen této stavby. Dataci víceméně potvrdil i dendrochronologický průzkum ze vzorků odebraných ze schodiště v kapli, vytvořeného ze dřeva, které bylo pokácené zřejmě na podzim r. 1706.¹⁶ Tvrzení autorů *Uměleckých památek Čech 2*, uvádějící rok vzniku 1727 a

---

¹⁵ Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování. Restaurátorský průzkum: Nástěnné malby, štuková výzdoba a omítky interiéru kaple sv. Isidora v Křenově. Litomyšl, březen 2012.

¹⁶ Kociánová I., Restaurování centrálního výjevu na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově [online]. 2013 [cit. 2014-08-09]. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování. Vedoucí práce Mgr. Art Jan Vojtěchovský, DrSc. Dostupné z: [<http://dspace.upce.cz/handle/10195/53966>].

připisující autorství Janu Kryštofu Handkeovi, se jeví jako nepravděpodobné. Na základě srovnání způsobu přípravy podkladu nástěnné malby pro knihovni sál premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce předpokládáme alespoň znalost těchto maleb provedených Christophorem Innocenzem Montim¹⁷. Formální podobnost štukových hlaviček andělků se štuky provedenými v hřbitovní kapli sv. Barbory na Svatém Kopečku u Olomouce dokládá, že autorem štukové výzdoby křenovské kaple byl Baldassare Fontana nebo lidé z jeho okruhu.¹⁸ Je známo, že B. Fontana a malíř Ch. I. Monti se společně podíleli několika zakázkách,¹⁹ a koncept maleb často vytvářel Dionýsius Strauss.

4 Uměleckohistorický průzkum

4.1 Úvod a dosavadní stav bádání

Průzkum se zaměřil na ikonografické aspekty výmalby na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově. Malba, která se v této kapli nachází, představuje osm andělských kůrů obklopující centrální zrcadlo (obr. č. 43). V něm je zobrazena Panna Marie, kolem níž je shromážděna čtveřice andělů. Tato práce se zabývá ikonografií nástropních maleb v interiéru kaple, interpretuje jednotlivá zobrazení a seznamuje s možnými inspiračními zdroji, které mohly sehrát svou roli při výzdobě kopule kaple.

Z badatelského hlediska se zdál být klíčový *Foedus angelicum*²⁰ (ustanovení k bratrstvu sv. Andělů), který vznikl roku 1697²¹ v Olomouci a mimo jiné zaznamenává několik modliteb k svatým andělům (obr. č. 44).

Zmiňuje se v něm všech devět andělských kůrů, které zdraví královnu andělů Pannu Marii a obsahuje modlitby pro duše v očistci. Lze tvrdit, že malířská výzdoba křenovské kaple sv. Isidora se shoduje se způsobem prezentace jednotlivých andělských kůrů a Panny Marie ve *Foedus angelicum*.

Tato práce vysvětluje jednotlivé atributy andělů. Například Cherubové jsou zde chápáni jako nejčistší boží zrcadla, přes jejichž působení se dostává lidstvu nezměněného osvětlení.²² Na nástěnné malbě v křenovské kapli nalezneme zpodobnění Cherubína, který ve

---

¹⁷ Za upozornění na tento objekt děkujeme PhDr. Janě Zapletalové, Ph.D.

¹⁸ Za upozornění na tento objekt děkujeme PhDr. Janě Zapletalové, Ph.D.

¹⁹ Za upozornění na tento objekt děkujeme PhDr. Janě Zapletalové, Ph.D.

²⁰ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenburg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

²¹ Maňas V., Orlita Z., Potůčková M. (eds), *Zbožných duší úl. Náboženský bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy.*, Muzeum umění Olomouc, Arcidiecézní muzeum Olomouc, Olomouc 2010.

²² Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenburg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

své ruce drží zrcadlo, z něhož vychází světelný paprsek. Další podobnosti spisu s malířskou výzdobou křenovské kaple rozebereme v podkapitolách.

Atributy andělských kůrů byly porovnávány s jejich symbolickými významy uváděnými v odborných lexikonech. Přímé vysvětlení vztahu některých atributů v souvislosti s andělskými houfy v mnohých případech vůbec nenalzáme, ale lze je dobře interpretovat při znalosti spisů Dionýsia Areopagity *O nebeské hierarchii*²³, který byl již roku 649 uznán lateránským koncilem²⁴, a díla Tomáše Akvinského *Summa teologická*.²⁵ Dozvídáme se z nich, že všech devět andělských kůrů různým způsobem zobrazuje své bohu podobné vlastnosti nebo povinnosti, které od něho dostali.

Andělské tituly a důvody konání jednotlivých povinností nás prostřednictvím těchto autorů odkazují k Bibli. Dostáváme se ke zdroji, z kterého Dionýsius Areopagita vykládal jména andělských kůrů. Ze symbolického jazyka Bible lze vyčíst důvody pro pojmenování Cherubínů jako mnohosti poznání. Například v knize Mojžíšově je zmíněno, že Bůh se bude zjevovat Mojžíšovi mezi dvěma Cherubíny, vyhotovenými na arše úmluvy. Toto čisté poznání od Boha mají zprostředkovávat Cherubíni. Tato myšlenka se odráží ve vyobrazení v křenovské kapli.

Z vybraných dobových pramenů je nutné zmínit dílo Matouše Konečného *THEATRUM DIVINUM (Diwadlo Božj)*, v kterém autor ukazuje stvoření světa podle Genesis a při popisu nebe stvořeného Bohem uvádí jednotlivé andělské kůry²⁶. Kůry andělů jsou zde zmíněny do jisté míry v souladu se symbolickým jazykem maleb v křenovské kapli.

Avšak nejvíce se malířská výzdoba shoduje s dílem *Foedus angelicum*.

Záměrem této práce bylo i nalézt grafickou předlohu, podle níž mohla výzdoba kaple sv. Isidora v Křenově vzniknout. Jediné vyobrazení, které se ve *Foedus angelicum* nachází, představuje devět andělských hlaviček, z nichž každá má dvě křídla (devět andělských kůrů). V pomyslném kruhu vynášejí jméno Maria k Božímu oku. Pod touto scénou se nacházejí postavy v plamenech, které představují duše v očištění. Tato předloha v Křenově rozhodně nebyla použita a nepodařilo se nalézt ani jinou pravděpodobnější grafickou předlohu. Je možné, že autor maleb ani žádnou konkrétní grafiku nepoužil.

---

²³ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

²⁴ Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006

²⁵ Akvinský T., *Theologická summa*, přel. Profesoři bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

²⁶ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest včiniěno y gaké naučenj z kterého Stwwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wysáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

Obrazová příloha bakalářské práce se skládá z dalších dochovaných vyobrazení devíti andělských kůrů, nanebevzetí Panny Marie a loretánských litaní, které však nenesou prvky formální podobnosti s křenovskými malbami. Lze z nich vysledovat proměnlivost atributů jednotlivých andělů či andělských kůrů. Tato práce se bude věnovat atributům andělů a Panny Marie v jednotlivých podkapitolách.

Kostely a kaple, v nichž se nenalézají nástěnné malby zobrazující všech devět andělských kůrů:

Letohrad (sv. Jan Nepomucký), Pustá Kamenice (sv. Anna), Svitavy (Navštívení Panny Marie), Svitavy (sv. Josef), Česká Třebová - Hory (Panna Marie Pomocná), Knapovec (sv. Petr a Pavel), Luže - Chlumek (Panna Marie Pomocnice na Chlumku), Podlažice (sv. Markéta), Řetová (sv. Marie Magdaléna), Horní Čermná - Mariánská hora (Narození Panny Marie), Červenka (sv. Alfons z Liguori), Litomyšl (Povýšení Sv. Kříže), Králíky - Hedeč (Nanebevzetí Panny Marie), Karle (sv. Bartoloměj), Damník (sv. Jan Křtitel), Homole (Panna Marie Bolestná), Sopotnice (sv. Zikmund, mučedník), Rychnov na Moravě (sv. Mikuláš), Staré Město u Moravské Třebové (sv. Kateřina), Krouna (sv. Michael, archanděl), České Libchavy (sv. Vít, mučedník), Dolní Dobrouč (sv. Mikuláš, biskup), Hoštejn (sv. Anna), Moravská Třebová (sv. Josef), Boršov (sv. Anna), Tismice (Nanebevzetí Panny Marie), Moravská Třebová (Nanebevzetí Panny Marie), Vraclav (Nanebevzetí Panny Marie), Říčky (sv. andělů strážných), Písečná (sv. Kateřina panna a mučednice), Čistá u Litomyšle (sv. Mikuláš, biskup), Jedlová (Navštívení Panny Marie), Slatinice (Nanebevzetí Panny Marie), Jedlová (Nanebevzetí Panny Marie), Skuhrov (sv. Jan Nepomucký), Rapotín (Nanebevzetí Panny Marie), Rýmařov - V Lipkách (Navštívení Panny Marie), Rýmařov (sv. Michael, archanděl), Moravský Beroun (Nanebevzetí Panny Marie), Šternberk (Zvěstování Panny Marie), Třešňovec (Nanebevzetí Panny Marie), Kunčina (sv. Jiří) Dolní Dobrouč - Horáková kaple (Panna Marie, Matka ustavičné pomoci ("Horáková kaple")), Štítý (Nanebevzetí Panny Marie), Horní Heřmanice (sv. Jiří), Hemže (Nanebevzetí Panny Marie), Mladkov (sv. Jan Křtitel), Rudoltice v Čechách (sv. Petr a Pavel), Letohrad (sv. Václav), Orlice (Nanebevzetí Panny Marie), Jevíčko (Nanebevzetí Panny Marie), Chornice (sv. Vavřinc), Těchonín (sv. Markéta), Rychnov na Moravě (Panna Marie Celenská).

Pokud ale chceme nalézt kostely a kaple se všemi andělskými kůry je zde problém, protože malíři se soustředují zejména na kůry archandělské (Michael, Gabriel, Rafael), jako je tomu například v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Slatinicích. V Polici nad Metují se například výzdoba kaple orientuje na šest různých andělských kůrů a k nim jsou ještě

připojeny tři postavy archandělů. V různých grafických předlohách bývá nanebevzetí Panny Marie většinou pouze doprovázené skupinou andělů, kteří ji vynášejí do nebeských sfér. Andělé jsou často zobrazeni bez osobních atributů nebo se jedná pouze o dětské hlavičky s křídly. V kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně nalezneme všech devět andělských kůrů, ale malířský rukopis nenaznačuje sebemenší příbuznost (obr. č. 74).

4.2 Panna Marie obklopená anděly

4.2.1 Předikonografický popis

V horní části kopule je ve štukovém zrcadle zobrazen výjev Panny Marie (obr. č. 46), která se vznáší spolu se čtyřmi anděly na mračnech a nad ní se rozlévá záře. Její postava je oděna v převázaném bílém rouchu a zahalená v bleděmodrém plášti. Hlavu zdobí královská koruna, pravou rukou drží trojkvětou bílou lilii a celé její tělo působí dojmem, jako by seděla na pomyslném trůnu, o nějž by měla opřené ruce. Její nohy jsou bosé a levá ruka jakoby se dotýkala jednoho ze čtveřice andělů, kteří ji obklopují.

Anděl, který klečí po pravici Panny Marie, je oděn v červený šat. Červená barva spolu s bílou zdobí také jeho perutě. Jeho pohled směřuje k Panně Marii a pravá ruka rovněž. Rukávec jeho oděvu je sepnut ozdobnou sponou. Chodidla anděla jsou bosá, konečky prstů se opírají o mračno. Anděl, který klečí po levici Panny Marie, je oděn v zelený a světle žlutý šat. Jeho levé křídlo z červených a bílých per, pohled směřuje vzhůru k Panně Marii. Prsty pravé ruky jako by povznášel Mariin loket, avšak přímo se ho nedotýká.

Dvojice andělů shlíží k Panně Marii, jejich víčka jsou přivřená, křídla rozevřená do stran. Anděl vpravo, oblečený v bílém rouchu, ozdobeném u krku červenou stužkou, má křídla v barvách běli a modři. Nalevo stojícího anděla kryje červený šat a peří jeho perutí je bílé, červené a tmavě modré.

4.2.2 Ikonografická interpretace

Vodítkem k objasnění námětu malby je zlatá korunka v Mariiných vlasech. Víme, že korunovace Panny Marie jejím synem proběhla až po jejím nanebevzetí. Na nástěnné malbě Panně Marii nepředávají korunu. Zobrazení se nevztahuje se ani k apokryfním textům, v nichž navštěvuje Panna Marie Boha v nebi za pomoci andělů. Jedná se o zobrazení Panny

Marie jako *Reginy Angelorum*.²⁷ Jedna z invokací loretánských litaní k Panně Marii zní Královna andělů, sejně tak o ní hovoří i *Foedus angelicum*. Dobová modlitba růžence nebo také andělské koruny („*Corona angelica seu Rosarium*“ z ustanovení *Foedus angelicum*)²⁸, známá také zakladateli kaple faráři Johannesovi Benediktu Schindlerovi mohla být recitována v kapli (viz kapitola *Zobrazení Panny Marie s devíti andělskými kůry*). O tom, že Panně Marii pomáhali a sloužili andělé, se dočteme v řadě dobových textů.

Nástěnná malba zobrazuje Pannu Marii s bílou lilií o třech květech v pravé ruce. Květ „*lilie vlastní nejkrásnější odstín bílé, nejvyšší čistoty, a Panna Marie je nazývána čistější než lilie*“²⁹ díky svému neposkvrněnému početí Krista. Marie byla počata bez poskvrny a symbolem tohoto jsou lilie. Barokní lidové legendy zmiňují několik zázraků, které se udály prostým, ale zbožným lidem, nad jejichž hroby pak kvetly lilie, a na každém z okvětních lístků je zlatými písmeny napsáno Ave Maria. Nejinak je tomu i v knize *Stellarium Novum*³⁰, kdy tato rostlina vykvete z hrobu prostřáčka Salunuse a to právě z jeho úst. Ono Ave Maria je pak zde chápáno jako jeho *svaté pozdravení* Panny Marie. Trojkvětost lilie pak odkazuje k svaté Trojici.

Přímo na malbě není zobrazen Bůh ani Ježíš Kristus, ale záře nad Marií by mohla napovídat o boží přítomnosti. Zobrazení ve *Foedus angelicum* (obr. č. 44). obsahuje nápis: „Všem ze světla světlům“ (*Cunctis lumine de lumen*)³¹. Světlem je myšlen Bůh, světlem ze světla Ježíš Kristus, Panna Marie osvětluje prostřednictvím svého syna svět a andělé světlo od Boha předávají lidstvu. Mračna mohou být opět znamením přítomnosti Boha. Podobný příklad zmiňuje i Matouš Konečný v díle *Theatrum divinum*. Mračný sloup putuje s izraelským lidem a znamená boží přítomnost. Schopnosti mračen trestat (blesky), dávat život (vláha) a libovůle jejich výskytu zde odkazuje opět na Boha.³²

---

²⁷ Za upozornění děkuji PhDr. Martinu Mádlovi, Ph.D.

²⁸ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenberg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

²⁹ *Immaculate Conception in images*, dostupné z

http://campus.udayton.edu/mary/meditations/imco_emblems03.html#9

³⁰ Jeřábský, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslawené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwa gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemí ozdoboeno gest a lidu Morawskému k Cztenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

³¹ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenberg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

³² Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřovánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stworoenj co w který den y proč gest wčiněno y gaké naučenj z kterého Stworoenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

K pochopení vztahu andělských kůrů k Panně Marii můžeme uvést litanii ke svatým andělům V. B. Jeřábského. Autor uvádí modlitbu, v níž je Panna Marie oslavována: „*Svatá Maria Královno andělů, oroduj za nás. Svatá Maria Sladkosti Archandělů, Svatá Maria rozkoši Sil, Svatá Maria veselí Trůnů, Svatá Maria Vůně rozkošná Panstev, Svatá Maria radosti Mocností, Svatá Maria ozdobo Knížat, Svatá Maria kněžno Serafínů.*“³³

4.2.3 Srovnání obrazového materiálu

Joseph Sebastian Klauber zpodobnil Pannu Marii (*Regina angelorum*) s Ježíšem v náruči, obklopenou devíti andělskými kůry, dva z nich drží korunu nad její hlavou (obr. č. 48). Nápis se vztahuje ke knize Danielově, který se paralelně vztahuje i k Novému zákonu: tisíce tisíců sloužily jemu a desetitisíce stály před ním („*Millia millium ministrabant ei, et millies centena millia assistebant ei*“). Pod tímto výjevem je zobrazena Panna Marie, která k ní přichází archanděl Gabriel. Úplně dole spatříme nápis *Dominare nostri tu et filius tuus* (Panuj nad námi ty a syn tvůj).

Panu Marii nalezneme na tisku Thomase Schefflera, která prostřednictvím svých andělů komunikuje se svým bratrstvem (obr. č. 49).

Nástěnné malby v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Tismicích ji zobrazují, která přijímá naopak prosby od věřících, kteří se k ní obracejí, zatímco ona je symbolicky schovává pod ochranu svého pláště. Na další nástěnné malbě v Tismicích je Panna Marie korunována Nejsvětější Trojicí (obr. č. 49).

4.3 Serafíni (Seraphim)

4.3.1 Předikonografický popis

Andělský kůr Serafínů zobrazuje anděla, jehož čtyři křídla vycházejí z jeho ramen a další dvě pokrývají jeho nohy (obr. č. 50). Všech šest křídel je zobrazeno v červení, bělí a žluté. Serafín je z části zahalen do světle modrého roucha, které je z pravé strany silně osvětleno. Obě ruce má složené na hrudi, přičemž ta pravá překrývá levou. Celá pravá ruka a část hrudi je nahá a anděl je zpodobněn bez obuvi. Pohled anděla směřuje vzhůru a na jeho tváři se zračí úsměv.

---

³³ Jeřábský, V. B., *Knížka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženj a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

4.3.2 Ikonografická interpretace

Zobrazení bytosti se šesti křídly interpretuje biblický text proroka Izajáše. Rovněž se tímto shoduje s doporučením pro malíře ve spise *Hermeneia*.³⁴ Částečná nahota a to, že je anděl bosý, poukazuje na jeho čistotu, se kterou předstupuje před Hospodina.

Všimněme si gesta, v němž zobrazený seraf skládá ruce na prsou. Serafíni, andělský kůr, jsou vlastně ohněm osobní lásky Boha, což například dokládá modlitba z díla *Foedus angelicum*. Nástěnná malba svým provedením poměrně dobře kopíruje myšlenku tohoto textu. Serafové jsou andělé, kteří bez přestání milují Boha a lidé se díky nim v této lásce s ním sjednotí.

Hrud' symbolizuje u andělů jejich nezotročitelnost ďábelskými silami a schopnost střežit „*životodárné šíření, vycházející ze srdce skrytého pod ní*“.³⁵ Ve výtvarném umění proto drží anděl často planoucí srdce. Podle kanonických textů je srdce symbolem jejich bohu podobného života a působením Boha, který svou „*vlastní oživující moc dobrotivě rozsévá těm, kdo jsou objektem jeho prozřelé péče*“.³⁶ Symbolicky tak vyjadřuje schopnost rozpalovat se do žáru a tento žár naplněný boží vůlí poskytnout nižším jsoucňům, aby je stejně tak zanítily a také očistily.

Tuto povinnost Serafů zmiňuje opět Izajáš popisem svého očištění prostřednictvím serafů před Bohem. Na tváři anděla se zračí vytržení, oči směřují vzhůru a rty jsou otevřeny do úsměvu, který odhaluje zuby. Pro úplnost dodejme, že zuby, které umožňují rozdělit potravu, jsou v Areopagitově symbolismu schopné „*rozdělit poskytovanou dokonalou výživu*“.³⁷ (boží nazírání). A tuto duchovní potravu zprostředkovat nižším bytostem a tím je pozvedat, což opět odkazuje k poslání andělů v Bibli.

V teologických textech jsou vnímáni jako andělský kůr, který je jedním z nejbližších Bohu. Silné osvětlení figury může být oním božím světlem a vůlí, které má anděl předávat nižším jsoucňům. Serafové a Cherubíni a Trůny jsou andělské kůry, které jsou nejbližší Bohu, a je možné, že usazení dřevěné plastiky Boha otce (snímek z archivní fotografie) nebylo náhodné. Paprsky vycházející z plastiky jako by měly návaznost v nástěnných malbách, osvětlovaly Serafy a odrážely se v zrcadle Cherubínů.

---

³⁴ Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006

³⁵ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

³⁶ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

³⁷ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

4.3.3 Inspirační zdroje

Nejprve zmíníme popis jednotlivých andělských kůrů v Bibli. Další prameny jsou řazeny chronologicky a nakonec je uvedené Foedus angelicum, které je pro ikonografii křenovské kaple klíčové.

Bible uvádí Serafy, jako bytosti, které jsou schopné očišťovat nižší jsoucna. Zmínku o těchto skutečnostech nalezneme v Bibli (*Iz 6,1-2*), když se Izajášových úst dotkne jeden ze Serafínů kleštěmi, ve kterých drží žhavý uhlík. Tím je odňata prorokova vina, že jako člověk nečistých rtů spatřil Hospodina. Izajáš popisuje Serafíny, jak stojí nad trůnem Boha Panovníka, který sedí na svém trůnu. Každý ze serafů měl šest křídel, dvěma si zastíral tvář, dvěma si zakrýval nohy a dvěma se vznášel. Volali jeden k druhému: „*Svatý, svatý, svatý je Hospodin zástupů, celá země je plná jeho slávy*“. (*Iz. 6, 1-2*).

Pseudo-Dionýsos Areopagita v spise *O nebeské hierarchii* uvádí o Serafech: Znalci hebrejštiny tvrdí, že jméno serafů znamená „*ti, kdo planou*“ nebo „*ti, kteří hřejí*“. Serafové se pohybují bezprostředně v okolí Boha a jejich symbolickým významem je plamenné zanícení, které umožňuje tento pohyb. Zároveň jsou touto spalující láskou schopni „*osvěcovat nižší jsoucna tím, že je pozdvihují... a svým působením je přivádějí do varu a rozpalují, dokud i ona nedosáhnou jim podobného žáru; poukazují také na jejich schopnost zanícení a stravujícím způsobem očišťovat, na jejich nezastíratelnou, neuhasitelnou, neměnnou a vždy stejně zářící a osvěcující povahu, jenž zahání a ničí každý temný výtvor tmy*“. ³⁸

Zření Serafů a způsob nápodoby Boha, je předurčuje, aby mu byli stále blíž principu božství, že k němu mají stále blíž, „*... a neselhávající láskou k výšinám a že nehmotným a ryzím způsobem přijímají prvotní osvětlení, podle nich se řídí a jejich celý život intelektivní*“. ³⁹ Bible pojednává o trůnech a mnohooké a mnohokřídlé řádech, které nazývá cherubové a serafové, díky tomu, že jsou více než ostatní v blízkosti Boha mají své sídlo bezprostředně okolo Boha. *Žádná jiná hierarchie není bližší prvotně působením principu božství než ona.* ⁴⁰

Tomáš Akvinský rozvíjí myšlenky Pseudo-Dionýsosa Areopagity, aby vyložil význam planoucí lásky Serafínů k Bohu. „*Horoucí a planoucí, je v nejdokonalejším spojení s Bohem, kdy je pronikáno nitro milovaného. Hořící a zapalující se zdá patřit do lásky, která není od přirozenosti, nýbrž od milosti; neboť rozlévá se do našich srdcí skrze Ducha svatého*“. ⁴¹ Právě neochvějnost s jakou neustále směřují k Bohu, je přirovnáváno k ohni, který také plane

³⁸ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

³⁹ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

⁴⁰ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

⁴¹ Akvinský T., *Theologická summa*, přel. Profesori bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

směrem vzhůru. Plameny produkují teplo a tato síla spalujícího ohně je schopna se dostat i k těm nejmenším (nejvzdálenějším) svou pronikavostí. Tato schopnost Serafínů, osvětlovat nižší či sobě poddaná jsoucna je prováděna vřelostí a tímto zápalením nižší bytosti očisťují. „V ohni lze pozorovat i jeho jasnost, znamená že andělé mají v sobě neuhasitelné světlo, a že jiné dokonale osvěcují.“⁴²

Matouš Konečný v díle *THEATRUM DIVINUM (Diwadlo Božj)* odvozuje název andělského kůru Serafínů od ohně, protože jsou „...hořící neb plápolající, jakož velikou a svatou ustavičnou milostí k Bohu, taky ochotností a rychlostí ku poslušenství a konání rozkazů jeho.“⁴³ Odkazuje se zde na Bibli, ve které svatý Pavel uvádí, že Bůh své služebníky činí plamenem ohně, a tak i světec pojmenovává andělský kůr Serafů. Dále se text odvolává k Bibli ještě v citaci Písma: „...viděl jsem Pána sedícího na trůnu vysokém a vyzdviženém, serafíni stáli nad ním, šest křídel měl každý z nich, dvěma zakrýval tvář svou a dvěma přikrýval nohy své a volal jeden k druhému říkajíce: Svatý, Svatý, Svatý Hospodin zástupů, plná je všecka země chvály tvé.“⁴⁴

Ve *Foedus angelicum* je Bůh prezentován před andělskými duchy Serafíny. Tento andělský kůr je ohněm jeho osobní lásky. Serafové ho bez přestání milují, zatímco on vládne. Modlitba se přimlouvá za to, aby Bůh prostřednictvím Serafů odstranil chlad, který v lidech během času vznikl. Tím se stanou služebníky jeho lásky, která je s ním vnitřně sjednotí. Malířské znázornění tohoto andělského kůru v křenovské kapli odpovídá horoucí lásce Serafínů k Bohu.

4.3.4 Srovnání obrazového materiálu

Thomas Heywood v *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje Serafína se dvěma křídly, oděného v převázaný šat, jenž je na paži stejně upevněn sponou, jako má anděl po pravici Panny Marie v křenovské kapli. Anděl je bosý a směřuje k němu paprsek světla. V textu, který je k dílu uveden, se hovoří o všech základních pravdách viditelného světa. V tomto směru je možná návaznost na krajinu obklopující Serafína. Zobrazují se zde dvě města Jeruzalém a Delfy (obr. č. 51).

---

⁴² Akvinský T., *Theologická summa*, přel. Profesoři bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

⁴³ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest včíněno y gaké naučenj z kterého Stwwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

⁴⁴ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest včíněno y gaké naučenj z kterého Stwwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

Crispin de Passe na své rytině znázornil archanděla Uriela a tématicky ho propojil s kůrem Serafů. Postava anděla je dvojkřídla a ruce drží svitek a knihu. Způsob postojů figur ani malířův koncept nenaznačuje, že by tyto rytiny byly předlohou pro nástěnné malby v křenovské kapli (obr. č. 52).

4.4 Cherubíni (Cherubim)

4.4.1 Předikonografický popis

Anděl pod nápisem Cherubim spočívá na oblaku a v levé ruce drží zrcadlo (obr. č. 53). Zrcadlo je vyplněné modří, ze které vychází paprsek světla a dopadá na andělovu nahou hrud'. Cherubín je oblečený do zeleného a červeného roucha, levá ruka a pravá noha se opírají o mračno. Modré nohavice jsou jediným obutím tohoto kůru.

4.4.2 Ikonografická interpretace

Jméno cherubů podle kanonických textů církve vyjadřuje mnohost poznání či záplavu moudrosti. Bible uvádí zmínku o Cherubínech již ve Starém zákoně Genesis 3.24.: „...Východně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhající se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života.“ Za povšimnutí stojí, že právě Cherubové nazývání kůrem bytostné boží moudrosti, mají za povinnost hlídat strom poznání dobrého a zlého. Je zde patrná provázanost i s příbytkem hospodinovým zhotoveným izraelským lidem pro Hospodina (archa úmluvy), na níž měli být zpodobněni právě dva Cherubíni.

Zobrazená dvě křídla odpovídají doporučením ve spise *Hereneia*.⁴⁵ Při vysvětlení atributu zrcadla můžeme vycházet z jednoduchého pravidla, že vzor a zrcadlový odraz byly v této době chápány jako naprosto totožné. Vzorem je v církevním umění Bůh, zrcadlem je Panna Marie nebo v tomto případě andělský kůr nejvyšší nebeské hierarchie (viz Areopagitovo připodobnění kůru k zrcadlům a modlitba ve *Foedus angelicum*). Paprsek znázorňuje tento přenos nezměnného božského působení a záře dopadá na nižší jsoucno, které je osvětleno tím vyšším. Paprsek božského světla, spočívající na Cherubově nahé hrudi, je patrně znamením, že skrze tyto nejvyšší kůry nebeské hierarchie se dostane stejného

---

⁴⁵ Ikonografie andělských kůrů v křenově byla porovnáвана s publikací: Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006

nemodifikovaného působení kůrům nižším. Lidé a nižší řády andělů pocítí toto ozáření stejně v čisté a nepřetvořené podobě, jaké zrcadlo poskytuje.⁴⁶

„V knize Moudrosti (7,26) se bytostná jednota božské moudrosti (Logu) a Boha samého označuje jako odlesk věčného světla“, jako „nezkalené zrcadlo božského působení a odraz jeho dokonalosti. Člověk musí mít čistou duši jako lesklé zrcadlo, aby mohl vidět Boha (Řehoř Naziánský). Za středověku církev posvěcovala zrcadla jako symbol světla; lidová víra v tom viděla naději na uzdravení očí. Podle mystika Jana Taulera je Kristus „obrazem Božstva.“⁴⁷

4.4.3 Inspirační zdroje

V Bibli se hovoří o Cherubínech, kteří jsou východně od zahrady v Edenu usazeni Hospodinem, aby s plamenným mečem střežili strom života (Gn 3,24). V (Ex 25,8-9) přikazuje Hospodin, aby mu jeho lid zhotovil svatyni, ve které bude bydlet uprostřed jako vzor všech bohoslužebných přibytků. Tam se Hospodin má setkávat s Mojžíšem „... nad příkrovem mezi oběma cheruby, kteří budou na straně svědeckví...“, aby s nim hovořil o všem, co hodlá Izraelitům přikázat. Cherubové jsou zde tedy popisováni, jako jeden z Bohu nejbližších andělských kůrů. Ezechiel (Ez 10, 20-22) popisuje cheruby jako bytosti se čtyřmi tvářemi, čtyřmi křídly a čtyřma rukama, podobnými těm lidským. Jejich tváře se pak měly podobat těm, které spatřil při průplavu Kebaru). Ezechiel zahlédl čtyři cherubíny, u každého z nich uviděl jedno kolo, které vydávalo třpyt drahokamu chrysolitu. Drahý kámen chrysolit (olivín) má v církevní symbolice význam moudrosti. Celé tělo, záda, ruce, kola i křídla cherubů byla plná očí.

Pseudo-Dionýsios Areopagita v díle *O nebeské hierarchii* vykládá jméno Cherubů jako mnohost poznání či záplavu moudrosti. Jejich pojmenování označuje jejich schopnost poznávat a Boha, přijímat jeho působení jako prvotní, ničím nezměněné. Bývají naplnění boží moudrostí, jsou schopni ji zprostředkovat nižším jsoucům. Jsou první nebeskou hierarchií, sídlí bezprostředně okolo Boha a z těchto důvodů jsou vznešenější než nižší jsoucná. Cherubíni jsou mezi prvními anděly z nebeské hierarchie, která je uspořádána principem podle schopnosti andělů zprostředkovat zasvěcení a pozdvihnutí. Odcitujme teď nyní Areopagitův text, který nejlépe vysvětlí zobrazení tohoto andělského kůru a jeho chápání v církevním umění: „*Tím, že neodchýlně zří k jeho nejbožštější kráse a podle ní se, dle*

---

⁴⁶ Ikonografická interpretace obsahuje informace získané z děl, která jsou uvedena v podkapitole inspirační zdroje.

⁴⁷ Slovník biblických obrazů a symbolů, Manfred Lurker, Vyšehrad 1999, str. 320-321

vlastních možností, přetváří, zdokonaluje (hierarchie) jsoucna, jenž k ní náležejí, v obraze Boha, v jeho nejprůzračnější a neposkvrněná zrcadla, přijímající paprsek původního světla (vycházejícího) z principu božství, posvátně se naplňujíc přijímanou září a opět ji, ve shodě se zákony principu božství štědře vylévajíc na jsoucna, jenž po ní následují.“⁴⁸ Cherubíni, tedy nejčistší zrcadla (nesmíšení s ničím nízkým), jsou schopni předávat nižším jsoucnům nejčistší zobrazení Boha. Ona nezměněnost prvotního světla tedy poskytuje netransformované poznání a vědění. Účelem Cherubínů je tedy sjednotit Boha s nižšími bytostmi, přičemž on je průvodcem veškerého osvětlení.

Každý z andělských kůrů, který je zastoupen v hierarchii se podílí, na pozvedání nižších jsoucen k nápodobě Boha a stává se tak „*spoluzakladatelem na božím díle*“. Odhaluje ostatním Boží působení, které se v něm ukrývá, očišťuje a osvětluje. „*Cherubové vydávají oheň do rukou toho, kdo je oděný do svatého rouna.*“⁴⁹

Tomáš Akvinský vykládá jméno Cherubínů jako plnost vědění. Poznání jsou podle T. Akvinského čtyři druhy. První je dokonalé vidění Boha, druhé plné přijetí božského světla, krása všech věcí je Bůh. Posledním poznáním je schopnost naplnit se věděním od Boha a osvětit nižší řády. Mají přijímat a poskytovat světlo *zcela naplněné posvátnou září*. Toto světlo, které z nich potom přetéká, rozdávajíc všem, kteří jsou toho hodni k jeho přijetí.⁵⁰

Matouš Konečný v díle *THEATRUM DIVINUM (Diwadlo Božj)* mluví o Cherubínech s plamenným mečem poslaných hned po pádu člověka, aby zamezili dalšímu přístupu k stromu života. Jejich jméno je i zde vykládáno od slova značícího moudrost a osvětlení. Třebaže mnoho pramenů popisuje anděly jako bezpohlavní bytosti, zde jsou cherubové popisováni v podobenství „...*člověka mužského pohlaví, někdy jako muž, někdy jako mládenec v rouše bílém a stkvoucím se ukazovali.*“⁵¹ Jsou učiněni k podobnosti k člověku, neboť mají být jeho *slitovníky*.⁵²

Foedus angelicum uvádí modlitbu k Cherubínům a obrací se k Bohu, jako k moudrému pánu. Bůh je pramenem moudrosti a hojnosti poznání, z kterého čerpají také

⁴⁸ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

⁴⁹ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

⁵⁰ Akvinský T., *Theologická summa*, přel. Profesoři bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

⁵¹ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gaké naučenj z kterého Stwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

⁵² Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gaké naučenj z kterého Stwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

cherubové, jeho nejčistší zrcadla (...*Fonte Sapientiam & plenitudinem Scientiae entiae hauriunt Cherubim, mundissima tua specula...*), přes jejichž působení, pocházejícího primárně od Boha plyne pro lidstvo osvětlení. Je zde tedy znázorněno poskytování osvětlení těmto andělům a také božskou shovívavost, se kterou se ono osvětlení dostává k člověku. Popis Cherubínů také zmiňuje, že různorodě ukazují svou úctu k Bohu.⁵³

4.4.5 Srovnání obrazového materiálu

Thomas Heywood v *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje Cherubína se čtyřmi křídly (obr. č. 54). Anděla obklopuje jasná záře s nápisem *Nil scit, qui Deum nescit*, a odkazuje k textu, že Boží moudrost je poskytována Cherubínům. Dole se nachází krajina, z níž Cherub s mečem vyhání Evu a Adama z ráje, v popředí vidíme čtveřici učenců.

Rytina Josepha a Johanna Klaubera zobrazuje tento andělský kůr andělem, který se opírá patrně o čtenářský pulpit (obr. č. 54). V pravé ruce drží dalekohled, který je patrně odkazem na poznání pro svou schopnost přibližovat. Toto veškeré poznání je ještě znásobeno glóblem u jeho nohou, který symbolizuje svět.

Jak vidíme na grafickém listu *Cherubim. Mysticus* z díla *De sex alias cherubim*, je zde zobrazen šestikřídový anděl s dvěma kaditelnicemi, na jeho křídlech jsou různé nápisy (obr. č. 56).

Ze sochařských děl může být příkladem anděl Gabriel z hřbitovní kaple v Liběšicích. V ruce drží archanděl oválné zrcadlo odkazující k neposkvrněnému početí Ježíše Krista Pannou Marií.

Na grafickém listu *Mater Inviolata* dochází skrze Ducha Svatého k průchodu světla přes srdce Panny Marie, která je zde zobrazena jako zrcadlo bez poskvrny (obr. č. 56). Světlo naplněné božím principem se poté odráží od tohoto zrcadla a zapaluje svíčku, čímž symbolicky přenáší světlo do světa a tím světlem je Ježíš Kristus. „Zrcadlo je mariánským symbolem (*Bůh Otec zrcadlí v panenství Marie obraz svého syna*).“⁵⁴

⁵³ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenberg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

⁵³ Immaculate Conception in images, dostupné z [http://campus.udayton.edu/mary/meditations/imco_emblems03.html#9].

⁵⁴ Gerd Heiz – Mohr : *Lexikon symbolů, obrazy a znaky křesťanského umění*, Volvox Globator, München 1971

4.5 Trůny (Throni)

4.5.1 Předikonografický popis

Andělský kůr pod nápisem Throni v křenovské kapli zcela chybí.

4.5.2 Ikonografická interpretace

Někteří autoři uvádějí, že tento andělský kůr se nachází ve výjevu centrálního zrcadla kaple a je zde zobrazen jako čtveřice andělů obklopující postavu Panny Marie (obr. č. 57).⁵⁵ Jejich atributy v různých dílech poukazují na jejich funkci jako božího trůnu nebo předmětů, ve kterých je Bůh uchován (stan nad archou úmluvy, trůn). Navíc tyto andělé bývají předurčení k přijímání božích věcí a mají za povinnost jako trůn na sobě nosit Boha a zprostředkovávat jej nižším jsoucům. Panna Marie, kterou andělé doprovázejí, bývá v loretánských litaních vzývána jako trůn boží moudrosti, protože ona jako trůn nosila Krista. „*Hermeneia popisuje Trůny jako červená kola se čtyřmi plameny a křídly zdobenými očima.*“⁵⁶ Ezechielův popis bytosti se čtyřmi lidskými, lvími, býčími a orlími tvářemi vyložil Irenäus z Lyonu. Symbolicky zde interpretuje podobu („*orel - Duch Svatý a Nanebevzetí*“).⁵⁷ Andělský houf Trůnů má být vymalován stejně bohatě jako Knížectva. Ve výtvarném umění nalezneme několikrát tento andělský kůr bosý, pouze v jednoduchém rouchu. Kámen Chryzolit (olivín) je zářivým „... *kamenem Panny Marie Trůnu Boží Moudrosti.*“⁵⁸

4.5.3 Inspirační zdroje

Pseudo-Dionýsius Areopagita ve spise *O nebeské hierarchii* vykládá jméno Trůnů jako andělů, kteří jsou povzneseni na nejvyšší místa k Bohu. To znamená, že smyslově i rozumově přesahují veškerou nízkost „...*a sídlí neochvějně a pevně kolem toho, co je skutečně nejvyšší, že zcela prosty vášní a všeho hmotného přijímají osvětlení principu božství, že nesou Boha a že jsou úslužně otevřeny přijímání božských věcí.*“⁵⁹

Tomáš Akvinský uvažuje podobně, když řád Trůnů staví nad nižší řády, protože

⁵⁵ Danielová I., Malířská a sochařská výzdoba kaple sv. Isidora v Křenově [online]. 2008 [cit. 2014-08-09]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Kuthan, DrSc. Dostupné z: [http://is.muni.cz/th/263642/ff_b/]

⁵⁶ Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006.

⁵⁷ Royt J., *Lexikon biblické ikonografie*. A Dictionary of Biblical Iconography.[online]. 2011 [cit. 2014-08-09]. Bakalářská práce. Univerzita karlova v Praze, Katolická teologická fakulta. Vedoucí práce Pavel Suchánek. Dostupné z: [file:///C:/Users/repa/Downloads/IPTX_2007_2_11260_KDOK000_270872_0_66982%20(2).pdf]

⁵⁸ Štajnochr V., *Panna Marie Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa, Uherské Hradiště, Slováké muzeum*, 2000.

⁵⁹ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

mohou bezprostředně od Boha poznávat pojmy Božích skutků. Vykládá jméno trůnů jako hmotné stolce, jejichž poloha je nad zemí. Tito andělé jsou tak vysoko, že poznávají pojmy věcí bezprostředně v Bohu. Při hmotných stolicích se pozoruje pevnost, protože na nich někdo pevně sedí. Avšak tady je tomu obráceně, protože andělé jsou sami upevněni skrze Boha. Protože stolec přijímá sedícího, a lze jej na něm nosit, tito andělé přijímají Boha do sebe a jej nosí těm nižším. Stolec je pak z jedné strany otevřený na přijetí sedícího. Ona otevřenost je zde pro vhodné přijetí Boha a na to, aby mu sloužili.⁶⁰

Matouš Konečný v díle *THEATRUM DIVINUM (Diwadlo Božj)* připodobňuje andělský řád Trůnů k vysoce postaveným lidem sedícím na královských trůnech. Jméno převzali, aby mohli dát na zřetel „*vyvýšenost slavných povinností andělských. Neboť trůn jest vlastně stolice královská.*“⁶¹ Odvolává se na tvrzení z Bible, že Trůny byly stvořeny skrze Krista a jsou to slavní a důstojní andělé.

Modlitba ve *Foedus angelicum* se vztahuje k Bohu a žádá ho, aby prostřednictvím neklidnějšího andělského kůru Trůnů ustanovil stejnou neměnnost a pokojnost i v lidských duších. Právě stejně jako Bůh sedí a všechno soudí z nejvyššího místa (Trůnů), stejně tak má dojít ustanovení jeho příbytku v lidské duši.

4.5.4 Srovnání obrazového materiálu

Thomas Heywood v *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje andělský kůr Trůnů jako anděla se dvěma křídly před prázdným trůnem, kolem něhož je dvacet čtyři starozákonních starců s harfami a korunami (obr. č. 59). K trůnu směřuje andělova mluvicí páska s nápisem *Gloria sedentis super je patrně odkaz na text Gloria et honor et benedictio sedenti super thronum, Sláva, čest a dobrota sedí nad trůny.* Pod toto scénou je archa zdobená dvěma hlavičkami Cherubínů a rozbitá antická socha.

Crispin de Passe zobrazil postavu anděla, jehož levá ruka je složena na prsou a v pravé drží prut. Ideově je zde ztotožněn andělský chór Trůnů s archandělem Zaphkielem (obr. č. 59).

---

⁶⁰ Akvinský T., *Theologická summa*, přel. Profesoři bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

⁶¹ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřovánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwořenj co w který den y proč gest včiněno y gaké naučenj z kterého Stwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

Rytina Josepha a Johanna Klaubera zobrazuje tento andělský kůr, kterak sedí na trůně, levá ruka spočívá v klíně, druhá s rozevřenou dlaní směřuje vpravo (obr. č. 58). Na prsou anděla je zářící trojúhelník, v němž jsou tři plameny (trojjedinost Boha).

4.6 Panstva (Dominationes)

4.6.1 Předikonografický popis

Andělský kůr *Dominationes* je zde zastoupen andělskou postavou se dvěma křídly okrové barvy se zvednutýma rukama v nakročení na pravou nohu (obr. č. 60). Kolem postavy je v kruhu namalováno devět andělských hlaviček s křídly. Pohled anděla směřuje dolu na nižší část pomyslného andělského kruhu. Anděl je oděn v modré a okrové roucho, obut je do býlých opánek svázaných vepředu mašlí.

4.6.2 Ikonografická interpretace

Panstva jsou zde zastoupena zde andělem, který reprezentuje bohu podobnost ve velkoleposti nade všechna ostatní jsoucna. Srovnáním gest rukou anděla s dílem *Chirologia: or the naturall language of the hand*⁶² dojdeme k závěru, že pravá ruka vyjadřuje *Triumpho* (triumf) a levá *Protego* (ochranu). Ostatní andělci poukazují na pouto, které panuje mezi vyššími a nižšími anděly. Malířské naznačení zprostředkování boží vůle a vedení za ruku k boží blízkosti je zde vyjádřeno gestem levé ruky anděla. Tuto schopnost andělského kůru Panstev opět nalzáme zmíněnou ve *Fedus angelicum*. Spis *Hermeneia* je popisuje jako bytosti s holí v podobě kříže a se sférou s monogramem Krista,⁶³ zde však byla symbolika hole jako schopnosti vládnout a vše dokonat nahrazena vzájemnou interakcí mezi andělskými kůry. Užívání panství těchto andělů nad ostatními nižšími jsoucný mohlo být opět poučením pro věřící, jak s pokorou a podřízeností přijmout zprostředkování boží vůle.

4.6.3 Inspirační zdroje

Pseudo-Dionýsios Areopagita uvádí, že každé pojmenování střední hierarchie (mocnosti, síly, panstva) vyjevuje jejich bohu podobnou vlastnost. Pojmenování Panstev tedy ukazuje jejich povznesení, „... osvobozené od veškeré pozemské nízkosti a nijakým způsobem se nesklánějí před žádnou z tyranských nepodobností. Neboť se jako nepodrobitená panstva svobodně vypínají nad vším, co vede k poníženému otroctví, nepřipouštějící žádné poklesnutí

⁶² Bulwer J., *Chirologia: or the naturall language of the hand.*, R. Whitaker at his shop in Pauls Church-yard, London 1644

⁶³ Ikonografie andělských kůrů v křenově byla porovnávána s publikací: Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006

a transcendují veškerou nepodobnost, bez ustání touží po skutečném panství a po principu panství a nakolik je to možné, dobrotivě přetvářejí k jeho panující podobě sebe i jsoucna, jež po nich následují, neobracejí se k žádným marným zdáním, nýbrž se zcela navracejí k panovnickému bytí a dosahují věčné účasti, nakolik je to pro ně možné, na boží podobě jakožto principu panství. Jejich postavení v andělské hierarchii: jsou první, ukazuje, že mají být zasvěcovateli nižších řádů a mají je jakoby za ruku vést k boží blízkosti, osvícení a společenství. “⁶⁴

Tomáš Akvinský uvádí, že jejich panství nejprve znamená nějakou svobodu, která není podrobena žádnému otroctví (kterému je od světských vládců podroben lid a kterým někdy i vyšší trpí). „*Za druhé znamená nějaké přísné a hrdé řízení, které se nesníží k žádnému úkonu otrockého, ani k žádnému úkonu podrobených nebo potlačovaných od tyranů. Za třetí znamená žádost a podíl pravého panství, jenž jest v Bohu.*“ Jméno Panstev tedy znamená, že jsou jim ostatní podrobeni k poslušnosti.⁶⁵

Matouš Konečný v *THEATRUM DIVINUM (Diwadlo Božj)* pojmenovává Panstva od důstojnosti, která náleží i panstvu pozemskému. Stejně tak jako ona je tento andělský kůr postaven nad anděly. Panstvo andělské se liší od lidského tím, že jedni andělé jsou sice postavení, aby byly pány těch druhých, ale ne pro zvláštní slávu.⁶⁶

V modlitbě ve *Foedus angelicum* je Bůh vzýván, aby stejně tak předcházela jeho pomoc milost, jako tomu bylo prostřednictvím nebeských Panstev. Díky Panstvům jsou k poslušnosti vedeny (uchopeny) také proudy nižších andělů.⁶⁷ Ve svém panování má Bůh rozčlenit všechny vady, touhy a žádostivosti člověka.⁶⁸

4.6.4 Srovnání obrazového materiálu

Thomas Heywood v *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje Panstva jako dvoukřídlého anděla, který v pravé ruce drží meč a v levé kříž. Pod ním se nachází devět dvoukřídlých andílků, držících se za ruce, a ve středu pomyslného kruhu je zobrazen beránek Boží. Právě devět andílků v kruhu je shodných s zobrazením v křenovské

⁶⁴ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

⁶⁵ Akvinský T., *Theologická summa*, přel. Profesori bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

⁶⁶ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřovánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gake naučenj z kterého Stwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

⁶⁷ Tento text se plně shoduje se zobrazením v křenovské kapli.

⁶⁸ Rosenburg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenburg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

⁶⁸ Immaculate Conception in images, dostupné z [http://campus.udayton.edu/mary/meditations/imco_emblems03.html#9].

kapli, avšak tam je ve středu umístěn anděl. Nápis pod pravou rukou anděla *Omnis Dominacio a Domino* znamená Všichni páni od Pána (obr. č. 61).

Panstva, zobrazena na rytině od Crispina de Passe, jsou ztotožněna s archandělem Zadkielem. Pravou rukou směřuje zobrazený anděl zdobeným mečem k zemi, levá ruka drží velký kříž (obr. č. 61).

Rytina Josepha a Johanna Klaubera zobrazuje Panstva postavou anděla v pokleku s korunou na hlavě. Oběma rukama drží podušku, na které se nacházejí žezlo a koruna (odznaky moci). Datace díla neumožňuje, aby bylo předlohou pro křenovské malby (obr. č. 60).

4.7 Síly (Virtutes)

4.7.1 Předikonografický popis

Andělská postava pod nápisem Virtutes je zobrazená v pokleku, se dvěma okrovými křídly, pravou široce rozevřenou dlaní se obrací k zpřetrhaným okovům (obr. č. 62). Levá ruka drží tři předměty hnědé a okrové barvy. Dvě z nich připomínají berle a třetí dřevěnou nohu se čtyřmi červenými pásy určenými k ovázání. Celá postava je oděná do zeleného a červeného roucha a její pohled plný zaujetí směřuje k řetězům.

4.7.2 Ikonografická interpretace

Tento andělský kůr nejlépe popíšeme slovy Tomáše Akvinského: „*Skrze síly jsou také konány zázraky. Jméno sil znamená nějakou mužnost a neochvějnou statečnost a to nejprve v božských činech, jím příslušných, za druhé přijímání božských.*“⁶⁹

Na konání Virtutes je zde poukázáno zobrazením rozlámaných pout, která nenesou znaky žádného poškození, a celá scéna se odehrává pouze zázrakem. Pouta jsou v křesťanství vnímána jako symbol poroby a spoutání nejen ve svém primárním významu, ale i jako pouta hříchu. Další význam může být trest zajetí, kterým Bůh trestá izraelský lid (např. područí Egyptanů). V tomto případě se nabízí také srovnání s dobovými prameny, ve kterých Panna Marie často posílá anděly, aby osvobodili uvězněné z okovů, když se na ni se svými prosbami obracejí.

Předměty v andělově levé ruce mohou reagovat na kult andělů jako slitovníků a pomocníků od nejrůznějších nemocí. Velice byla ceněna jejich schopnost působit proti moru,

---

⁶⁹ Akvinský T., *Theologická summa*, přel. Profesoři bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

lčeni bolestí a jejich péče o člověka, pokud onemocněl). Nejvíce se službou o každého člověka zaměstnával kůr Andělský, ale například Jeřábský ve svém díle *Knjzka Pobožná O Swatých Angelích*⁷⁰ mluví o Svatých andělech, kam patří i všech devět andělských kůrů.

Na spis *Hermeneia*⁷¹ zde malř mohl reagovat zobrazením Virtutes bez obuvi, avšak šat není tak bohatě zdozen jako je tomu například u kůru Knížectev.

4.7.3 Inspirační zdroje

Pseudo-Dionýsos Areopagita uvádí, že Síly jsou ze stejného řádu nebeské hierarchie jako Panstva a Mocnosti. Pozdvihují vzhůru také jsoucna z principu své síly. Boží láska vychovává vyvolený lid také tím, že ho vydává různým nepřátelům. Tím ho napravuje, vede ke spáse a dalšími rozličnými prostředky vede k polepšení. Nakonec jej propustí ze zajetí (nepřátel, poroby) a přivede k blaženosti.⁷²

Matouš Konečný popisuje Síly v knize *Theatrum Divinum* a nazývá je *Moci* (ne však Mocnosti). Síly jsou pojmenovány od ohromné síly a zmužilosti, kterou plní svá poselství a povinnosti. Příkladem je zde uváděna moc a chrabrost, s jakou došlo k zničení Sodomy, dále se projevila při zabití prvorozených v Egyptě a při poražení vojska asyrského „...a při jiných k tomu skutcích znamenitých, kdo toho nevidí.“⁷³

Uvedme si nyní několik příkladů, které blíže osvětlí přítomnost atributů tohoto anděla (pouta, berle, dřevěná noha). Například Jeřábský uvádí legendou, v níž je jeden z křesťanských vojáků Karla V. zajat Turky a uvězněn v Bělehradu a vsazen do pout. Zajatec se obával o svůj život, a tak se obrátil na pomoc k panně Marii a požádal ji o vysvobození. Panna Maria poslala své svaté anděly, aby ho vzali z vězení a přenesli ho do jejího mariánského kostela. Andělé ho vzali do svých rukou svázaného a spícího do svých rukou a odnesli ho před oltář Panny Marie. Ráno ho tam našel kostelník a považoval za zloděje. Lidé, přivoláni do kostela, pak s podivem sledují, jak se samy od sebe řetězy a pouta roztrhly.

Uvedme si další příklad, kdy opět Panna Marie vysvobodila prostřednictvím andělů vězně z řetězů a pout. Je zde také poznamenáno, proč je dobré Pannu Marii uctívat. „A také svaté anděly chválit, pozdravovati, jim se poroučeti, poněvadž oni i vězňům tak divně pomáhají.“

---

⁷⁰ Jeřábský, V. B., *Knjzka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženi a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

⁷¹ Ikonografie andělských kůrů v křenově byla porovnávána s publikací: Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006

⁷² Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

⁷³ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřovánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gaké naučenj z kterého Stwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

Svatí andělé posluhují nemocným, odlehčují jim od bolesti, vytahují vředy z těla, hojí rány a bolesti, padoucnice, moru. ⁷⁴

Ve Foedus angelicum se můžeme dočíst, že skrze tento andělský kůr se konají zázraky. Andělé z kůru Sil odstraňují různá nebezpečí a tímto osvobozují od nesení pout hříchu, v textu je přímo uvedeno *liberi efficiamur Peccatorum vinculis.* ⁷⁵

4.7.4 Srovnání obrazového materiálu

Thomas Heywood v *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje andělský kůr Sil jako anděla se dvěma křídly, nad nimiž se vznáší holubice Ducha svatého, kterou obklopují andělci. V pravé ruce anděla je trnová koruna a pod ním je sedící postava (Mojžíš?) s deskami Desatera. V levé ruce třímá anděl třtinu (vyskytuje se v scénách tupení Krista a znamená i neochvějnost mučedníků), pod ním sedí písař, kterému našeptává ďábel. Uprostřed je znázorněn Ježíš Kristus na kříži. Text hovoří o třech nejčastějších náboženstvích Mohamedánů (muslimů), křesťanů a židů (obr. č. 63).

Malířské zobrazení legend a modliteb k Marii můžeme najít na nástěnné malbě v kapli v Lipkách v Rýmařově (obr. č. 64). Je zpodobněná Panna Marie a skupina spoutána řetězy s nápisem *Dissolvit vincla reorum. Eia ergo, advocata nostra, illios tuos misericordes oculos ad nos converte* (Zpřetrhej pouta naše a obrať k nám své milosrdné oči, přímlyvkyně naše).

Andělský kůr Sil na rytině Crispina de Passe je tématicky svázán s archandělem Hanielem (obr. č. 63). Zobrazený anděl drží v rukou nástroje Ježíšova tupení (trnová koruna a rákos jako žezlo).

Na rytinách Josepha a Johanna Klaubera je postava anděla stojícího na mračnu zpodobňující andělský kůr Sil v bohatém oděvu, přes rameno ji kryje plášť (obr. č. 62). Pravá ruka směřuje k slunci, v jehož středu je lidská tvář (působení slova Božího), v levé ruce nese nádobku patrně s léčivou masťou (asi vztah k nápisu *Virtus exibat et sanabat* – Síla šla ven a (všechny) uzdravila *Lukáš 6.19.*).

---

⁷⁴ Jeřábský, V. B., *Knížka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženi a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

⁷⁵ Tento text se shoduje se zobrazením v křenovské kapli.

4.8 Mocnosti (Potestates)

4.8.1 Předikonografický popis

Andělský kůr pod nápisem Potestates v křenovské kapli znázorňuje andělskou postavu v pokleku, tělem natočenou vpravo, pravá ruka směřuje proti bájnému zvířeti s ptačí hlavou a pařáty, hadím ocasem, tlapami zakončenými drápy, netopýřními křídly a ženskými prsy (obr. č. 65). Andělova postava je částečně zahalená do červeného hávu a její křídla jsou zbarvena tmavou červení, žlutou, zelenou i okrově žlutou. Hlava anděla je lehce skloněná, ale pohled směřuje vzhůru a kontrakce svašťovačů obočí vytváří na obličeji svislé vrásky nad kořenem nosu.

4.8.2 Ikonografická interpretace

Výjev zobrazuje souboj božích andělů Mocností a stoupenců ďábla. V Bibli vysledujeme tento námět v popisu souboje archanděla Michaela a jeho andělů ve *Zjevení 12.7.*: „ *I stal se boj na nebi: Michal a andělé jeho bojovali s drakem, a drak bojoval i andělé jeho.* “ Z kanonických i dobových textů můžeme vyčíst, že právě tento andělský kůr má za povinnost zabraňovat ďábelským silám jakémukoliv umenšování Božího království.

Podle srovnávacího literárního a obrazového materiálu jde nejspíše o nečisté síly, které ďábel vysílá k boji proti dobru. Tito Luciferovi pomocníci bývají zobrazováni různě, mimo jiné hadem, drakem a baziliškem. Klíčový význam má zde opět dílo *Foedus angelicum*, které vysvětluje, že mocnosti temnot vystavují člověka různým pokušením, zatímco andělský kůr Mocností se pokouší člověka jejich vlivu ostříhat.⁷⁶

Autorovi konceptu maleb musela být známá tato nepřiliš častá symbolika boje vysoce postavených andělů o ochranu člověka před ponoukání k hříchu. Poměrně často je zobrazován jako bojovník přímo se Satanem archanděl Michael a to většinou sám, s mečem a štítem v bohatém brnění. Pokud ho jeho andělé doprovází, jedná se často přímo o zobrazení vztahujícímu se k biblickému textu.

Podobu bájného zvířete lze srovnat s vyobrazením démonů, kteří byli vyhnáni z Máří Magdalény (obr. č. 66). Okrajovou, avšak nepodloženou paralelu tohoto zobrazení můžeme vidět v legendě, která vypráví, že bazilišek, kterým je nazýván ďábel, zkamení, pokud pohlédne do zrcadla.⁷⁷ To je v církevním umění vnímáno často jako Panna Marie.

⁷⁶ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenberg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

⁷⁷ Informace je podložena studiem různých lexikonů týkajících se křesťanské symboliky a srovnáním s disertační prací I. Danielové.

Areopagita uvádí, že odhalená ramena, paže a ruce symbolizují jejich schopnost tvořit, působit a konat. Dle *Heremia* jsou Mocnosti oblečené do bohatě zdobeného mantlu a tuniky sahající ke kolenům⁷⁸, což zde nepozorujeme.

4.8.3 Inspirační zdroje

Areopagita ve spise *O nebeské hierarchii* zaznamenává: „*Jejich jméno ukazuje jistou zmužilost a neochvějnou odvahu ve všech jejich bohu podobných činnostech, že totiž nikdy nejsou v přijímání jim darovaných osvěcení principu božství chabě nečinné a mocně se pozdvihující k napodobování Boha, nepolevují slabošsky ve svém bohu podobném pohybu, nýbrž neúnavně vzhlížejí k nadjsoucí moci, jež všechny moci vytváří, a stávají se, nakolik mohou, jejím obrazem podobným moci a mocně se k ní jakožto k prvotní moci navracejí a zároveň také vybízejí bohu podobným způsobem k druhotným jsoucňům a předávají jim dar moci.*“¹⁷ Mocnosti jsou uzpůsobeny k zahánění pekelných mocností a takto se k jejich funkci v rámci nebeské hierarchie vyjadřuje již Tomáš Akvinský.

Bartoloměj Praprocký z Hlohol ve své knize zobrazuje nečisté síly jako draky, bazilišky, hady a hydry. Jejich vyobrazení nejsou příliš rozdílná (bez doprovodného textu stěží rozpoznáme, zda se jedná o hada, draka nebo baziliška). Všechna tato zvířata také nějakým způsobem svádí ke zlu. Had je zde vylíčen, kterak se pokouší navázat spojení s kamenem spravedlnosti. Je zde vysloveno, že ti, kteří se podvolují zlu, jsou stejně zavržení hodni, jako ti, kteří ho páchají. Nelze tedy doprovázet ty špatné a podrobit se jim, což dokazuje slovy biblického krále Davida a jeho výrokem o spravedlnosti. Bylina routa má schopnost léčit otravu, a proto ji hadi vybízejí k opuštění zahrady, aby mohli bez překážek hubit lid. Routa odmítá a odkazuje na to, že člověk je stvořený k chvále Hospodina a všechno tvorstvo mu podřídil. Samotná rostlina je člověku dána k tomu, aby ho léčila, a tak naléhání hadů neuposlechne. Stejně tak neuposlechne štika svádění zla, které je zde představené baziliškem, který se převlékl za mnicha. Štika je ryba, jejíž význam v křesťanské symbolice je kladný, protože *má na své hlavě dva kříže*. Další je příklad o mořském hadu a rybě Regíně opět ilustruje neslučitelnost dobra a zla.⁷⁹

Matouš Konečný v *THEATRUM DIVINUM* uvádí, že Mocnosti jsou nazývány andělské kůry od *mocného konání povinností*, které jim nemůže překazit nikdo z lidí a nejhorších nepřátel, ani ďáblův. Tito andělé zasahují proti ďáblům, aby lidem neškodili, a

⁷⁸ Ikonografie andělských kůrů v křenově byla porovnávána s publikací: Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006

⁷⁹ Paprocký z Hlohol a paprocké vůle B., *Obora aneb Zahrada w které rozličná Stwořenj rozmlauwánj swá magi*. Wytisštěná w Starém Městě Pražském: w Impressy Ssumanské, 1602.

starají se „... o vyvolené Boží a jich dbají proti útokům d'ábelským a ohnivých šípům pekelných mocností.“⁸⁰ Ve svém boji se přidružují k lidem, kteří se bojí Boha a plně se svěřují pod jeho ochranu. V knize jsou také citovány verše Bible, Zjevení kapitola 12.: *Svržen jest Drak ten veliký i andělé jeho s ním.* A dále uvádí citát z Matoušova Evangelia 25.41 : *Jděte ode mě, zlořečení do ohně věčného, který jest připraven Dáblu i andělům jeho.*⁸¹

Modlitba v *Foedus angelicum* vyjadřuje prosbu k Bohu, aby prostřednictvím nebeských sil Mocností (Mocnosti - andělský kůr) chránil člověka před mocnostmi temnot. Dále uvádí, aby tyto zlé moci od lidí co neúčinněji odvracel, bránil je před těmito nepřáteli a nakonec uznal za vhodné tyto zlé duchy potlačit. Člověk je totiž vystaven nebezpečí pokušení, které pro svou křehkost nedokáže zastavit, a není schopen tyto své Bohu cizí opatrovníky porazit. Andělský kůr Mocností tedy slouží k vykonání Boží vůle nad těmito nečistými stvořeními a odvrací jejich působení od člověka.⁸²

4.8.4 Srovnání obrazového materiálu

Thomas Heywood v *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje andělský kůr Mocností jako anděla se dvěma křídly, který pravou rukou drží meč a levou pozdvihuje srdce (text odkazuje k nečistému lidskému srdci). Kolem je zobrazen pád andělů dolů do plamenů směrem k rozevřené tlamě s ostrými zuby. Úplně vpravo nahoře ruka vystupující z mračna drží odznaky symboly Boží moci a doprovodný text uvádí, že božská mocnost vyvstala když byl velký drak svržen.

Na rytině Josepha a Johanna Klaubera vidíme Potestates prezentovány andělem v plné zbroji. Zbroj římských vojáků dostala v křesťanství následnou symboliku (viz obrazová příloha): pancíř spravedlnosti, přilba (Ježíšovo spasení), meč (slovo Boží), štít víry a opasek pravdy. Na andělově brnění najdeme monogram IHS (*Iesus Hominum Salvator*).

---

⁸⁰ Konečný, M., THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gaké naučenj z kterého Stwwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno., V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

⁸¹ Konečný, M., THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gaké naučenj z kterého Stwwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno., V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

⁸² Tento text se shoduje se zobrazením v křenovské kapli.

4.9 Knížectva (Principatus)

4.9.1 Předikonografický popis

Postava anděla je oděna do zlatého hávu, zahalená do tmavě červeného pláště s hermelínovým okrajem (obr. č. 67). Atributem kůru je zde tenká dlouhá hůlka a koruna se žezlem, ležícím vlevo u jeho nohou. Levou nohou v tmavě červených opáncích se opírá o okraj mraku. Pohled anděla je upřen přímo před sebe, jeho dvě křídla jsou zelené a žluté barvy a nad ním je napsáno Principatus.

4.9.2 Ikonografická interpretace

Atributy žezla, koruny a hermelínového pláště zde představují Knížata. Užívají slávy a vlády nad nižšími kůry a jsou těmi, kteří jsou mezi prvními ve vykonání boží vůle. Toto panování se uskutečňuje bez jakéhokoliv zneužívání této schopnosti a stává se vzorem pro světské vládce. Knížata se nacházejí ve druhém kůru hierarchie za Serafy, Cheruby a Trůny, tedy za těmi, kteří jsou v bezprostřední blízkosti Boha, a zprostředkovávají osvětlení nižším jsoucům. Podle *Hermeneia* mají být malováni v nádherném oděvu a obuvi, s lilií v ruce.⁸³

V interpretaci tohoto andělského kůru se můžeme opřít o spis Areopagitův, „...ve kterém naznačuje, že *zářící a ohnivý šat označuje jejich podobnost Bohu, vyjádřenou obrazem ohně a jejich schopnost osvěcovat následkem spočínání v nebi, kde se nachází světlo i zcela inteligibilní vyzařování nebo jeho intelektivní přijímání.*“⁸⁴ Tenká dlouhá hůl (Rhabdos)⁸⁵ odkazuje na další jejich název Autority a stejně tak jako symbol hole vyjadřuje jejich bohu podobnou vlastnost, „*kralovat a velet a vše dokonat.*“⁸⁶

4.9.3 Inspirační zdroje

Pseudo-Dionýsos Areopagita uvádí, že pojmenování Knížat značí jejich schopnost vládnout a kralovat s principem svého řádu. Svou vladařskou mocí navracejí ostatní jsoucná k božskému principu a sami k němu směřují. *Citujme přímo: „...navracejí k principu, který všechny principy převyšuje, a zároveň k němu vedou jiné po způsobu vlád a nakolik je to možné, přetvářejí se podle principu, který vytváří všechny principy, a díky krásnému*

---

⁸³ Ikonografie andělských kůrů v křesťanství byla porovnáвана s publikací: Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006

⁸⁴ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

⁸⁵ Atributy kůrů porovnáваны s textem: Royt J., *Poslové nebes: doprovodná kniha k výstavě o andělech ve výtvarném umění od středověku do 20. století: Muzeum Šumavy v Kašperských Horách, květen – říjen 2001.*, Sušice: Muzeum Šumavy, 2001.

⁸⁶ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

uspořádání svých vládnoucích mohutností jej zjevují jako nadjsoucí princip řádu. (a Vládci vládnou samým dobrým duchům.) ⁴²

Tomáš Akvinský v jejich schopnosti vládnout spatřuje význam *být první mezi ostatními*, který determinoval postavení světských vládců i Knížat andělského kůru. Vládou z boží vůle a jsou také první ve vykonání toho, co se rozkazuje. Jméno Knížat znamená „vedoucí ve svatém řádu“. Vládou tedy také nebeským silám, které plní božské rozkazy.⁸⁷

Matouš Konečný uvádí, že *Knížatstva, od prvotnosti a přednosti tak slovou knížata zajisté po králích sedávají a slávy užívají*. Andělé mají sice různé povinnosti a někteří jsou předurčení, aby vládli druhým, avšak bez skutečného panování nad ostatními andělskými kůry, protože jen naplňují Boží rozkazy. Anděl má zde funkci posla a zprostředkovatele Boží vůle a ti ho poslouchají *bez závisti, ovšem i bez všelijaké odpornosti a roztržitosti*. S pokorou přijímají své předurčení i to, že *některému někdy slavnější věc k zpravení bývá poručena*. Právě to je odlišuje od *lidí mizerných, pýchou a závistí naplněných*. Jsou zde vyjmenována zjevení andělů, které popisuje Bible, a je dokazováno, že se jednotlivé andělské kůry mezi sebou nepřely, když měli plnit tato poselství.⁸⁸ „*Slavnější bylo poselství skrze anděla Gabriela o vtělení Syna Božího ku Panně Marii uctívané, nežli poselství k Hagar, děvce žalostící aneb k Gedeonovi o zvolení jeho za vůdce proti Madyánským, avšak všichni ti andělé, věrně a uctivě povinnost svou vykonávali*. Zmíněna jsou zde i slova apoštola, že Kristo postavení v nebesích je *nade všechno Knížectvo*.“⁸⁹ Připomeňme ještě text modlitby ze *Stellarium novum*: „*Tys potěšila Pána našeho, když na svět porodilas syna andělského. Vytrhla jsi nás z ďábla ukrutného*.“⁹⁰

Foedus angelicum obsahuje modlitbu k Bohu, který je králem všech králů. Vládne skrze andělský kůr Knížat, která má za povinnost vést všechna knížata na zemi a ustanovit tak vládu Božího majestátu. Zmíněna je zde i prosba, aby Bůh obnovil Boží království v nás. Jako jediný vládne a protivníky může podle své vůle rozptýlit. V textu se žádá i o ochranu a

---

⁸⁷ Akvinský T., *Theologická summa*, přel. profesori bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

⁸⁸ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gake naučenj z kterého Stwwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

⁸⁹ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gake naučenj z kterého Stwwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

⁹⁰ Jeřábský, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslawené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwa gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemi ozdoboeno gest a lidu Morawskému k Cztenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

správné působení na krále, aby stejně smýšleli ve víře. Církev má být od nich tedy chráněna bez ustání a je zde prosba o zjednání míru, ze kterého by se lidé radovali.⁹¹

4.9.4 Srovnání obrazového materiálu

Thomas Heywood v *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje andělský kůr Knížectev jako anděla se dvěma křídly. Nápis *Protero* u andělovy levé ruky nad hořícím městem znamená rozdrtit, podupat. Skupina pěti postav nahoře v mracích nad kostelem nese nápis *Protego* Chránit a je po andělově pravé ruce s žezlem. Doprovodný text vysvětluje skupinu v popředí jako padlé anděly, kteří přijali knížecí nadvládu Lucifera (obr. č. 68).

Andělský kůr Knížat je na rytině od Crispina de Passe ztotožněn s archandělem Camaelem, pozvedajícím levou rukou kalich. V pravé ruce drží pastýřskou hůl (obr. č. 67).

4.10 Archandělé (Archangeli)

4.10.1 Předikonografický popis

Anděl se dvěma červenými křídly drží v pravé ruce lilii a v levé dva stočené svitky (obr. č. 69). Je oděn v červené a okrové roucho lem rukávců je okrový, obuv je zelené barvy. Pohled směřuje přímo a rty se usmívají.

4.10.2 Ikonografická interpretace

Nejvíce porozumíme tomuto zobrazení, když si uvědomíme, že prostřednictvím těchto andělů vyjevuje Hospodin lidem, co zamýšlí. Svitky mohou odkazovat na Svaté Písmo, prostřednictvím něhož promlouvá Bůh ústy svých služebníků k věřícím. Symbolika lilie vede k scéně zvěstování archanděla Gabriela, který bývá často zobrazován před Pannou Marií s touto květinou (a slovo se stalo tělem). Dalším významem lilie je nebeská čistota, s jakou tento kůr přináší řád božství. Paradigma křesťanského světa k této rostlině najdeme i v modlitbách ke svatým andělům. „*Ostkvoucí a nevadlé lilium nebeského ráje, přejasná*

---

⁹¹ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenberg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

hvězdo nebeské milosti – anděl svatý.“⁹²Její čistota je protipólem k starozákonní postavě Mirjám, která byla od boha potrestána malomocenstvím.⁹³

Archandělé jsou zvěstovateli a posly Boží vůle. Jsou prostředníky mezi kůrem Panstev a Andělů, je známá jejich blízkost k lidem. Kromě nejčastěji zobrazovaných archandělů Gabriela, Michaela a Rafaela nalezneme v *Hennochově apokryfu* ještě archanděly Raguela, Remiela, Raziela, Metatrona.⁹⁴

4.10.3 Inspirační zdroje

Matouš Konečný uvádí, že někteří *andělé* (Archandělé) mají poměrně podobná posláním, anděl Gabriel oznamuje příchod, smrt a království Krista proroku Danielovi.

Pseudo-Dionýsos Areopagita tvrdí, že *Archandělé mají stejné postavení jako nebeské vlády*. Jeho pole působnosti je zprostředkovat boží osvětlení Andělům a poslouchat Panstvo. „*Po způsobu vlád tedy navrácí k nadjsoucímú principu a nakolik je to možné, se podle něj přetváří a díky své harmonické, uspořádané a neviditelné převaze způsobuje jednotu andělů.*“⁹⁵Kůr Archandělů je také vykladačským řádem, přijímá a interpretuje osvětlení od Boha. Zvěstuje tedy Andělům, skrze ně pak směřuje osvětlení k lidem, již uzpůsobené, aby byl pochopen jeho pravý význam.

Tomáš Akvinský se vyjadřuje hlavně k postavení těchto andělů vůči dalším andělským kůrům. „*Archandělé jsou prostředníky mezi Vládcí (Panstva) a anděly. Vůči Andělům jsou vládcí, vůči Vládcům (Panstva) jsou anděly.*“⁹⁶

Stejně tak oznamuje početí a narození Jana Křtitele, i vtělení Krista. Tento význam podobných povinností autorovi nebyl jasný a odvolává se slovy: „*Když pak i byla jiná rozdílnost a řád mezi nimi od Boha zřízený, když je před námi skrytý, dosti na tom míti sluší, co písmo svaté mluví.*“⁹⁷

Modlitba (oratio) se ve Foedus angelicum obrací k Bohu, který ustanovuje konkrétní průvodce své vůle a za tímto účelem jim dopomáhá osvětlením. Mezi nimi je armáda

---

⁹² Jeřábek, V. B., *Knížka Pobožná O Swatých Angelích, w nž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženj a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

⁹³ Bouška S., *Mirjam – Maria. Výklad Litanie Loretánské*, V. Kotrba, Praha 1903.

⁹⁴ Royt J., *Poslové nebes: doprovodná kniha k výstavě o andělech ve výtvarném umění od středověku do 20. století: Muzeum Šumavy v Kašperských Horách, květen – říjen 2001.*, Sušice: Muzeum Šumavy, 2001.

⁹⁵ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

⁹⁶ Akvinský T., *Theologická summa*, přel. profesori bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

⁹⁷ Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřovánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gakě naučenj z kterého Stwwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno.*, V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

nebeských duchů, kteří jsou zde označováni jako nejzářivější Archandělé. Toho samého osvícení (oznámení, prostřednictvím něhož lze slyšet pravdu), se dostává kněžím a představeným církve. V textu se dočteme, že této pravdě lze porozumět skrze studium a vysvěcení a dále skrz svaté místo oltáře, před nímž stojíme s bojácnou úctou. Prostředky k porozumění pravdy jsou také předměty, které se posvěcením stanou stejně svatými jako Bůh (hostie), posvátná přísaha (sakrament) a obětními dary, které budou přijímány a předkládány Bohu (sacrificium) při mši svaté.⁹⁸

4.10.4 Srovnání obrazového materiálu

Thomas Heywood v *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje andělský kůr Archanděla jako anděla se dvěma křídly, který drží v levé ruce labarum (vojenská standarta králů a císařů) s křížem a poráží jím Ďábla a jeho služebníky (obr. č. 70). Nad hlavou anděla je v zářící obklopené hvězdami nápis *Vincit qui patitur* Vítězí, kdo vytrvá.

Nástěnná malba v klášteře v Mauerbachu zobrazuje archanděla (Gabriel), oděného do bílého převázaného šatu s červenožlutým rouchem. Archanděl drží pravou rukou bílou lilii a v levé ruce zrcadlo. Na nohou má modré opánky a jeho pohled směřuje vzhůru k Panně Marii (obr. č. 55).

Kůr Archandělů od Crispina de Passe je ideově ztotožněn s archandělem Michaellem, který je zobrazen na sféře s drakem u jeho nohou. Palmová ratolest je zobrazena v jeho pravici, levá ruka drží labarum (vojenskou standartu králů a císařů) s křížem (obr. č. 70).

4.11 Andělé (Angeli)

4.11.1 Předikonografický popis

Sedící anděl pod nápisem Angeli drží ve své náruči malé nahé dítě. Levou rukou drží ručku dítěte a pravou ho přidržuje (obr. č. 71). Dítě sedí na pravé noze anděla a pohlíží andělovi přímo do tváře. Anděl se hlavou nepatrně sklání k dítěti, je oděn v bílé a bledě modré roucho, je bosý a jeho dvě křídla jsou pokrytá červenými, zelenými a žlutými barvami.

4.11.2 Ikonografická interpretace

Tento Anděl byl poslán, aby pečoval o člověka a sloužil mu (anděl strážný). Tato andělská povinnost je zde malířsky zobrazena tak, že pohledy obou figur míří na sebe a dítě

---

⁹⁸ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenburg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

spočívá v andělově náruči. V antifoně z díla *Foedus angelicum* přímo čteme: Doprovázejte nás andělé Boží prostřednictvím zřítelnic, pod stínem křídel vašich, ochraňujte nás („*Custodite nos Angeli Dei ut pupillam oculi sub umbra alarum vestrum protegite nos*“).⁹⁹ Podobnost a nejvyšší blízkost tohoto kůru člověku najdeme již v Evangelíích Marka, Matouše, a Lukáše. Hovoří se zde o tom, že se po smrti budou věřící podobat božím andělům a Lukáš přímo uvádí ve svém *Sporu o vzkříšení*, že lidé nemohou zemřít, neboť *jsou rovni andělům*, jsou syny božími a jsou účastni vzkříšení (Lk 20,36).

Nazíráním na andělskou poslušnost se člověk měl stát účastníkem tohoto emotivního mysticismu. Toto vnímání bylo ještě podpořeno vírou, že se věřící dokonce mohl stát součástí kůru Andělů¹⁰⁰. Jedna z cest při řešení otázky o počtu andělů totiž dávala každému člověku jednoho anděla na ochranu. Toto velké množství andělů pak mělo vzniknout z duší zbožných věřících.

V nejrůznějších lidových legendách, popisech zjeveních a zázracích andělů vystupuje tento kůr jako laskavý a mladý člověk, který je oděn v bílé roucho. Nástěnná malba v křenovské kapli předložila věřícímu divákovi prostřednictvím uměleckého díla intenzivní vnitřní prožitek, který již nyní na zemi spojoval pozorovatele s nadpozemským světem. Na Rembrantově obraze Vidění Danielovo spatříme anděla jako společníka lidí.¹⁰¹

4.11.3 Inspirační zdroje

Pseudo-Dionýsos Areopagita zmiňuje, že Andělé mají za povinnost být posly. Z toho důvodu je tak lidé nazývají, protože nám zprostředkovávají osvětlení a jejich hierarchie se nachází nejbližší všemu pozemskému. „*Zjevující stupeň vlád, archandělů a andělů navzájem řídí lidské hierarchie, aby se jim dostalo, dle řádu, pozdvihnutí vzhůru, návratu, účasti a sjednocení s Bohem a pak také božího vycházení, které je Bohem dobrotivě poskytováno všem hierarchiím a všechny je společným způsobem navštěvuje dle nejsvatější harmonie.*“¹⁰²

Tomáš Akvinský dodává, že nižší anděl, „... *jest nad nejvyšším člověkem naší hierarchie, může tedy nejen očišťovati nýbrž i osvěcovati a zdokonalovati vyšším způsobem než řády naší hierarchie.* (Jeřabský: *Anděl vždycky ví jistě, co jest dobrého a co zlého, co se*

⁹⁹ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenberg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

¹⁰⁰ Tato myšlenka se vyskytuje již v nápěvu písně z Jistebnického kancionálu (*naplň námi kůr andělský*).

¹⁰¹ Lexikon der christlichen ikonographie, heslo Anděl, hrsg. Angelbert Kirschbaum S.J., Freiburg i. Br. 1968-1976.

¹⁰² Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009

má činit a čeho nečinit. Ani rady cizí nepotřebuje: samým Pánem Bohem a jeho svatou vůlí se řídí.“¹⁰³

Jeřabský vykládá posláni Andělů a uvádí, že každý člověk má Boha z nebe poslaného anděla k opatrování. Dozvídáme se, že jakmile se člověk narodí, hned mu Bůh pošle Anděla, aby ho opatroval až do jeho smrti. Jeřabský se zde odvolává na slova biblického krále Davida, který v devadesátém hovoří: „*Andělům svým přikázal Pán Bůh o tobě člověče, aby tě opatrovali na všech cestách tvých. Na rukách svých nositi tebe budou, aby snad nevrazil o kámen nohy tvá. Po hadu a bazilišku šlapati budeš.*“¹⁰⁴ Objevuje se zde známý názor, že kamkoliv člověk jde, tam ho provází jeho anděl, hlídá, když jeho svěřenec spí, a jsou mu známy všechny jeho skutky, které zapisuje. Z knihy je patrný úžas, který vyvolává skutečnost, jakou péčí je člověk od Boha prostřednictvím Anděla zahrnován. Vysvětlením a pro nás stěžejním pochopením blízkosti tohoto kůru k člověku jsou věty: „*Svatí andělé rádi lidem slouží a jim k spasení napomáhají, totiž aby jejich kůrové naplnění byli dušemi lidskými, kteřížto kůrové zmenšení jsou skrz pád Lucifera a těch, kteří se ho přidrželi, až nebe svrženi jsou až do pekla a již ne andělé, ale d'ábli jsou.*“¹⁰⁵ V knize je uveden příběh o dvou sestrách, které jsou z nebezpečí na své cestě vyvedené andělem. Bytost je zde popisována jako mládenec, který je velmi krásný a má bílé roucho.

V Knížce pobožné o svatých andělech je zmíněna svatá Františka Římská, která „*při sobě viděla svého svatého anděla strážce při sobě stojícího: oděv jeho byl velmi pěkný a bílý, nad sních bělejší, někdy také pomodralý, zřídka červený. Obličej měl velmi krásný a spanilý: oči míval k nebi pozdvižené, ruce křížem na prsou složené, od něhož jasnost pocházela zvlášť v noci, že řečená paní svatá Františka mohla číst při tom světle volně Pánu Bohu modliti.*“¹⁰⁶ V.B. Jeřabinský uvádí modlitbu, v níž se obrací k andělům jako ochráncům, kteří mají neustále být v lidské přítomnosti. Přímo citujeme: „*Tehdáž třeba jest pomoci, buď to ve dne, buď to v noci, když má dítě z těla vyjít a když do nebe s vámi vejde.*“¹⁰⁷

---

¹⁰³ Akvinský T., Theologická summa, přel. profesori bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

¹⁰⁴ Jeřabský, V. B., *Knjžka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženj a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

¹⁰⁵ Jeřabský, V. B., *Knjžka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženj a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

¹⁰⁶ Jeřabský, V. B., *Knjžka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženj a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

¹⁰⁷ Jeřabský, V. B., *Knjžka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženj a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

Hymnus ve *Foedus angelicum* obsahuje prosbu k Andělům, kteří jsou nejdůvěryhodnějšími opatrovníky člověka, aby Bohu předložili modlitby. Žádá se po nich, aby silně ochraňovali umírající a šťastně je dovedli do nebe.¹⁰⁸

4.11.4 Srovnání obrazového materiálu

Thomas Heywood v *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje andělský kůr Andělů jako postavu se dvěma křídly, která se s prutem v ruce snáší ke třem pastýřům. Ukazováček anděla směřuje k nebi, ostatní prsty drží knihu. U pravé ruky s prutem se objevuje nápis *Missus missas* (poslán k masám). Vzadu v krajině se vyskytují tři Satanem stvořené bytosti, v doprovodném textu označovány jako šotci, a dvě postavy vystavené jejich působení. Prut zde představuje Boží moc a autoritu, která byla vykonávána prostřednictvím Mojžíše a nyní bude vykonávána Spasitelem, který se má narodit. V kapli svatého Isidora se s hůlkou (Rhabdos) setkáváme jako s atributem andělského kůru Knížat.

V kostele Nanebevzetí Panny Marie ve Slatinicích jsou zobrazeny nebeské kůry, oslavující Pannu Marii. Není zde zastoupeno devět andělských kůrů, pozorujeme kůr archandělský (archandělé Michael, Rafael a Gabriel), a potom dva anděly kořící se Panně Marii stejně tak, jako při projevování andělské úcty k Bohu (Zj 7, 11). Jeden z andělů se jí klaní tváří k zemi a druhý pálí kadidlo k jejímu uctění. Kadidlo je symbolem mysli, která je obrácená k Bohu. Marie je chápána jako nádoba vznešené pobožnosti a *vzor pravé zbožnosti*.¹⁰⁹

Kůr Andělů je na rytině od Crispina de Passe ztotožněn s archandělem Gabrielem. Postava na rytině zdvihá pravou ruku k nebi a v levé trojkvětou lilii.

Rytina Josepha a Johanna Klaubera zobrazuje kůr Andělů vznášejícím se mezi dobovými liturgickými nádobami určenými pro pálení kadidla (obr. č. 71).

4.12 Andělské kůry

„O hierarchickém uspořádání andělů se zmiňují již raně křesťanští autoři. Tak například Řehoř Nýsský či Cyril Jeruzalémský píše již o devíti kůrech andělských. Pseudo-Dionýsios dělí anděly do tří triád o devíti kůrech. V první a nejvyšší triádě jsou zařazeni serafové, cherubové a trůnové, ve druhé panstva, síly, mocnosti a ve třetí pak knížectva,

¹⁰⁸ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenberg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

¹⁰⁹ Bouška S., *Mirjam – Maria. Výklad Litanie Loretánské*, V. Kotrba, Praha 1903.

archandělé a andělé.“¹¹⁰ Stupně andělských řádů označují Řehoř i Diviš shodně, ale u Vládců a Sil odlišně. Diviš umísťuje Síly pod Panstvími a nad Mocnosti, Vládce pak pod Mocnosti a Archanděly.

Obecně jsou jména andělských kůrů vyjadřována i různými přídomky. Vyjmenujme si alespoň některé z nich: Duchové Boží, Duchové služební, Andělé, Archandělé, Cherubínové, Serafínové, Trůnové, Knížectva, Mocnosti, Moci, Panstva, Rytířstvo nebeské, Síly, Hlásní nebeští, Hvězdy jitřní, Synové Boží, Vojsko Boží, Muži, Mládenci, Oči Hospodinovy procházející celou zem, Poslové, Plamen ohně, Vozové Boží, Ženci budoucí (kteří budou vybírat koukol a svazovati snopy k pálení a pšenici shromáždí do obilnice Boží k věčnému spálení).¹¹¹

4.12.1 Inspirační zdroje

V Bibli se hovoří o cherubínech v (Gn 3,24),(Ex 25,8-9), (Ez 10, 20-22). V Pavlově Listu Efezským se hovoří o tom, že Bůh posadil Krista po své pravici v nebi, ... „ vysoko nad všechny vlády, mocnosti, síly a panstva “(Ef 1,21). V dalším Pavlově listu, tentokrát Koloským, zmiňuje apoštol Krista jako obraz Boha neviditelného. Je zde zdůrazňována jeho prvorozenost a tedy i jeho primární postavení nad nebem a zemí, ... „světem viditelným i neviditelným; jak nebeské trůny, tak panstva, vlády a mocnosti. List Tesalonickým v kapitole *Příchod Páně* zmiňuje archanděly: *Zazní povel, hlas archanděla a zvuk Boží polnice*“(1 Te 4,16).

V.B. Jeřábek v hymně uvádí, že andělé jsou stvořeni od Boha (hned napočátku světa, ještě před stvořením člověka). Jsou rozděleni na devět kůrů, ty se skládají ze tří hierarchií (*to jsou velké houfy a v každém houfu tři kůrové*). V prvním a nejnižším houfu jsou: „*Andělé, Archandělé, Virtutes tj. moci.*“¹¹² *V druhém a prostředním houfu jsou tyto tři kůrové: Potestates tj. Mocnosti, Principatus tj. Knížata, Dominationes tj. Vlády anebo panstva. Třetí a nejvyšší houf má tyto tři kůry: Thronos, tj. stolice Boží, Cherubíny a Serafíny. Jména svatých andělů tři toliko víme, totiž Michael, Gabriel, Rafael.*“¹¹³

¹¹⁰ Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006

¹¹¹ Konečný, M., THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowanj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwwořenj co w který den y proč gest wčiněno y gaké naučenj z kterého Stwwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno., V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

¹¹² Zde nacházíme jeden z důvodů, který vede k omylům a zaměním andělského kůru Mocností s andělským kůrem Sil.

¹¹³ Jeřábek, V. B., *Knjžka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženi a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

Tomáš Akvinský popisuje trojí lid: ...*„někteří jsou nejvyšší, jako šlechtici; někteří jsou nejnižší, jako prostý lid; někteří jsou pak prostřední, jako ctěný lid. Slovo boží nazvalo všechny nebeské bytosti devíti zjevujícími jmény. Anděl znamená posla, podle toho, co jednotlivé řády hlásají, pak dostávají pojmenování. A podobně jméno každého řádu znamená podíl toho, co jest v Bohu. Některé vylíčené nástroje andělů jsou symboly božích soudů, které se nás týkají, jedny ukazují napravující výchovu nebo trestající spravedlnost, jiné vysvobození z nesnází nebo účel výchovy nebo opětovné nabytí dřívějšího blaha nebo přidávání jiných darů, velkých či malých, smyslově vnímaných či inteligibilních.“*¹¹⁴

Dante Alighieri uvádí, že v ráji je první andělský kruh cherubínů, Serafů a Trůnů. Druhý kruh tvoří Panstva, Síly a mocnosti. Další je kruh Knížat a Archandělů a posledním kruhem je kůr andělů. Odvolává se na učení Areopagity: *„Dionýs tomu zasvětil svou vlohu, že tyto řády třídil v rozjímání, a tak je nazval, jak i já mohu.“*¹¹⁵

Podle knihy *Theatrum divinum* zhotovené roku 1616 Bůh Stvořitel andělů rozměřuje jim jednotlivé povinnosti. Podle těchto plněných povinností a titulů se pak pozná jejich jméno (Cherubíny, Serafíny, Trůny, Knížata, Mocnosti, Moci, Panstva). Bůh má své andělské služebníky k tomu, aby lidem některé *„nebeské běhy zpravovali a jiným aby království a krajiny zachovali, jiným aby některé církve obzvláště hájili, jiné k odpírání d'áblu, jiné k zdržování tyranů a zlých lidí, aby nic nemluvili ani nečinili toho zlého, co si umínili.“*¹¹⁶

Dále se uvádí výčet biblických událostí, ke kterým byli andělé posláni, aby vyplnili Boží rozkazy (osvobození z vězení, z ohně třem mládencům v peci, ke Kristu v jeho trápení, k mučedníkům božím, *i do vody jako k Jonášovi v mořských hlubinách běhajícímu*, k Mojžíšovi a izraelskému lidu při rozevření moře, k službě malým dětem pro ochranu, k bezpečnému doprovodu věřících duší do nebe. Svatý Augustýn pronesl: Čím se dělí ta čtyři jména, jimiž se zdá, že všechno tovaryšstvo svatých andělů apoštol obsáhl, když řekl: *„Trůnové, Panstvo, Knížectvo, Moci nechť povědí kdo mohou jestliže však mohou pověděti to, co povědí, já se k tomu znám, že tomu nerozumím.“*¹¹⁷

---

¹¹⁴ Akvinský T., Theologická summa, přel. profesori bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940

¹¹⁵ Smékalová J., Nauka o hierarchii andělů podle díla „O nebeské hierarchii“ od Pseudodionýsia Areopagity a její následná recepcie [online]. 2011 [cit. 2014-08-09]. Bakalářská práce. Univerzita palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce Th.D. PhDr. ThLic. Štěpán Martin Filip, Dostupné z: [http://theses.cz/id/aw21cl/Bakalsk_prce_Jana_Smkalov.pdf]

¹¹⁶ Rosenburg I., Foedus Angelicum, Typis Ignacij Rosenburg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html [http://theses.cz/id/aw21cl/Bakalsk_prce_Jana_Smkalov.pdf]

¹¹⁷ Konečný, M., THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadło Bożj, Angelům y lidem żadostiwé, w spatrowánj diwného Skutku Bożjho, wsseho Swęta Stworoenj co w který den y proč gest wcinęno y gaké naučenj z kterého

Ve Foedus angelicum je popsána hierarchie andělských kůrů s litaniemi ke svatým andělům s několika modlitbami ke svaté Trojici kterou uctívají Cherubíni a Serafové k ní volají: Svatý, svatý, svatý a zdraví Královnu nebes, a jsou zde uvedeny i modlitby k duším v očištění.¹¹⁸ Podle této myšlenky mohl nechat farář Johannes Benedikt Schindler v Křenově zbudovat kapli sv. Isidora (Pana Marie jako královna andělů, devět andělských kůrů), kostel sv. Jana křtitele (očistcové scény).

4.12.2 Srovnání obrazového materiálu

Některá známá zobrazení andělských kůrů se nacházejí na kopuli v bazilice sv. Marka (13. století), kde devět andělských kůrů obklopuje trůnícího Krista, s dalšími zobrazeními se setkáváme v Pasionálu abatyše Kunhuty (NK ČR, kol. 1320).¹¹⁹

Thomas Heywood na titulní straně *The Hierarchie of the blessed Angells* z roku 1635 zobrazuje všech devět andělských kůrů zářících v nápisech kolem symbolu trojjednosti, jehož nápisy vysvětlují vztah jednotlivých jmen proti sobě a jakým způsobem tvoří jednotu.

Johann Andreas Pfeffel (1674-1748) na zobrazení glorifikace srdce Ježíše umístil devět andělských kůrů (obr. č. 73). Tato práce však rozhodně nesloužila jako předloha pro křenovské malby. Zajímavostí zůstává, že v kartuši pod zobrazením je zmíněn Tadeáš Polanský, který v 18. století vyučoval v Uherském Hradišti a stal se i profesorem na univerzitě v Olomouci.

4.12.3 Roucha a obuv devíti andělských kůrů

*„Kněžské roucho označuje jejich schopnost přiblížit se k božským a mystickým zřením a posvěcovat veškerý život.“*¹²⁰ Z vyobrazení křenovských andělů můžeme usuzovat, že sandály na jejich nohách jsou liturgickou obuví. Liturgická obuv pak vychází z římské řemínkové *caligy*, kde tyto sandály byly znamením vysokého postavení.¹²¹

Barevnost libovolného předmětu je v Bibli často přirovnávána k různým drahým kamenům. To nás může vést k myšlence, že zbarvení křídel a odění těchto andělů se může odvíjet od mnohaodstínovosti kamene topazu. Tento křemičitan je většinou čirý, různých barevných nádechů a hledání jeho pravé barvy se odrazí v křesťanské symbolice jako hledání

Stwořenj má býti bráno podlé swatých Pjsem swětle wypsáno., V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.

¹¹⁸ Rosenburg I., Foedus Angelicum, Typis Ignatij Rosenburg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

¹¹⁹ 64 Lexikon der christlichen ikonographie, heslo Anděl, hrsg. Angelbert Kirschbaum S.J., Freiburg i. Br. 1968-1976.

¹²⁰ Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009.

¹²¹ Štýbrová M., Dějiny odívání. Boty, botky, botičky. Nakladatelství lidové noviny, 1997, Praha.

pravdy všech skutečností a nalézání i věcí všedních. Spojuje ho to tedy s hledáním a nalézáním Boha, patřením na Boha, setkáváním se s ním prostřednictvím Panny Marie a Ježíše Krista.¹²²

Každá barva bude mít symbolický výraz jako například v případě zelené barvy od smaragdu (naděje na znovuzrozený život, život v ráji), chrizolitu (odstraňuje démony, ozařuje moudrostí a poznáním), chryzopasu (naděje na uzdravení, odvrácení zla). Purpur a fialová je ametistem ve smyslu ochrany a pokory. Drahý kámen hyacint červevooranžové barvy chrání před posedlostí a klamnými představami, nákazou a otravou, v ohni ztrácí svou barvu a získává novou. Beryl, zelenožlutavý kámen ochraňuje věčné vidění, je znamením věštby. Kámen sardit má červenavě hnědou barvu a připomíná vše lidské. Sardonyx v sobě ve své bílé části zobrazuje nevinnost a neposkvřněnost. Chalcedon, mléčně šedý, souvisí s mlékem Božím, kterým Panna Marie kojí Ježíše a svou církev. Kámen topaz je většinou čirý, různých barevných nádechů. Značí hledání pravdy všech skutečností a nalézání i věcí všedních. Spjat bývá s hledáním a nalézáním Boha, patřením na Boha, setkáváním se s ním prostřednictvím Panny Marie a Ježíše Krista.¹²³

4.13 Barokní zbožnost k Panně Marii a k devíti andělským kůrům

Páter Jeremiáš Drexelius z Tovaryšstva Ježíšova v *Knize své o svatých andělich* sepisuje devět důvodů, pro které jsou svatí andělé (zde se jedná o všech devět andělských kůrů) uctíváni. Poukazuje na Písmo svaté, které zmiňuje andělské působení a jejich skutky, kterými prokazovali svou pomoc lidem. „*Staré historie všelijak nám připomínají, co za laskavou službu svatí andělé prokazují.*“¹²⁴

Dalším uvádí, že se nedá vypočítat, kolik andělů se v nebi nachází, a že tento počet zná jen Bůh a zmiňuje: „*můžeme nesčíslné přáteli v nebi míti, pokud je ctíti budeme a za patrony žádati. Svatí andělé velice jsou k nám nakloněni se svými službami a jsou toliko na to, abychom brzo mohli jím podobni být.*“¹²⁵

---

¹²² Symbolická barev kamene, byla srovnávána s publikací: Štajnochr V., Panna Marie Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa, Uherské Hradiště, Slováké muzeum, 2000.

¹²³ Celý odstavec, který se týkal symbolických barev kamenů, byl srovnáván s publikací: Štajnochr V., Panna Marie Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa, Uherské Hradiště, Slováké muzeum, 2000.

¹²⁴ Jeřábský, V. B., *Knjžka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženi a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

¹²⁵ Jeřábský, V. B., *Knjžka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženi a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

Seznamuje nás také s působením Boha prostřednictvím svých andělů v Novém zákoně a odkazuje na Boží péči o lid prostřednictvím andělů a pomáhá si textem: *Pošli anděla mého. Anděl můj před tebou půjde*. Stejně o tomto tématu hovoří Bible Kralická „*Hle, posílám před tebou anděla...Můj anděl půjde před tebou...*“ Tato ochrana, je potom vnímána jako každodenní zkušenost, kterou věřící prožíval, a sama od sebe ho měla podněcovat k zbožné úctě ke všem dobrým andělům. Právě zde se propojovala víra, že lze po smrti vstoupit do andělského kůru, neboť právě služba andělů nutila teology k myšlence, že se jedná o zbožné duše zemřelých křesťanů. Píseň z jistebnického kancionálu přímo zmiňuje: „*Otče, Synu, Duchu Svatý, nedej našim duším ztráty, naplň námi kůr nebeský.*“¹²⁶ Boží vůle, zjevená prostřednictvím Písma, pak byla neomylným potvrzením víry v anděly a skláněli se před ní. Zmiňovali to i Luther a Kalvín, kteří byli obvykle považováni za protivníky katolické církve.

Na závěr doporučuje chválit tyto anděly prostřednictvím litaní, pobožných modliteb a písní. Tyto litanie se týkaly jednotlivých andělských kůrů a obraceli se k nim v nejrůznějších žádostech, jako je tomu v druhé litanii této knihy: „*Svatí Serafínové orodujte za nás, svatí cherubínové, trůnové, panstva, ctnosti, mocnosti, knížata, Archandělé, andělé.*

Modlitba k svatým andělům za šťastnou smrt. O duchové nebeští andělé, archandělé, Trůnové, Panovní, Knížectví, Mocnosti, Moci, Cherubínové a serafínové buďte se mnou umírajícím a ze světa jdoucím: vytrhněte mě ze všech protivenství a úkladů nepřátelských, duši mou v tovaryšstvo vaše přijměte: ty zvlášť anděle strážce můj od Pána Boha mě daný. Amen.“¹²⁷

4.14 Zobrazení Panny Marie s devíti andělskými kůry

Pro pochopení vztahu těchto zobrazení je klíčový *Růženec nebo také koruna andělská (Corona angelica seu Rosarium)* ve *Foedus Angelicum*. Tento růženec v sobě spojuje úctu k devíti andělským kůrům v jednotě s Nejsvětější Trojicí. Jsou zde uváděny modlitby k jednotlivým andělským kůrům, poté následuje Ave Maia, nejsvětější jméno Ježíše a Otčenáš. V kapli sv. Isidora se mohly těmito litaniami vzývat a oslavovat andělské kůry, Panna Marie a Svatá Trojice stejně jako je tomu v kaplích loretánských.

---

¹²⁶ Jedna z nejstarších českých duchovních písní, patrně ze 13. stol. Citováno: Kancionál. Společný zpěvník českých a moravských diecézí, Katolický týdeník, s.r.o., Praha, 2004.

¹²⁷ Jeřábek, V. B., *Knížka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženi a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

Růženec nebo také koruna andělská uvádí, že Bůh se prostřednictvím jednotlivých andělských kůrů uráčí například osvětit žhnoucí láskou lidská srdce k Boží úctě (Serafíni), naplnit je posvátnou bázní (Knížectva).¹²⁸

Ve *Foedus angelicum* nalezneme také *Andělský trisagion, nebo také litanie k Svaté Trojici (Trisagion angelicum seu litaniae de sanctissima trinitate)*. Tento hymnus byl v barokní době pokládán za velmi starobylý a spojuje v sobě v úctu k devíti andělským kůrům v jednotě s Nejsvětější Trojicí.¹²⁹

S názorem, že Panna Marie je takto oslavována devíti andělskými kůry, nalezneme i v dílech, které napsal Jeřábský v letech 1699-1701. Vztah andělských kůrů k Panně Marii se poměrně shoduje s křenovskými malbami vzniklými před rokem 1713.

Pro nástin vztahu Panny Marie a devíti andělských kůrů zde uvedeme několik příkladů.

Svatá Maria (veselí Trůnů)

Trůny v ní uctívají trůn Boží a sami jí ho připravují jako královně nebes.

Litanie staroirská z osmého století obracející se k Panně Marii trůnem lásky a milosrdenství, odpočinkem božství, trůnem věčného krále a svatyní svatého ducha.¹³⁰

Svatá Maria (rozkoši Sil)

Síly obdivují Pannu Marii jako věž Davidovu, která je pevností proti plukům Dábla. Tyto andělské kůry bývají spolu s Mocnostmi a archandělem Michaellem přítomny v bojích proti desátému andělskému kruhu padlých andělů.

Nespočet legend a dobové loretánské litanie odkazují k Panně Marii jako k *Zdraví nemocných*¹³¹. Z nástěnných maleb uvedeme alespoň kostel Nanebevzetí Panny Marie v Tismicích, kde je zobrazen muž s berlou, obracející se k Panně Marii se žádostí o uzdravení. Právě tyto zázraky prostřednictvím andělů Panna Marie prokazuje lidem. V křenovské kapli andělský kůr Sil drží v levé ruce berle a dřevěnou nohu. Druhou rukou rozlamuje pouta bez

---

¹²⁸ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenburg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

¹²⁹ Rosenberg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenburg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html

¹³⁰ Bouška S., *Mirjam – Maria. Výklad Litanie Loretánské*, V. Kotrba, Praha 1903.

¹³¹ Jeřábský, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslavene Panně Marygi W njž se Navčenj dáwa gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemi ozdobeno gest a lidu Morawskému k Cztenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

zjevných stop porušení jednotlivých ok řetězu. Děje se tak pouze gestem ruky, prostřednictvím zázraku a pravděpodobně na přání Panny Marie.

Uvedme si dvě legendy z dobových pramenů, které mohly být roku 1710 v povědomí zhotovitelů. „*V městě vlašským, které se Parma jmenuje jedna chudá žena, která pracně po berlich chodila, když do kostela nebo někam jinam chodila neb vzhlížejíc na jednom domě obraz Panny Marie, celým srdcem k ní volala a za uzdravení ji žádala. Hned byla vyslyšena od Marie a hned na tom místě uzdravená, že zahodíc berly, volně chodila.*“¹³² V knize *Stellarium Novum* čteme, že roku 1649 byl převezen do Brna obraz Panny Marie Tuřanské, aby byl „*ochráněn před nepřáteli a byl postaven v kostele Tovaryšstva Ježíšova.*“¹³³ Při uctívání obrazu uzdraven muž s berlemi.

Svatá Maria (radosti Mocností)

Panna Marie vítězí nad drakem, který symbolizuje zlo. Její noha nakonec rozdrtí jeho hlavu. Motiv vyjadřuje porážku Satana Ježíšem Kristem, synem Panny Marie, a reaguje na biblické texty *Genesis* 3.15. a na *Zjevení* 12.01. Dábel je v Bibli nazýván drakem, hadem, baziliškem. Zmiňme důležitou legendu, která uvádí, že bazilišek zkamení, podívá-li se do zrcadla. Zrcadlo jako symbol Panny Marie a její odraz Kristus poráží nakonec Dábla a nechává vyznít citát: „*Mezi tebe a ženu položím nepřítelství.*“ Tato alegorie o síle víry od Johanna Michaela Zincka je zpodobněná v kostele svatého Sebastiana ve Wolfram.

Svatá Maria (vztah k Cherubínům)

Nejlépe ozřejmí úctu tohoto andělského kůru výklad loretánských litaní, které popisují následující souvztažnost. Cherubíni byli posláni, aby vyhnali Evu a Adama z ráje. Panna Marie se navrácí jako druhá Eva, která přináší spásu. Eva byla vyhnána plamenným mečem Cherubů, meč bolesti naopak proniká srdcem Panny Marie pro jejího syna. Cherubové hlídají strom života, aby se k němu nikdo nepřiblížil. Panna Marie však stojí pod stromem života (křížem Ježíše Krista na Kalvárii).

---

¹³² Jeřábek, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslavené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwa gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemi ozdobeno gest a lidu Morawskému k Cžtenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

¹³³ Jeřábek, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslavené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwa gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemi ozdobeno gest a lidu Morawskému k Cžtenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

Zrcadlo bez poskvrny a také zrcadlo spravedlnosti jsou dalším známým symbolem Panny Marie. Jako bez hříchu počatá a zároveň bez poskvrny vyjadřuje zrcadlo její čistotu *speculum sine macula* a odraz věčného světla Božího majestátu pak její moudrost.

„*Tento symbol neposkvrněného početí lze nalézt v rytinách Raphaela Sadelera v loretánských litaních a v Picinelliho Mondo simbolico, kde se odkazuje na Píseň písní Pulchra es... macula non est in te. Krásná jsi... poskvrny na tobě není.*“¹³⁴ Panna Marie je vnímaná jako zrcadlo, které odráží bez poskvrny také obraz Boha. Nezměněný ho prozařuje dál a onen zrcadlový odraz je Ježíš Kristus vnímaný jako syn, avšak v jednotě s otcem i duchem svatým.

Sochařská výzdoba andílků hrajících na hudební nástroje může přiblížit líčení zázraku, o kterém píše Patres Servitae in Annualibus fuis, ..., že *Kristus prokázal své nejsvětější matce, že některé kostely pod jejím jménem a titulem postavené sám osobně světil. Také od něj posvěcen jest kostel v zemi švýcarské ... S. Menradum, v kterém sám osobně Kristus mši svatou sloužil a Panna Marie stála na oltáři v slávě a bylo tam přítomno mnoho svatých andělů, na rozličné hudební nástroje hráli, zpívali a přítomno bylo i mnoho nebešťanů, to celé pozoroval Svatý Conradus biskup konstantinský.*“¹³⁵

Panna Maria je v barokním kultu vnímána jako vládkyně andělů pro velké množství příkladů, v níž jí andělé sloužili. Úcta andělů k ní měla vzniknout ještě před jejím narozením. Její prioritní postavení nad všemi anděly dokazuje, že andělé jí vždy pokorně slouží, ať už to dokazuje pokrm od anděla, na její přání ji andělé přinášejí k Bohu, Gabriel jí zvěstuje narození Ježíše, opatrují ji na *mostech a cestách*, když se rozhodne navštívit Alžbětu, při cestě do Betléma, andělé byli přítomni při narození Ježíše.

Samotné přenesení Lorety (obydlí) anděly, když se poutě do Nazaretu staly nebezpečnými, bylo uznáváno a oslavováno zbudováním kopií těchto svatostánků. K uctění Panny Marie pak vznikly loretánské litanie, které se k ní obracejí jako k orodovnici u Boha.

Podle Jeřabského je nutné projevat obrazům Panny Marie úctu a mít je ve svých domech „...*anebo na dveřích domu anebo ve světnicích pověšené.*“¹³⁶ Vzniká víra, že obrazy malují andělé a různým způsobem je přinášejí lidem (zázračná objevení svatých obrázků u pramene, na stromě).

¹³⁴ Immaculate Conception in images, dostupné z http://campus.udayton.edu/mary/meditations/imco_emblems03.html#9

¹³⁵ Jeřabský, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslavené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwá gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemí ozdobeno gest a lidu Morawskému k Cžtenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

¹³⁶ Jeřabský, V. B., *Knjžka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženi a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

Svatá Maria (ozdobo Knížat)

Tento kůr nazývaný po bohu podobné vlastnosti vládnout, je oblékán v oděv králů a do rukou jsou mu vkládány insignie moci. Knížata a mocnosti velebí Pannu Marii, protože je z královského rodu *Davidova*¹³⁷. Není bez zajímavosti, že obřad pomazání panovníka nebo velekněze odkazuje na biblické pomazání olejem Saula a následně Davida. Stejně tak jako obětní chléb (Tělo Páně) hnětený s olejem, dále s ním smažen na pánvi a nakonec i pomazán, tak i Panna Marie byla v této symbolice Ježíšovým olejem.¹³⁸

Svatá Maria (Vůně rozkošná Panstev)

Panstva v ní rozpoznávají Paní, která je tak nazývána pro své postavení nad národy a její nadvlády nad nimi.¹³⁹

Svatá Maria (Kněžno Serafínů)

Serafíni v ní spatřují onu andělskou lásku, kterou sami planou k Bohu. Její čistota a neposkvrněnost této lásky a početí Krista jí připodobňuje k těmto andělům.¹⁴⁰

Svatá Maria (Sladkosti Archandělů)

Archanděl Gabriel je vyslán Bohem k Panně Marii, pozdraví ji a poklekne před ní, přestože je jeden ze sedmi nejvyšších andělů nebes.

Srovnání obrazového materiálu

V obrazové příloze nalezneme fotografie nástěnné malby z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Brně. Jsou zde přítomny andělské kůry zachycené ve spirálové kompozici, kterák přihlížejí korunovaci Panny Marie svatou Trojicí.

Nástěnné malby z kostela Panny Marie Pomocné zobrazují devět houfů andělů nebeské hierarchie. V pomyslném oválu obklopují Pannu Marii, a třebaže jejich atributy vycházejí ze stejné symboliky jejich bohu podobných vlastností jako je tomu v křenovské kapli, jejich atributy, zobrazení a technika malby se příliš liší.

4.15 Bratrstvo Panny Marie

Klášter v Hradisku u Olomouce vlastnil několik pozemků nad Olomoucí, kde premonstráti nechali vystavět několik objektů¹⁴¹ (mimo jiné i kapli anděla Strážce, kde se scházelo mariánské bratrstvo, na které Schindler pamatoval ve své závěti). „*V roce 1697*

¹³⁷ Schäfer B., *Die religiösen Alterthümer der Bibel*, Kirchenlexicon IX, 900.

¹³⁸ Bouška S., *Mirjam – Maria. Výklad Litanie Loretánské*, V. Kotrba, Praha 1903.

¹³⁹ Bouška S., *Mirjam – Maria. Výklad Litanie Loretánské*, V. Kotrba, Praha 1903.

¹⁴⁰ Bouška S., *Mirjam – Maria. Výklad Litanie Loretánské*, V. Kotrba, Praha 1903.

¹⁴¹ Mlčák L., Nypoortův oltářní obraz bratrstva Anděla Strážce na Sv. Kopečku u Olomouce. Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče. Praha: Státní ústav památkové péče, 1992. 52.

vzniklo bratrstvo určené výhradně kněžím, kteří se scházeli v kapli sv. Augustina . Podle vzoru devíti andělských kůrů bylo nazýváno bratrstvem sv. Andělů, případně bratrstvem andělsko-mariánským, bylo založeno devíti duchovními z řad hradištských premonstrátů a diecézního kléru, z nichž každý uctíval jeden andělský kůr. Členská základna se poměrně rozrostla, ale zřetel k andělské symbolice se nevytratil, podle předmluvy k tisku *Foedus angelicum* od roku 1698 uctívali každý andělský kůr již tři duchovní. ¹⁴²

Sodalitas čili bratrstva *Blahoslavené Panny Marie* vznikala pod jakýmkoliv jejím titulem nebo jménem (Nanebevzetí Panny Marie, Zvěstování, Navštívení, Narození, Obětování, Nejsvětějšího početí, svatého růžence...). Hlavními důvody byla samotná úcta k Panně Marii, rozšíření a zachování pobožnosti k jejímu jménu, ke cti a slávě boží, ale také *pro snadnější nabytí spasení duše*. Duchovní užitek z členství bylo působení Panny Marie, která neopouštěla členy bratrstva a držela nad nimi ochrannou ruku. „*A co víc, ona slibuje, že svých tak oddaných nikdy neopustí. Panna Maria vysvobodila jednoho mládence z bratrských řad před ďáblu, protože mnoho let sloužil v jejím bratrstvu.*“¹⁴³

Panna Marie byla tedy považována za matku takového bratrstva, jeho členové pak byli jejími syny, za které se přimlouvala u Boha Otce. Pokud jí pokorně sloužili a prokazovali úctu, již ke konci jejich života jim pomáhala v „*smutnou hodinu poslední, kde žádný z lidí pomáhat nemůže.*“¹⁴⁴

V tradici těchto bratrstev je Panna Marie královnou andělů, kteří jí koří a dávají tak příklad lidem, že služba k Bohu, Ježíši Kristu a Panně Marii se má provádět bez reptání. Samotné rozdělení andělských kůrů napovídá, že existují ti, kteří jsou nejbližší Bohu a zprostředkovávají vše od něj ostatním. Vlady, knížectva a panstva jsou pouze ti, kteří první jakýkoliv boží rozkaz vykonají, a když tím pověří některého z nižších andělských kůrů, neděje se to svévolně. Nejnižší andělské kůry poslouchají a bez reptání plní rozkazy. Zde se často uvádí, že nepanovala mezi anděly pře, který z nich se ujme radostného poselství k Panně Marii a který poletí na poušť utěšit Hagar. Právě ono osvícení, které prochází devíti andělskými kůry je plněno a dáváno za příklad všemu pozemskému.

---

¹⁴² Maňas V., Orlita Z., Potůčková M. (eds), *Zbožných duší úl. Náboženský bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy.*, Muzeum umění Olomouc, Arcidiecézní muzeum Olomouc, Olomouc 2010.

¹⁴³ Jeřábský, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslawené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwa gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemi ozdobeno gest a lidu Morawskému k Cztenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

¹⁴⁴ Jeřábský, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslawené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwa gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemi ozdobeno gest a lidu Morawskému k Cztenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

Bratrstva blahoslavené Panny Marie byla tedy na Moravě zakládána pod nejrůznějšími jmény. Některá pod titulem *nanebevzetí Panny Marie - ty jsou nejhlavnější*, jinde vystupují pod jménem neposkvrněného početí (v Hradišti), jinde pod jménem nejsvětějším, jinde pod jménem Bolestné Matky Boží (Hradišti).¹⁴⁵

Do těchto bratrstev se dávali zapsat páni, měšťané, studenti, řemeslníci, ale i sedláci. Pokud si prohlédneme světce v nikách křenovské kaple, uvědomíme si, že se jedná o patrony silně spojené s půdou, pastýře a rolníky. Tedy ty, kteří měli zajistit „*dobrou úrodu, být zastánci proti suchu jako sv. Isidor, Adam a Eva patroni krejčích a zahradníků, Jenovéfa pastýřů, kloboučníků, vinařů.*“¹⁴⁶

Zakládala se také bratrstvo růžence, nejsvětější Trojice boží, svatého Josefa, svatého Michaela archanděla a svatého Michaela, svatého Isidora, která se rovněž účastnila modliteb ke svým patronům.

Křenov historicky náležel k Moravě a Panna Maria byla vnímána jako patronka Moravy. Odtud pramenila také víra, že Panna Maria ohradila Moravu několika zázračnými obrazy před nepřáteli. A těmito svatými obrazy ohraničovala celou Moravu. Pro zajímavost dodejme, že jeden z těchto obrazů se nacházel i v nedalekém Jevíčku. Další pak nad Olomoucí (na Svatém Kopečku), která byla považována za hlavní moravské město (na Svatém Kopečku) proti nepřítelům od Slezska, v Tuřanech proti Uhrům a Tatarům, v Miklšpurku proti Němcům a Tatarům, na Vranově a ve Křtinách proti nepřítelům české země. Jinde na Moravě v několika místech pro ochranu země a pro požehnání: Brno (sv. Tomáš), Jevíčko, Žarošice, Koryčany.¹⁴⁷

5. Závěr

Autor konceptu nástěnných maleb musel mít nutně vysoké církevní vzdělání, které mu umožňovalo hluboké poznání symboliky vztahu jednoty devíti andělských kůrů s Bohem a podobnost těchto andělů k Panně Marii. S velkou pravděpodobností se jednalo o člena bratrstva sv. Andělů (nazývaného také Bratrstvem andělsko-mariánským). Členy bratrstva

---

¹⁴⁵ Jeřábský, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslavené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwa gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemj ozdobeno gest a lidu Morawskému k Cztenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

¹⁴⁶ Ravik, S., *O světcích a patronech*, Levné knihy, Brno, 2006

¹⁴⁷ Jeřábský, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslavené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwa gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými Hystorygemj ozdobeno gest a lidu Morawskému k Cztenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.*, Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

byli pouze duchovní a farář Johannes Benedikt Schindler do tohoto společenství zřejmě patřil, protože ve své závěti svatokopeckému bratrstvu odkázal určitý *finanční obnos*.¹⁴⁸ Přenesl tedy kult uctívání Boha prostřednictvím devíti andělských kůrů do Křenova, a toto uctívání se následně odrazilo v malířské výzdobě kaple.

Jeho styky s prostředím kláštera Hradisko u Olomouce, Olomouce a se svatokopeckým bratrstvem patrně vedly k zvolení umělců, kteří měli vyzdobit křenovskou kapli. Třebaže autora nástěnných maleb se zjistit dosud nepodařilo, sledujeme podobnosti na výzdobě knihovního sálu premonstrátské kanonie v Hradisku u Olomouce. Tento sál byl vyzdoben malířem Innocenzem Christophorem Montim a štukatérem Baldassarem Fontanou a autor malířské výzdoby musel minimálně jejich díla dobře znát. Totožný způsob přípravy podkladu pro nástěnné malby jak v knihovním sále Hradisku u Olomouce, tak v křenovské kapli by vedlo k domněnce, že se zde musel pohybovat podobný okruh umělců. Technicky jsou malby v kapli sv. Isidora méně vyspělé (anatomie postav, technologie malby...), což by odkazovalo, pouze na okruh Innocenze Christophora Montiho.

Zajímavostí je zjištění z *Foedus angelicum*, které obsahuje modlitbu Růžence (koruny andělské (*Corona angelica seu Rosarium*) ve *Foedus Angelicum*. Tento růženec v sobě spojuje úctu k devíti andělským kůrům v jednotě s Nejsvětější trojicí. Jsou zde modlitby k svatým andělům, zároveň s modlitbami Ave Maria, nejsvětější jméno Ježíše a Otčenáš. V kapli sv. Isidora se mohli těmito litaniami vzývat a oslavovat andělské kůry, Panna Marie a Svátá Trojce stejně jako je tomu v kaplích loretánských. Každý anděl nebeské hierarchie, jak je vyobrazen v křenovské kapli, zde tedy znázorňoval mimo jiné i skrytou symboliku Panny Marie, podle toho, jakou bohu podobnou vlastnost jeho kůr představoval.

Protože se tento hymnus k devíti andělským kůrům vyskytuje v různých modifikacích v průběhu staletí, je možné, že mohl být zpíván a litanie recitovány právě v křenovské kapli, jakožto kultovním místě.

Poznamenejme ještě, že *Foedus angelicum* (ustanovení k bratrstvu sv. Andělů) zaznamenává modlitby k svatým andělům (všech devět andělských kůrů), které zdraví královnu andělů (námět v křenovské kapli) a obsahuje modlitby pro duše v očistci (námět v křenovském kostele sv. Jana Křtitele).

Pastorální výzdoba kaple (sochařská) byla určena pro křenovské obyvatelstvo zabývající se rolnictvím a pastýřstvím. Farář Johannes Benedikt Schindler mohl kultem svatých poukázat na to, jak se i prostým lidem může dostat Boží milosti. Oni, pokud byli za

---

¹⁴⁸ Říhová V., Bratrstvo a kaple sv. Isidora v Křenově. Sborník Pomezí 2013.

svého života zbožní, mohli naplnit kůr Andělů a dosáhnout tedy v nebesích místa, kterého by se jim za pozemského žití nedostávalo. Nejnižší kůr andělské hierarchie je totiž povýšen nad všechno pozemské. Panna Marie je královnou všech andělů, a proto je zde zobrazena úplně nahoře, oslavována všemi andělskými houfy a vzývána v modlitbách věřících.

6 Seznam použité literatury

Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování. Restaurátorský průzkum: Nástěnné malby, štuková výzdoba a omítky interiéru kaple sv. Isidora v Křenově. Litomyšl, březen 2012.

Royt, J., *Slovník biblické ikonografie*. Praha : Karolinum, 2006.

Jeřábský, V. B., *Knjžka Pobožná O Swatých Angelích, w njž se wyswetluje co gsau Swatj Angele: gak gsau na Lidj wáženi a ctěnj.*, Holpmaucy, U Jana Jozeffa Kyliána, 1699.

Akvinský T., *Theologická summa*, přel. Profesoři bohovědného učiliště řádu dominikánského, red. E. Soukup, Olomouc: Edice Krystal, 1937-1940.

Areopagita D., *O nebeské hierarchii*, Praha, Vyšehrad, 2009.

Jeřábský, V. B. *Stellarium Novum. To gest Knjžka Pobožná o Blahoslawené Panně Marygi W njž se Navčenj dáwá gak má býti od Lidj Ctěná a Chwálená ... A to wssechno pěknými*

Hystorygemi ozdobeno gest a lidu Morawskému k Cztenj a Vžjwánj sepsáno a wydáno od gednoho Faráře Dioecesis Olomucensis Z Dowolenjm Duchownj Wrchnosti., Holpmauc, U Jana Jozeffa Kyliána, 1701.

Nesygnovaný, *Maryano-Pannenský Věneček Neyblahoslaweněgssy Rodiče Božj Panně Marygi, od Kongregacy pod Gménem, a Titulem gegjho Angelsského Pozdrawenj, w Biskupském Městě Kroměřjzi, z powinné Pobožnosti, z pobožné Powinnosti, k Rozmnoženj Cti a Slawy Maryanské nawitý., Staré město Pražské, U Ympresy Akademické, 1642.*

Lurker M., *Slovník biblických obrazů a symbolů*, Vyšehrad 1999.

Mohr G. H., *Lexikon symbolů, obrazy a znaky křesťanského umění*, Volvox Globator, München 1971.

Ravik, S., *O světcích a patronech*, Levné knihy, Brno, 2006.

Konečný, M., *THEATRUM DIVINUM to gest: Diwadlo Božj, Angelům y lidem žadostiwé, w spatřowánj diwného Skutku Božjho, wsseho Swěta Stwořenj co w který den y proč gest včiniěno y gake naučenj z kterého Stwořenj má býti bráno podle swatých Pjsem swětle wyspáno., V Samuele Adama z Weleslawjna, Staré Město Pražské, 1616.*

Bulwer J., *Chirologia: or the naturall language of the hand.*, R. Whitaker at his shop in Pauls Church-yard, London 1644.

Antonín L., *Bestyář*, Půdorys, Praha, 2003.

Bouška S., *Mirjam – Maria. Výklad Litanie Loretánské*, V. Kotrba, Praha 1903.

Schäfer B., *Die religiösen Alterthümer der Bibel*, Kirchenlexicon IX, 900.

Maňas V., Orlita Z., Patůčková M. (eds.), *Zbožných duší úl Náboženský bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy*, Muzeum umění Olomouc, Olomouc 2010.

Mlčák L., *Nypoortův oltářní obraz bratrstva Anděla Strážce na Sv. Kopečku u Olomouce.*
Mlčák, Leoš. Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče 52, č. 9, (1992).

Štajnochr V., *Panna Maria Divotvůrkyně*, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Uherské Hradiště 2000.

Lexikon der christlichen ikonographie, heslo Anděl, hrsg. Angelbert Kirschbaum S.J., Freiburg i. Br. 1968-1976.

Štýbrová M., *Dějiny odívání. Boty, botky, botičky*. Nakladatelství lidové noviny, 1997, Praha.

Paprocký z Hlohol a paprocké vůle B., *Obora aneb Zahrada w které rozličná Stwořenj rozmlauwánj swá magi*. Wytisštěná w Starém Městě Pražském: w Jmpresy Ssumanské, 1602.

Poche, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2 K – O*. 1. Praha, Academia, 1978.

Kovařík, P., Kovaříková, J., *Hřbitovní kaple sv. Isidora – vyhodnocení současného stavu objektu, březen 2004* (archiv OÚ v Křenově) – půdorysné plány – ing. Josef Kusák, ing. Rostislav Lorenc (archiv OÚ v Křenově).

Šmeral J., Turko J., Bouchal G. B., *Křenovská farnost v historii*, Křenov 2010.

Říhová V., *Bratrstvo a kaple sv. Isidora v Křenově*. Sborník Pomezí 2013.

Quitt Z., Kucharský P., *Česko-latinský slovník starověké a současné latiny*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992

Weis M., *Mariánské květy*, studie teologické fakulty jihočeské univerzity, Sursum 2003.

Royt J., *Zahrada mariánská*, mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století, doprovodná publikace v Muzeum Šumavy v Kašperských Horách, Muzeum Šumavy v Sušici, 2000.

Kolektiv autorů Vacant A., Bareille G., Petit L., Parisot J., Miskgian J., *Archanděl Michael dynamický obhájce života, vhléd do života andělů*, Refugium Velehrad-Roma s.r.o., Olomouc, 2009

Heywood T., *The hierarchie of blessed angells. Their Names, orders and offices. The fall of Lucifer with his angells.*, Adam Islip, London 1635.

Kociánová I., *Restaurování centrálního výjevu na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově* [online]. 2013 [cit. 2014-08-09]. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování. Vedoucí práce Mgr. Art Jan Vojtěchovský, DrSc. Dostupné z: [http://dspace.upce.cz/handle/10195/53966].

Rosenburg I., *Foedus Angelicum*, Typis Ignatij Rosenburg, 1704, Národní knihovna České republiky, duben 2014 [8.8.2014]. Dostupné z http://books.google.cz/books/about/Foedus_Angelicum.html.

Danielová I., *Malířská a sochařská výzdoba kaple sv. Isidora v Křenově* [online]. 2008 [cit. 2014-08-09]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Kuthan, DrSc. Dostupné z: [http://is.muni.cz/th/263642/ff_b/].

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad, Praha, 1985.

Douglas D. J., *Nový biblický slovník*. Praha, 1996.

Royt J., *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha 1999.

Hall J., *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha, 1991.

Gille P., *Novum Tres Inter Deas Junonem, Venerem Et Palladem Paridis Judicium In Quo Denuo Expositum Pomum Posthabitis Caeteris, Soli Decernitur Optimæ, Emblematicè sub oculos datum*. Salisburgi, 1694 [cit. 2014-08-09]. Dostupné z: [http://diglib.hab.de/drucke/xb-4f-386/start.htm].

Použité internetové zdroje

<http://depositum.cz/>
www.nationalgallery.org.uk
www.bildindex.de
<http://www.tate.org.uk/visit/tate-britain>
<http://www.louvre.fr/>
<http://www.christusrex.org/>
<http://www.uffizi.com/>
<http://www.khm.at/>
<http://www.albertina.at/>
<http://www.hermitagemuseum.org/>
<http://www.virtuelles-kupferstichkabinett.de/>
<http://www.binocheetgiquello.com/html/>
<http://diglib.hab.de/>
https://archive.org/stream/gu_chirolgianat00gent#page/n5/mode/2up

Seznam tabulek

Tabulka 1: zkoušky *CaLoSiLu* (vápenná ethanolová nanosuspenze).

Tabulka 2: zkoušky *KSE 100* a *KSE 300* (organokřemičitany, estery kyseliny křemičité).

Tabulka 3: zkoušky *KSE 100* a *KSE 300 HV* s *CaLoSiLem*.

Tabulka 4: zkoušky *Dispersion K2* a *Media for Consolidation* (akrylátové disperze).

Tabulka 5: zkoušky *Sebosilu* (alkoholový roztok oxidu křemičitého) a *Klucelu* (derivát celulózy).

Tabulka 6: zkoušky *KSE 100* a *KSE 300* s *CaLoSiLem* a *ZFB 695 p* (nanosuspenze hydroxidu vápenatého v iso-propanolu).

Tabulka 7: zkoušky odstranění lesklých míst fixáže.

Tabulka 8: zkoušky odstranění zákalů.

Tabulka 9: zkoušky tmelů.

7 Seznam obrazových příloh.

Pokud není u fotografií uvedeno jinak, je autorem Markéta Račková. Při kolážích byly použity i historické fotografie (zprostředkované archivem v Jevíčku).

Obr. 1. Kaple sv. Isidora v Křenově.

Obr. 2. Vymezení úseku určeného k samostatnému restaurování.

Obr. 3. Vymezení úseku určeného k samostatnému restaurování, rozměry plochy.

- Obr. 4.** Vymezení úseku určeného k samostatnému restaurování, rozměry plochy.
- Obr. 5.** Seraphim, zákres poškození nástěnné malby.
- Obr. 6.** Seraphim, grafický zákres zkoušek.
- Obr. 7.** Nástěnná malba s motivem mraků, zákres poškození nástěnné malby.
- Obr. 8.** Nástěnná malba s motivem mraků, grafický zákres zkoušek.
- Obr. 9.** Grafický zákres zkoušek.
- Obr. 10.** Seraphim, stav před restaurováním, nahoře v pravé části malby došlo k rozsáhlým ztrátám barevné vrstvy.
- Obr. 11.** Seraphim (detail), stav před restaurováním, ztráta barevné a omítkové vrstvy.
- Obr. 12.** Seraphim (detail), stav před restaurováním, ztráta barevné a omítkové vrstvy.
- Obr. 13.** Seraphim (detail), stav před restaurováním, místa výskytu zčernání pigmentu (na lících anděla).
- Obr. 14.** Štuková výzdoba, výskyt primárních trhlin.
- Obr. 15.** Nástěnná malba s motivem mraků.
- Obr. 16.** Seraphim (detail), stav před restaurováním, na povrchu malby lesklá vrstva fixáže.
- Obr. 17.** Seraphim (detail), stav před restaurováním, podkresba provedená nejspíše červenou hlinkou.
- Obr. 18.** Seraphim (detail), stav před restaurováním, změna barevnosti pigmentů a ztráta barevné vrstvy.
- Obr. 19.** Seraphim, stav před restaurováním, různorodý pohyb omítkových ker.
- Obr. 20.** Seraphim, stav před restaurováním, největší zpráškovatělost vykazuje barevná vrstva obsahující pigmenty okru.
- Obr. 21.** Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.
- Obr. 22.** Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.
- Obr. 23.** Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.
- Obr. 24.** Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.
- Obr. 25.** Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení prasklin.
- Obr. 26.** Nástěnná malba s motivem mraků, stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.
- Obr. 27.** Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.
- Obr. 28.** Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.
- Obr. 29.** Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.
- Obr. 30.** Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš.
- Obr. 31.** Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš.

- Obr. 32.** Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš.
- Obr. 33.** Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš
- Obr. 34.** Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš.
- Obr. 35.** Štuková výzdoba, napodobivá retuš.
- Obr. 36.** Seraphim (detail), napodobivá retuš.
- Obr. 37.** Seraphim (detail), napodobivá retuš.
- Obr. 38.** Seraphim (detail), napodobivá retuš minerálními pigmenty.
- Obr. 39.** Seraphim (detail), napodobivá retuš minerálními pigmenty.
- Obr. 40.** Seraphim (detail), napodobivá retuš minerálními pigmenty.
- Obr. 41.** Seraphim (detail), napodobivá retuš minerálními pigmenty.
- Obr. 42.** Shodný podklad nástěnné malby (zeleně naznačen přechod hrubé a jemné omítky): Hradisko u Olomouce (vlevo), Křenov (vpravo).
- Obr. 43.** Celkový pohled na nástěnnou malbu v Křenově.
- Obr. 44.** Frontispis Foedus angelicum (zdroj: <http://books.google.cz/>).
- Obr. 45.** Filippo Picinelli (Mundus symbolicus),
(zdroj: <http://etzakutarakua.colmich.edu.mx/>).
- Obr. 46.** Zobrazení Panny Marie: Křenov (vlevo), Rýmařov (vpravo).
- Obr. 47.** Zobrazení Panny Marie: Police nad Metují (vlevo), Johann Georg Bergmuller (vpravo).
- Obr. 48.** Zobrazení Panny Marie: Brno (vlevo), J. Klauber (vpravo, zdroj: <http://confraternitarosariocorbetta.jimdo.com/>).
- Obr. 49.** Zobrazení Panny Marie: Thomas Scheffler (vlevo, zdroj: <http://colonialart.org>), Tismice (vpravo).
- Obr. 50.** Seraphim: Křenov (vlevo), Police nad Metují (vpravo).
- Obr. 51.** Seraphim: Thomas Heywood (vlevo, zdroj: <http://www.ebay.com>), Theatre des bons engins (vpravo, zdroj: <http://diglib.hab.de>).
- Obr. 52.** Cherubim: Crispin de Passe (vlevo, zdroj: <http://colonialart.org>), Johann Andreas Pfeffel (vpravo, zdroj: <http://colonialart.org>).
- Obr. 54.** Cherubim: J. Klauber (vlevo, zdroj: Royt J., Poslové nebes: doprovodná kniha k výstavě o andělech ve výtvarném umění od středověku do 20. století: Muzeum Šumavy v Kašperských Horách, květen – říjen 2001., Sušice: Muzeum Šumavy, 2001.), Thomas Heywood (vpravo, zdroj: <http://www.ebay.com>).
- Obr. 55.** Archanděl Gabriel s lilí a zrcadlem, klášter Mauerbach (vlevo), Cheubín s knihou a božím okem, Johann Andreas Pfeffel (vpravo, zdroj: <http://colonialart.org>).
- Obr. 56.** Mater inviolata se zrcadlem, J. Klauber (vlevo, zdroj: <http://colonialart.org>), De sex alias Cherubim (autor nezjištěn).
- Obr. 57.** Trůny: Křenov (vlevo), Police nad Metují (vpravo).
- Obr. 58.** Trůny, J. Klauber (vlevo, zdroj: Royt J., Poslové nebes: doprovodná kniha k výstavě o andělech ve výtvarném umění od středověku do 20. století: Muzeum Šumavy v Kašperských Horách, květen – říjen 2001., Sušice: Muzeum Šumavy,

- 2001.), Trůny, baldachýn s trůnem , Johann Andreas Pfeffel (vpravo, zdroj: <http://colonialart.org>).
- Obr. 59.** Trůny: Thomas Heywood (vlevo, zdroj: <http://www.ebay.com>), Trůny Crispin de Passe (vpravo, zdroj: <http://colonialart.org>).
- Obr. 60.** Panstva, křenov (vlevo), Panstva J. Klauber (vpravo, zdroj: Royt J., Poslové nebes: doprovodná knihak výstavě o andělech ve výtvarném umění od středověku do 20. století: Muzeum Šumavy v Kašperských Horách, květen – říjen 2001., Sušice: Muzeum Šumavy, 2001).
- Obr. 61.** Panstva Thomas Heywood (vlevo, zdroj: <http://www.ebay.com>), Panstva Crispin de Passe (vpravo, zdroj: <http://colonialart.org>).
- Obr. 62.** Síly, Křenov (vlevo), Síly J. Klauber (vpravo, zdroj: Royt J., Poslové nebes: doprovodná knihak výstavě o andělech ve výtvarném umění od středověku do 20. století: Muzeum Šumavy v Kašperských Horách, květen – říjen 2001., Sušice: Muzeum Šumavy, 2001).
- Obr. 63.** Síly, Crispin de Passe (vlevo, zdroj: <http://colonialart.org>), Síly, Thomas Heywood (vpravo, zdroj: <http://www.ebay.com>).
- Obr. 64.** Dřevěná noha a berle od Christopha Weigela (vlevo, zdroj: <http://diglib.hab.de>), Pouta, Jan Kryštof Handke (vpavo).
- Obr. 65.** Mocnosti, Křenov (vlevo), Alegorie víry (autor nezjištěn).
- Obr. 66.** Bájná zvířata bazilišek, démon, drak a bazilišek (zdroj: <http://colonialart.org>).
- Obr. 67.** Knížata, Křenov (vlevo), Knížata, Crispin de Passe (vpravo, zdroj: <http://colonialart.org>).
- Obr. 68.** Knížata, Johann Andreas Pfeffel (vlevo, zdroj: <http://colonialart.org>), Knížata, Thomas Heywood (vpravo, zdroj: <http://www.ebay.com>).
- Obr. 69.** Archanděl: Křenov (vlevo), Police nad Metují (vpravo).
- Obr. 70.** Archanděl Thomas Heywood (vlevo, zdroj: <http://www.ebay.com>), Crispin de Passe (vpravo, zdroj: <http://colonialart.org>).
- Obr. 71.** Andělé Křenov (vlevo), Andělé J. Klauber (vpravo, zdroj: Royt J., Poslové nebes: doprovodná knihak výstavě o andělech ve výtvarném umění od středověku do 20. století: Muzeum Šumavy v Kašperských Horách, květen – říjen 2001., Sušice: Muzeum Šumavy, 2001).
- Obr. 72.** Anděl s dítětem (Rafael), Johann Andreas Pfeffel (zdroj: <http://colonialart.org>).
- Obr. 74.** Devět andělských kůrů Brno, kostel Nanebevzetí Panny Marie (vlevo), devět andělských kůrů, kopie Johann Andreas Pfeffel (vpravo, zdroj: <http://colonialart.org>).

8 Grafická dokumentace.

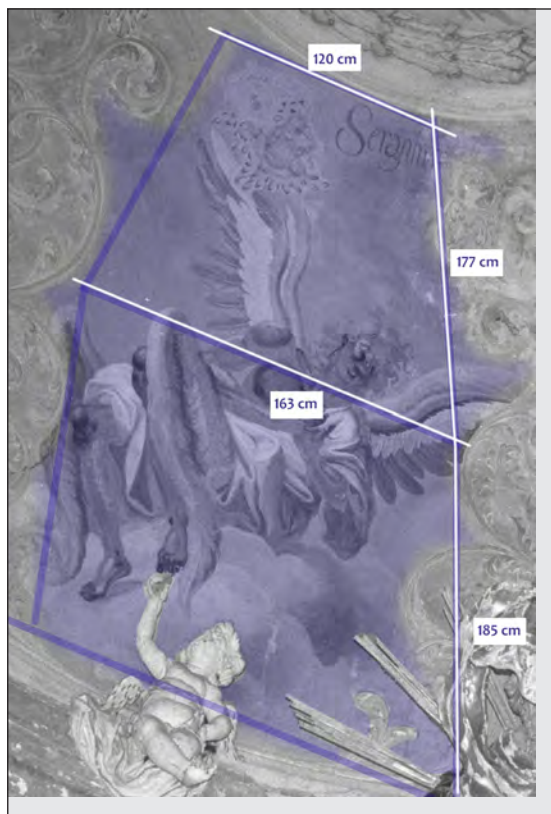

Obr. 1. Kaple sv. Isidora v Křenově.

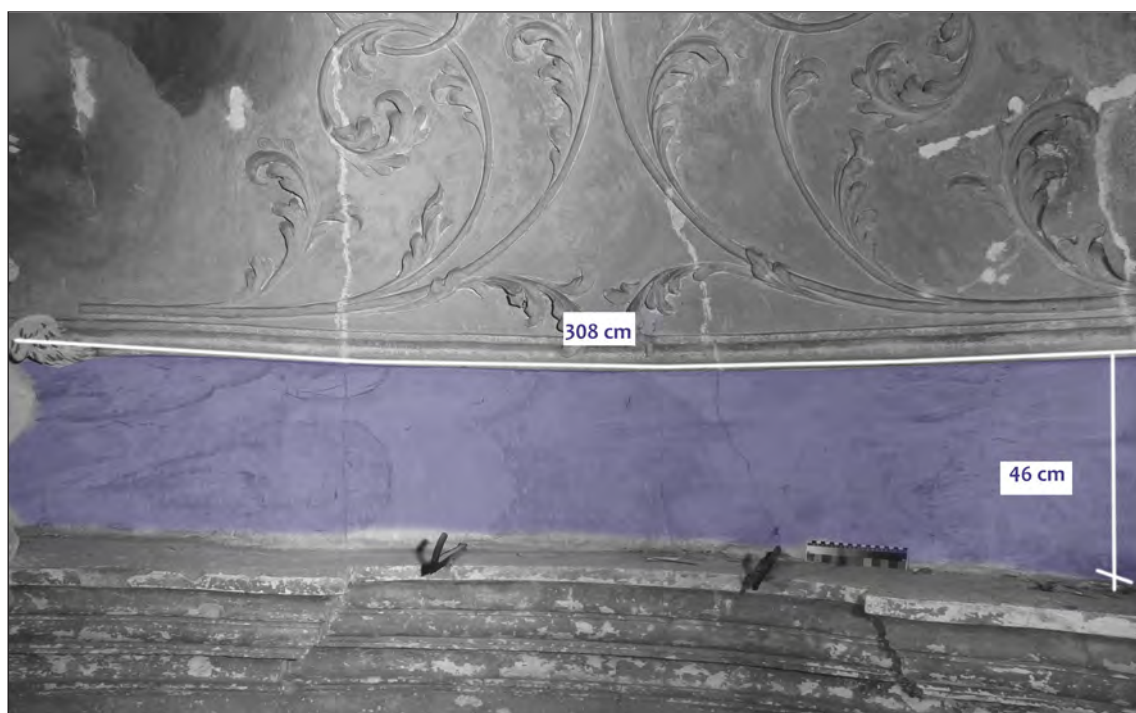

Obr. 2. Vymezení úseku určeného k samostatnému restaurování.

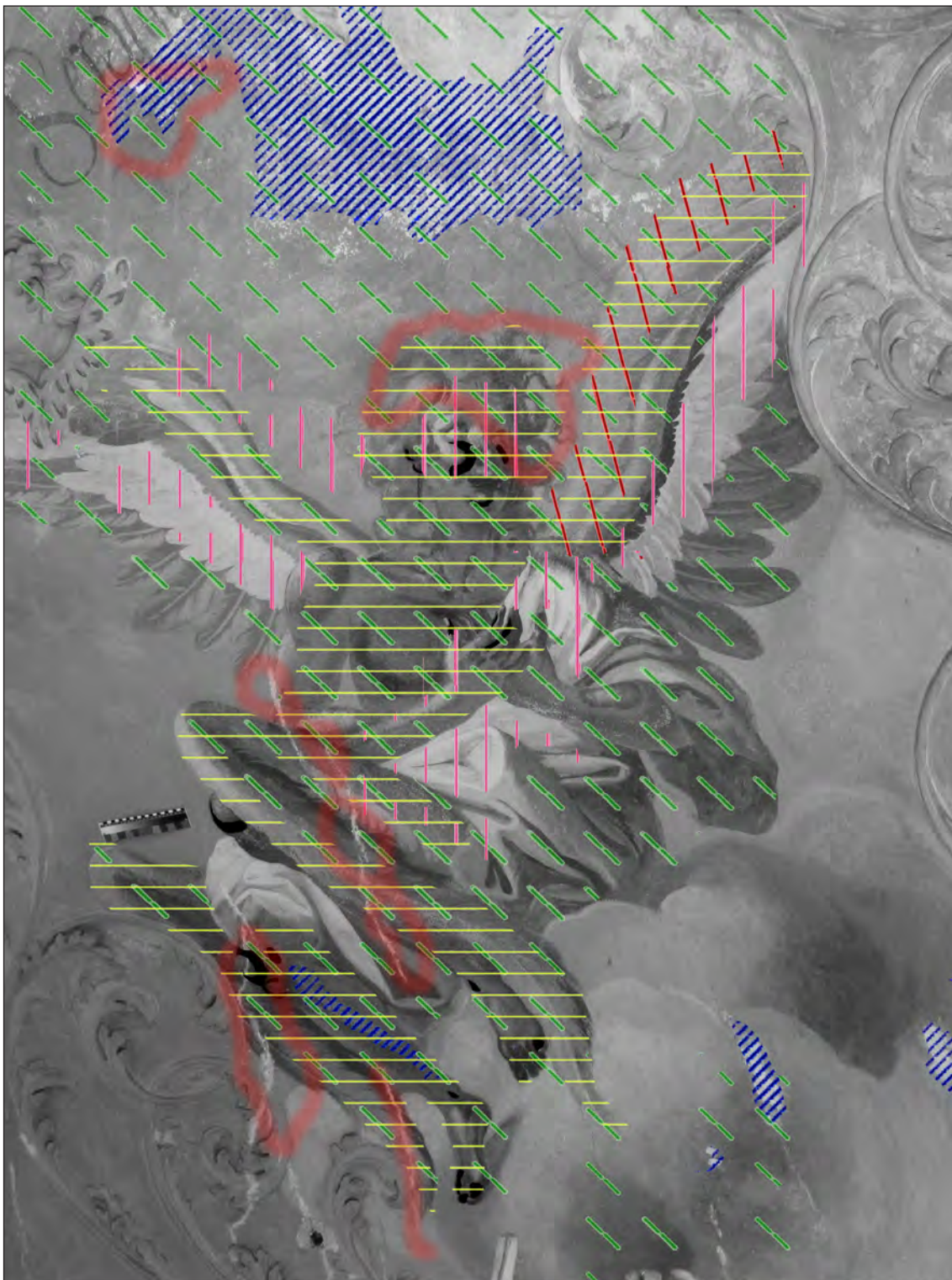

Obr. 3. Vymezení úseku určeného k samostatnému restaurování, rozměry plochy.

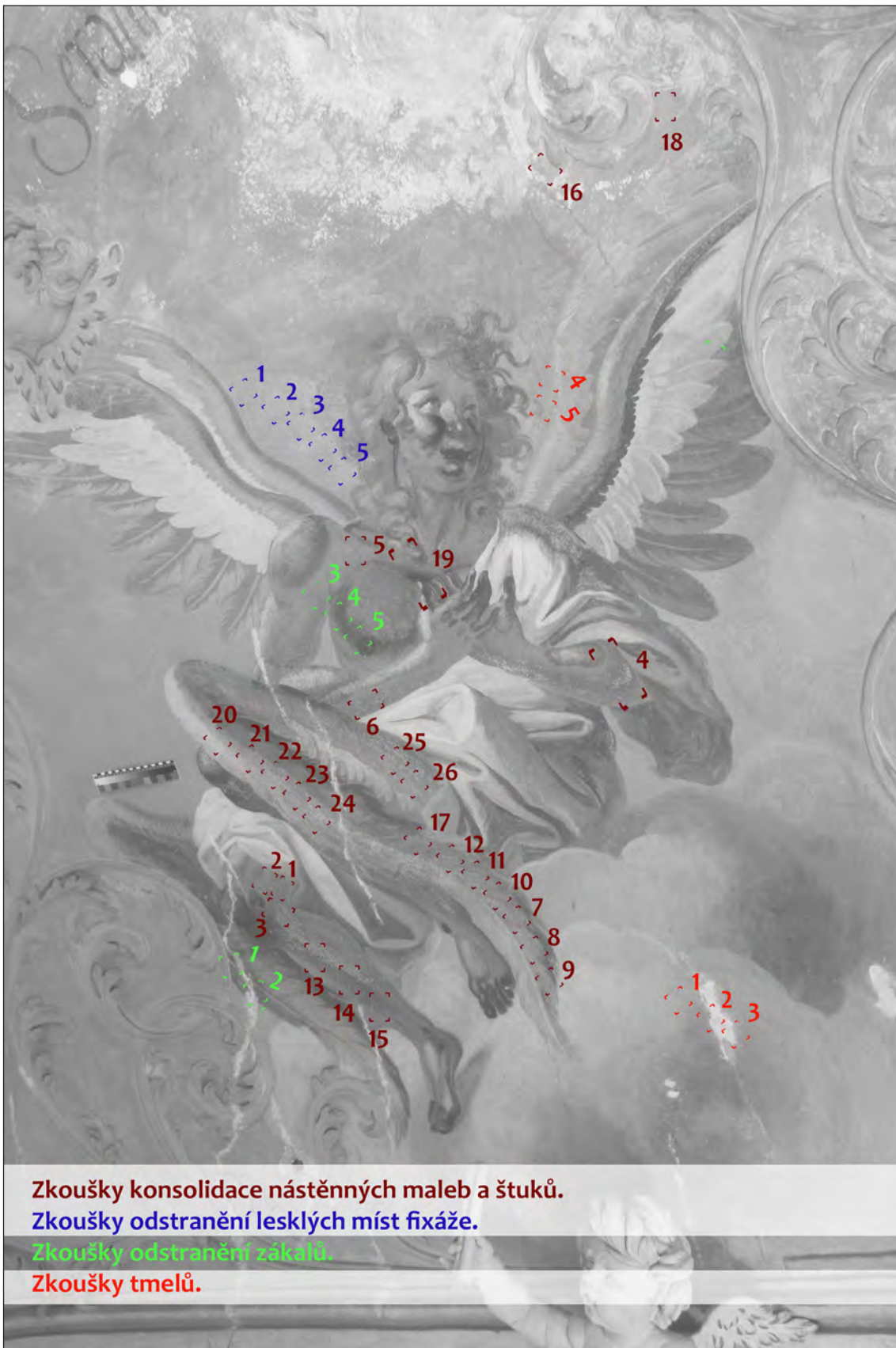
Obr. 4. Vymezení úseku určeného k samostatnému restaurování, rozměry plochy.

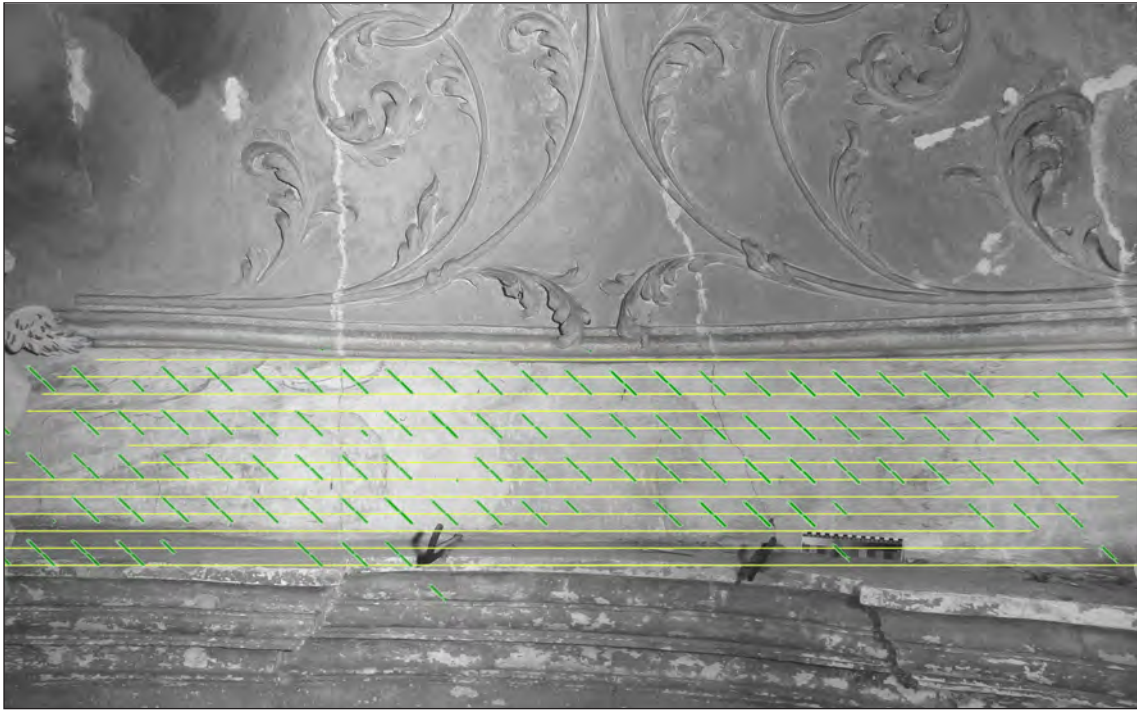
Poškození: barevná změna pigmentu, chybějící barevná vrstva, šupinující barevná vrstva, lesklé plochy fixáže, puchýře barevné vrstvy, zpráškovatělá barevná vrstva, pohyblivé dutiny.

Obr. 5. Seraphim, zakres poškození nástěnné malby.

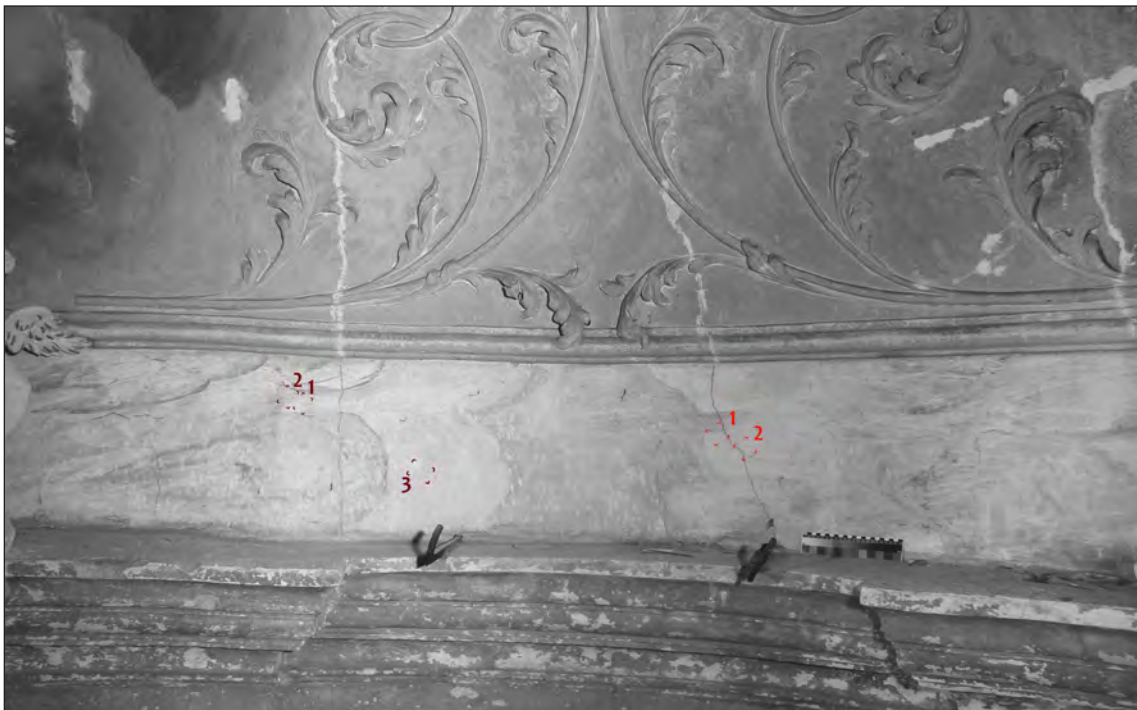

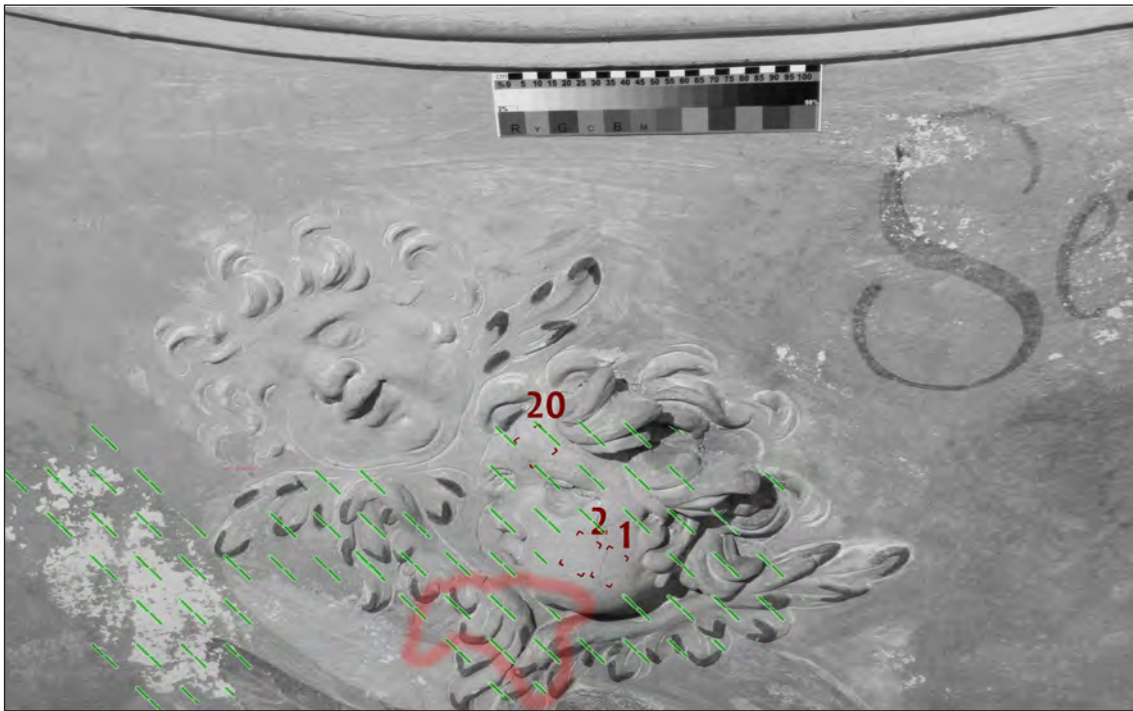
Obr. 6. Seraphim, grafický zákres zkoušek.

Obr. 7. Nástěnná malba s motivem mraků, zákres poškození nástěnné malby.

Obr. 8. Nástěnná malba s motivem mraků, grafický zákres zkoušek.

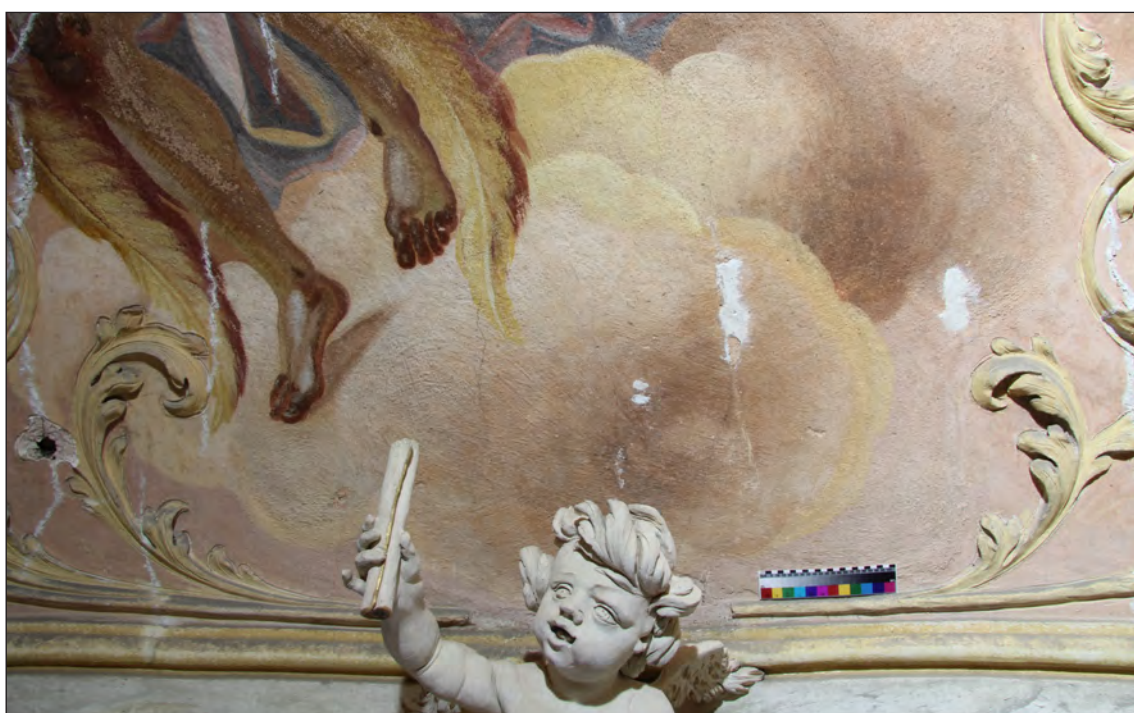
Obr. 9. Grafický zakres zkoušek.

9 Obrazová dokumentace.

Obr. 10. Seraphim, stav před restaurováním, nahoře v pravé části malby došlo k rozsáhlým ztrátám barevné vrstvy.

Obr. 11. Seraphim (detail), stav před restaurováním, ztráta barevné a omítkové vrstvy.

Obr. 12. Seraphim (detail), stav před restaurováním, ztráta barevné a omítkové vrstvy.

Obr. 13. Seraphim (detail), stav před restaurováním, místa výskytu zčernání pigmentu (na lících anděla).

Obr. 14. Štuková výzdoba, výskyt primárních trhlin.

Obr. 15. Nástěnná malba s motivem mraků.

Obr. 16. Seraphim (detail), stav před restaurováním, na povrchu malby lesklá vrstva fixáže.

Obr. 17. Seraphim (detail), stav před restaurováním, podkresba provedená nejspíše červenou hlinkou.

Obr. 18. Seraphim (detail), stav před restaurováním, změna barevnosti pigmentů a ztráta barevné vrstvy.

Obr. 19. Seraphim, stav před restaurováním, různorodý pohyb omítkových ker.

Obr. 20. Seraphim, stav před restaurováním, největší zpráškovatělost vykazuje barevná vrstva obsahující pigmenty okru.

Obr. 21. Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.

Obr. 22. Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.

Obr. 23. Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.

Obr. 24. Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.

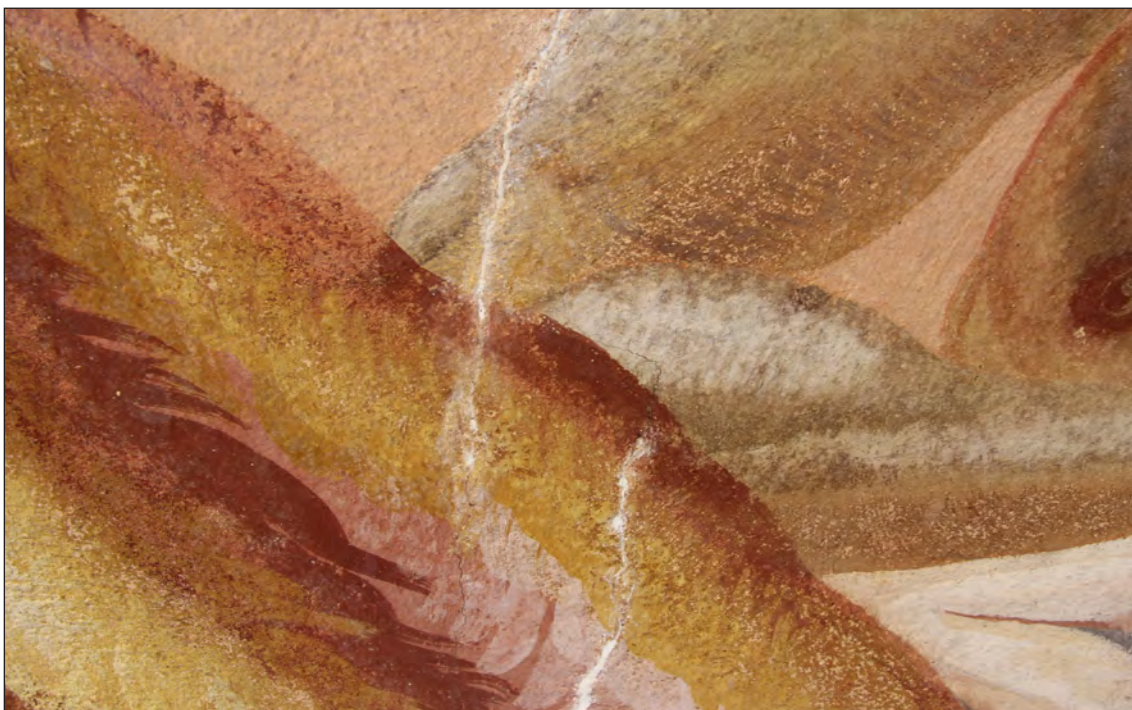

Obr. 25. Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení prasklin.

Obr. 26. Nástěnná malba s motivem mraků, stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.

Obr. 27. Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.

Obr. 28. Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.

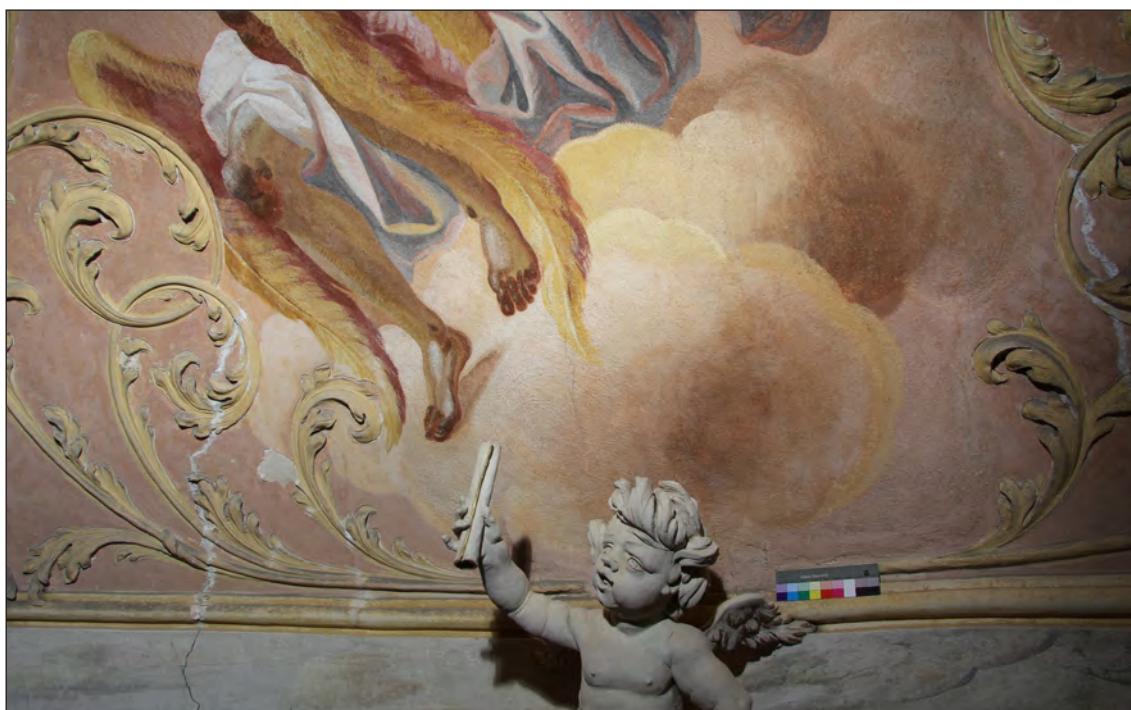

Obr. 29. Seraphim (detail), stav v průběhu restaurování, tmelení chybějící omítkové vrstvy a prasklin.

Obr. 30. Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš.

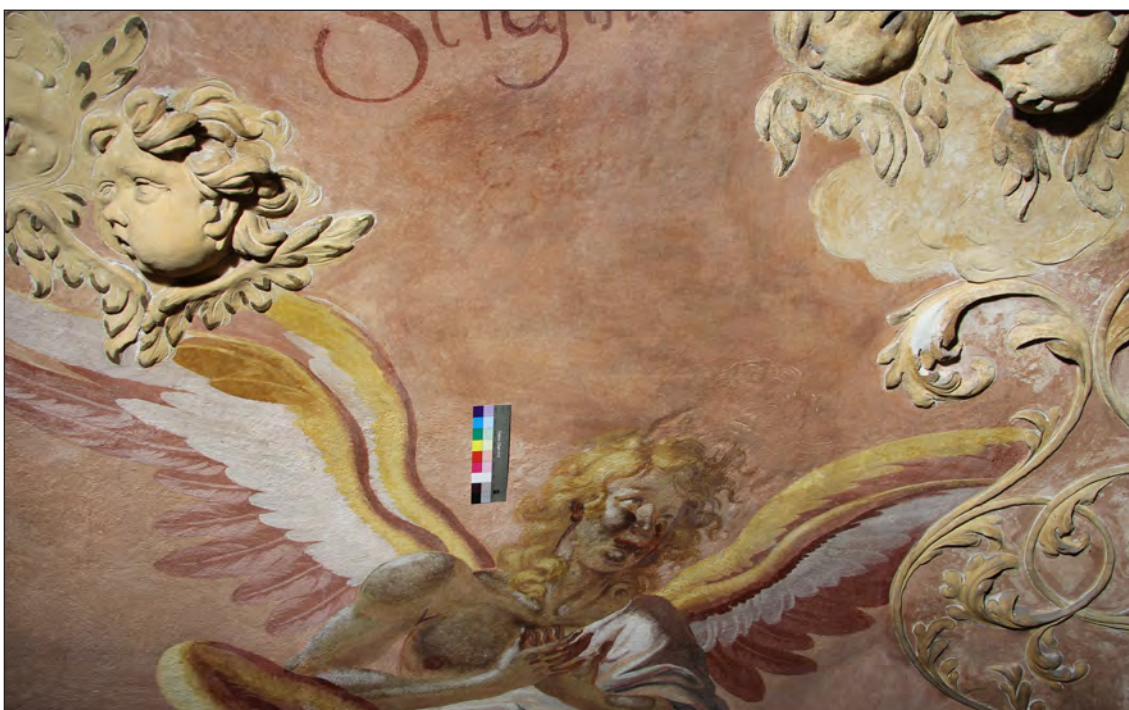

Obr. 31. Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš.

Obr. 32. Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš.

Obr. 33. Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš.

Obr. 34. Seraphim (detail), stav po restaurování, napodobivá retuš.

Obr. 35. Štuková výzdoba, napodobivá retuš.

Obr. 36. Seraphim (detail), napodobivá retuš.

Obr. 37. Seraphim (detail), napodobivá retuš.

Obr. 38. Seraphim (detail), napodobivá retuš minerálními pigmenty.

Obr. 39. Seraphim (detail), napodobivá retuš minerálními pigmenty.

Obr. 40. Seraphim (detail), napodobivá retuš minerálními pigmenty.

Obr. 41. Seraphim (detail), napodobivá retuš minerálními pigmenty.

Obr. 42. Shodný podklad nástěnné malby (zeleně naznačen přechod hrubé a jemné omítky): Hradisko u Olomouce (vlevo), Křenov (vpravo).

Obr. 43. Celkový pohled na nástěnnou malbu v Křenově.

Obr. 44. Frontispis Foedus angelicum..

Obr. 45. Filippo Picinelli (Mundus symbolicus).

Obr. 46. Zobrazení Panny Marie: Křenov (vlevo), Rýmařov (vpravo).

Obr. 47. Zobrazení Panny Marie: Police nad Metují (vlevo), Johann Georg Bergmüller (vpravo).

Obr. 48. Zobrazení Panny Marie: Brno (vlevo), J. Klauber (vpravo).

Obr. 49. Zobrazení Panny Marie: Thomas Scheffler (vlevo), Tismice (vpravo).

Obr. 50. Seraphim: Křenov (vlevo), Police nad Metují (vpravo).

Obr. 51. Seraphim: Thomas Heywood (vlevo), Theatre des bons engins (vpravo).

Obr. 52. Cherubim: Crispin de Passe (vlevo), Johann Andreas Pfeffel (vpravo).

Obr. 53. Cherubim: Křenov (vlevo), Police nad Metují (vpravo).

Obr. 54. Cherubim: J. Klauber (vlevo), Thomas Heywood (vpravo).

Obr. 55. Archanděl Gabriel s lilií a zrcadlem, klášter Mauerbach (vlevo), Cheubín s knihou a božím okem, Johann Andreas Pfeffel (vpravo).

Obr. 56. Mater inviolata se zrcadlem, J. Klauber (vlevo), De sex alias Cherubim (autor nezjištěn).

Obr. 57. Trůny: Křenov (vlevo), Police nad Metují (vpravo).

Obr. 58. Trůny, J. Klauber (vlevo), Trůny, baldachýn s trůnem , Johann Andreas Pfeffel (vpravo).

Obr. 59. Trůny: Thomas Heywood (vlevo), Trůny Crispin de Passe (vpravo).

Obr. 60. Panstva, křenov (vlevo), Panstva J. Klauber (vpravo).

Obr. 61. Panstva Thomas Heywood (vlevo), Panstva Crispin de Passe (vpravo).

Obr. 62. Síly, Křenov (vlevo), Síly J. Klauber (vpravo).

Obr. 63. Síly, Crispin de Passe (vlevo), Síly, Thomas Heywood (vpravo).

Obr. 64. Dřevěná noha a berle od Christopa Weigela (vlevo). Pouta, Jan Kryštof Handke (vpavo)

Obr. 65. Mocnosti, Křenov (vlevo), Alegorie víry.

Obr. 66. Bájná zvířata bazilišek, démon, drak a bazilišek.

Obr. 67. Knížata, Křenov (vlevo), Knížata, Crispin de Passe (vpravo).

Obr. 68. Knížata, Johann Andreas Pfeffel (vlevo), Knížata, Thomas Heywood (vpravo).

Obr. 69. Archandělé: Křenov (vlevo), Police nad Metují (vpravo).

Obr. 70. Archandělé Thomas Heywood (vlevo), Crispin de Passe (vpravo).

Obr. 71. Andělé Křenov (vlevo), Andělé J. Klauber (vpravo).

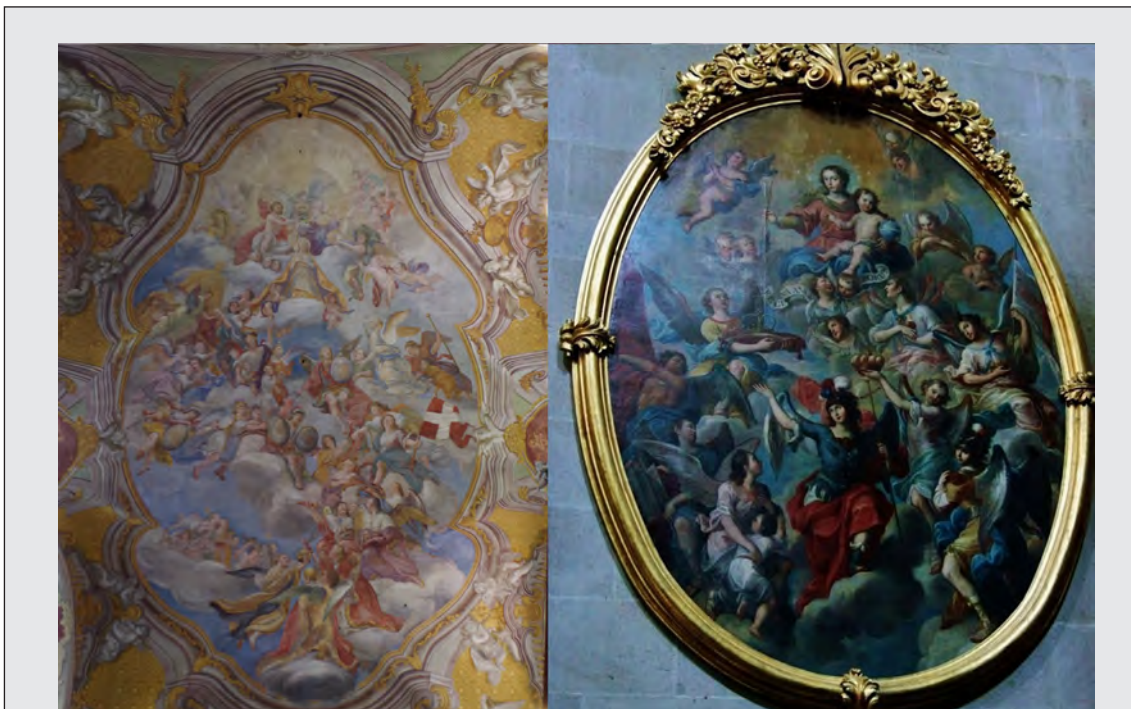

Obr. 72. Anděl s dítětem (Rafael), Johann Andreas Pfeffel.

Obr. 73. Devět andělských kůrů Křenov (vlevo), devět andělských kůrů, Johann Andreas Pfeffel (vpravo).

Obr. 74. Devět andělských kůrů Brno, kostel Nanebevzetí Panny Marie (vlevo), devět andělských kůrů, kopie Johann Andreas Pfeffel (vpravo).

11 Textová příloha.

MĚSTSKÝ ÚŘAD MORAVSKÁ TŘEBOVÁ

odbor výstavby a územního plánování

nám. T. G. Masaryka č.o. 29

571 01 Moravská Třebová

Váš dopis zn.:

Ze dne:

Naše značka: MUMT 8703/2012/OVU/P6-411.1

Spisová značka: S MUMT 8107/2012

Vyřizuje: Blanka Žouželková

Tel.: 461 353 020

Fax: 461 353 074

E-mail: bzouzelkova@mtrebova.cz

Účastník řízení:

Obec Křenov, IČ 00276871

Křenov 26

569 22 Křenov

Datum vyhotovení: 28.3.2012

ROZHODNUTÍ

Městský úřad v Moravské Třebové, odbor výstavby a územního plánování jako příslušný orgán státní památkové péče podle ustanovení § 14 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, k žádosti o vydání závazného stanoviska Obce Křenov, podané dne 22.3.2012, vydává podle § 14 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 500/2004 Sb., o správním řízení, v platném znění toto:

závazné stanovisko.

V souladu s ustanovením § 14 odst. 3 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění (dále jen památkový zákon), je provedení navržených prací spočívajících v :

- **restaurování nástěnných maleb, štukových reliéfů na klenbě kupole**, v rozsahu podle provedeného restaurátorského průzkumu zpracovaného Univerzitou Pardubice, Fakultou restaurování, Jiráskova 3, Litomyšl, datum březen 2012 zahrnující :
  - fotodokumentaci a grafickou dokumentaci
  - rozšíření restaurátorského průzkumu
  - biocidní ošetření
  - zpevnění nesoudržných omítek a štuků
  - zpevnění barevné vrstvy
  - čištění od hrubých nečistot, prachových depozitů, vápenných povlaků
  - redukci konsolidantů z předchozích barevných zásahů
  - revizi tmelů
  - hloubkovou injektáž statických trhlin
  - tmelení defektů omítkových vrstev
  - lokální plastickou retuš chybějící modelace štuků
  - barevnou retuš poškozených částí a tmelů
  - obnovu poškozeného zlacení
  - restaurátorskou dokumentaci

Úřední dny a hodiny:

Pondělí, středa
8.00 – 11.30, 12.30 – 17.00

Bankovní spojení:

Komerční banka Svitavy
1929-591/0100

IČO:

00277037

Telefonní ústředna:

461 353 111

- **restaurování štukových figurálních plastik a dekorativních reliéfů (plastiky spojené s nikami, anděle na římsě, výs kladí, hlavice pilastrů).** v rozsahu podle provedeného restaurátorského průzkumu zpracovaného Univerzitou Pardubice. Fakultou restaurování, Jiráskova 3, Litomyšl, datum březen 2012 zahrnující :

- > fotodokumentaci a grafickou dokumentaci
- > rozšíření restaurátorského průzkumu
- > zpevnění nesoudržných částí omítek a štuků
- > zpevnění povrchových vrstev
- > čištění depositů a nečistot
- > odstranění sekundárních povrchových úprav zaslepujících modelaci
- > konzervaci železných výztuží a kotvicích zádočných trnů
- > lepení odlomených částí štuků
- > injektáž prasklin
- > lokální rekonstrukci štuků
- > lokální plastickou retuš
- > lokální barevnou retuš
- > obnovu ztraceného a poškozeného zlacení
- > restaurátorskou dokumentaci

v kapli sv. Isidora, stojící na pozemku parcelní číslo 37 v obci Křenov, nemovité kulturní památky zapsané v ÚSKP pod rejstříkovým číslem 280066/6-3094 z hlediska zájmu státní památkové péče p ř í p u s t ě za dodržení následujících podmínek:

1. Účastník řízení zajistí, aby v doplňujícím průzkumu byla detailně graficky zachycena poškozená místa maleb i štuků, z barevných vrstev byly odebírány další vzorky a provedeny jejich nábrusy, na štukové výzdobě byla ve větší míře zachycena stratigrafie jednotlivých barevných vrstev až na podklad, místa odběrů byla graficky zachycena na pohledech na výzdobu, ve spodních partiích stěn byla zjištěna salinita omítek.
2. Účastník řízení zajistí, aby uvolněné tmely maleb z předchozích zásahů byly sejmuty a nahrazeny vápenným štukem stejné barevnosti a struktury jako je originál, barevné retuše byly reverzibilní, nahrazení železných výztuží a kotvicích zádočných trnů nerezem v případě špatného stavu, nové štuky budou stejné barevnosti a struktury jako je originál.
3. Účastník řízení zajistí, aby doplňující průzkum a vlastní restaurování prováděl restaurátor s povolením Ministerstva kultury ČR k restaurování malířských uměleckých děl a k restaurování sochařských uměleckých děl ze štuků.
4. Průběh prací bude účastník řízení prostřednictvím restaurátora konzultovat s Městským úřadem Moravská Třebová, odborem výstavby a územního plánování za účasti odborného pracovníka Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště v Pardubicích, na pravidelných kontrolních dnech.
5. Účastník řízení zajistí, v termínu do 60 dní od dokončení prací, prostřednictvím Městského úřadu Moravská Třebová, odboru výstavby a územního plánování, předání restaurátorské zprávy Národnímu památkovému ústavu ÚOP Pardubice.
6. Zahájení a dokončení restaurátorských prací bude písemně oznámeno Městskému úřadu Moravská Třebová, odboru výstavby a územního plánování.

Úřední dny a hodiny:
Pondělí - úterý
8:00 - 11:30, 12:30 - 17:00

Bankovní spojení:
Komerční banka Svitavy
1929-591401001

IČO:
00277037

Telefonní ústředna:
461 353 111

Odůvodnění:

Městský úřad Moravská Třebová, odbor výstavby a územního plánování, jako příslušný orgán státní památkové péče (dále orgán SPP), obdržel dne 22.3. 2012 žádost o vydání závazného stanoviska Obce Křenov ve věci „Restaurování nástěnných maleb, štukových reliéfů na klenbě kupole; restaurování štukových figurálních plastik a dekorativních reliéfů (plastíky spojené s nikami, andělé na římsě, vlys kladí, hlavice pilastrů); v kapli sv. Isidora, stojící na pozemku parcelní číslo 37 v obci Křenov, nemovitě kulturní památky zapsané v ÚSKP pod rejstříkovým číslem 280066/6-3094“. Tímto dnem bylo podle § 44 zákona č. 500/2004 Sb. o správním řízení v platném znění, zahájeno správní řízení.

Podle § 14 odst. 6 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, obdržel orgán SPP v této věci písemné vyjádření Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště v Pardubicích č.j. NPÚ-361/25725/2012/Prk.

V této věci není příslušný rozhodovat stavební úřad podle zvláštního právního předpisu, proto orgán státní památkové péče vydává samostatné rozhodnutí ve správním řízení podle § 44a zákona o státní památkové péči č. 20/1987 Sb.

Odborný dohled zabezpečuje dle ustanovení § 32 odst. 2 písm. g) zákona o státní památkové péči Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Pardubicích.

Orgán SPP seznámil účastníka řízení s podklady pro vydání rozhodnutí a podle § 36 odst. 3 zákona č. 500/2004 Sb., o správním řízení, v platném znění, mu dal možnost vyjádřit se před vydáním rozhodnutí.

S ohledem na současný stupeň poznání historického vývoje se jedná o centrální kapli na elipsovitém půdorysu se zaklenutou kupolí, u paty kupole je kladí se štukovými rozvilinami a festony, které nesou pilastry. Na vrchní hraně kladí jsou sedící andělé s hudebními nástroji (celkem osm). Mezi pilastry niky se štukovými postavami Adama, Evy, sv. Isidora a sv. Notburgy. Na klenbě je malba Osm kůrů andělských. Jedná se o dílo výtvarného umění z období baroka. Štuk (putně z roku 1701), malby – secco, z roku 1727, autor maleb Jan Kryštof Handke (1694-1774).

Příslušný orgán v průběhu správního řízení posuzoval žádost z hlediska jejího souladu s platnými právními předpisy. Při vyhotovení závazného stanoviska vycházel z písemného vyjádření Národního památkového ústavu ÚOP Pardubice a předložené žádosti a došel k závěru, že požadované práce jsou přípustné za předpokladu, že budou plně respektovány podmínky tohoto rozhodnutí. Podmínky uvedené ve výroku tohoto rozhodnutí stanovil orgán SPP podle § 14 odst. 3 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů:

Podmínky 1, 2 – podmínky 1 (provedení doplňujícího průzkumu) byla stanovena na základě § 10 odst. 3 písm. b) vyhlášky č. 66/1988 Sb., v platném znění, a vzhledem k charakteru věci, jelikož při současném stavu poznání (bez provedených průzkumů) této kulturní památky nelze jednoznačně stanovit způsob provedení restaurátorských prací, podmínka 2 - zásady provedení restaurátorských prací byly stanoveny na základě hlediska zachování autentického materiálu a vzhledu, včetně patiny (pouze lokální retuše bez celkového barevného překrytí originálu, z důvodu zachování samotné fyzické podstaty neboť stav je velmi vážný, místy havarijní. Barevná vrstva je zašpiněná, uvolněná od podkladu, zpráškovatělá, v podkladní omítkě i v malbě jsou praskliny, došlo i k odpadnutí barevné vrstvy s omítkou, jsou zde četná zateklá místa na malbě včetně biologického napadení řasami. Štuk – velmi vážný stav. Na zašpiněných anděleích jsou mechanická poškození, chybí části rukou, nohou i hudební nástroje, římsa kladí je na mnoha místech odpadlá až na cihly. Na stěnách i v nikách jsou vertikální praskliny, špina, v dolních partiích stěn jsou výkvěty soli. Sochy v nikách jsou zašpiněny, povrchová úprava (bílá) je místy uvolněná, stírá se.

Úřední dny a hodiny:
Pondělí, středa
8 00 – 11 30, 12 30 – 17 00

Bankovní spojení:
Komerční banka Světov
1926-591 0100

ICO
00277037

Telefonní ústředna:
46 1 353 111

Podmínka 3 - byla stanovena na základě ustanovení § 14 odst. 8 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Podmínka 4. – jednotlivé fáze průzkumu a zjištěné skutečnosti je nutné průběžně konzultovat s pracovníkem Národního památkového ústavu, jak z hlediska metodického přístupu, tak pro dokumentaci maximálního množství informací, aby nedošlo k nevratným ztrátám vypovídacích schopností této kulturní památky. Každý jednotlivý postup restaurování a konzervování je třeba řešit individuálně – příprava musí být řešena v těsné spolupráci s památkářem, popř. s technologem (viz. metodická publikace: Štule J. – Suchomel M. – Maxová I.: Péče o kamenné sochařské a stavební památky, in: Odborné a metodické publikace, svazek 16, Praha 1998).

Podmínka č. 5 – byla stanovena podle § 10 odst. 3 písm. c) a odst. 4 písm. a) až h) vyhlášky č. 66/1988 Sb., v platném znění. Restaurátorská zpráva musí obsahovat :

- a) komplexní vyhodnocení průzkumných a výzkumných prací,
- b) dokumentaci provedeného restaurování,
- c) popis použitých technických a technologických postupů,
- d) popis použitých materiálů,
- e) nová zjištění o kulturní památce a pokyny pro další ochranný režim,
- f) fotodokumentaci jednotlivých fází restaurování a výsledného stavu,
- g) další dokumentaci podle povahy věci,
- h) předávací protokol a vyčíslení nákladů restaurování.

Podmínka 6 – byla ustanovena podle § 9 odst.5 vyhl. č.66/1988 Sb. v platném znění.

S provedením navržených prací orgán SPP souhlasí, neboť předmětnými restaurátorskými pracemi bude zjištěn stav věci a teprve poté bude stanoven definitivní postup restaurátorských prací. Tak bude v maximální možné míře zachována autenticita této kulturní památky, její charakter a vzhled. Realizace prací povede ke zlepšení stavu kulturní památky a k uchování její fyzické podstaty. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem rozhodl orgán SPP tak, jak je uvedeno ve výroku tohoto rozhodnutí.

Poučení o odvolání:

Proti tomuto rozhodnutí je možné podat odvolání do 15 dnů od jeho doručení, ke Krajskému úřadu Pardubického kraje, podáním učiněným u Městského úřadu v Moravské Třebové, odboru výstavby a územního plánování.

Blanka Žouželková - oprávněná úřední osoba

(dle §15. odst. 2, zák. č. 500/2004 Sb. v platném znění)

odbor výstavby a územního plánování

Městského úřadu Moravská Třebová

Na vědomí :

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Pardubice

Úřední dny a hodiny:
Pondělí - úterý
8:00 - 11:30, 12:30 - 17:00

Bankovní spojení:
Komerční banka Svivav
1920-591/01100

IČO:
00277037

Telefonní ústředna:
461 353 111

Materiálový průzkum nástěnné malby Devíti kůrů andělských Klenba hřbitovní kaple sv. Isidora v Křenově

Zadavatel průzkumu:

Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Specifikace objektu, lokalizace objektu:

Křenov, hřbitovní kaple sv. Isidora, nástropní malba Devíti kůrů andělských

Zadání průzkumu, odběr vzorků:

Počet dodaných vzorků: 29, vzorky byly odebrány restaurátory

Vzorky nástěnné malby byly odebrány za účelem provedení průzkumu stratigrafie a složení povrchových úprav; omítek (vzorky O) a barevných vrstev (vzorky P, M), dále k určení techniky malby a případných změn původní barevnosti či odstínu vybraných vrstev (Tab. 1).

Vzorky s označením PO byly dodány s cílem identifikace konzervačních látek, použitých k fixaci malby v rámci předešlých restaurátorských zásahů. K posouzení rizika poškození vlivem biologického napadení byly provedeny stěry povrchu vybraných míst malby s označením VM.

Vzorky s označením Z byly odebrány z míst s podezřením na přítomnost zákalů kvůli průzkumu a vyhodnocení příčin změny barevnosti povrchu malby.

Dokumentace míst odběrů vzorků je uvedena v Příloze.

Obr. 1 Nástropní malba hřbitovní kaple sv. Isidora.

Tab. 1: Přehled vzorků, označení, popis a zadání.

Evidenční Číslo	Lokalizace, popis, označení	Požadované stanovení
PO1	PO1 Kapka (šupina) rezidua fixativu, světle žlutá partie levého křídla (Principatus)	identifikace pojiva
PO2	PO2 Část s bílou luminiscencí (fixáž?) silná lesklá vrstva na povrchu v místě inkarnátu (krku) (Principatus)	identifikace pojiva
PO3	PO3 Část inkarnátu se specifickou žluto-oranžovou UV luminiscencí (Angeli)	identifikace pojiva
7349	PO4 Část se specifickou UV luminiscencí – oranžová a žlutozelená, růžové pozadí anděla v místě přechodu hrubé a hladké omítky (Angeli)	identifikace pojiva
PO5	PO5	identifikace pojiva
PO6	PO6	identifikace pojiva
	VM1-VM4	biologické napadení

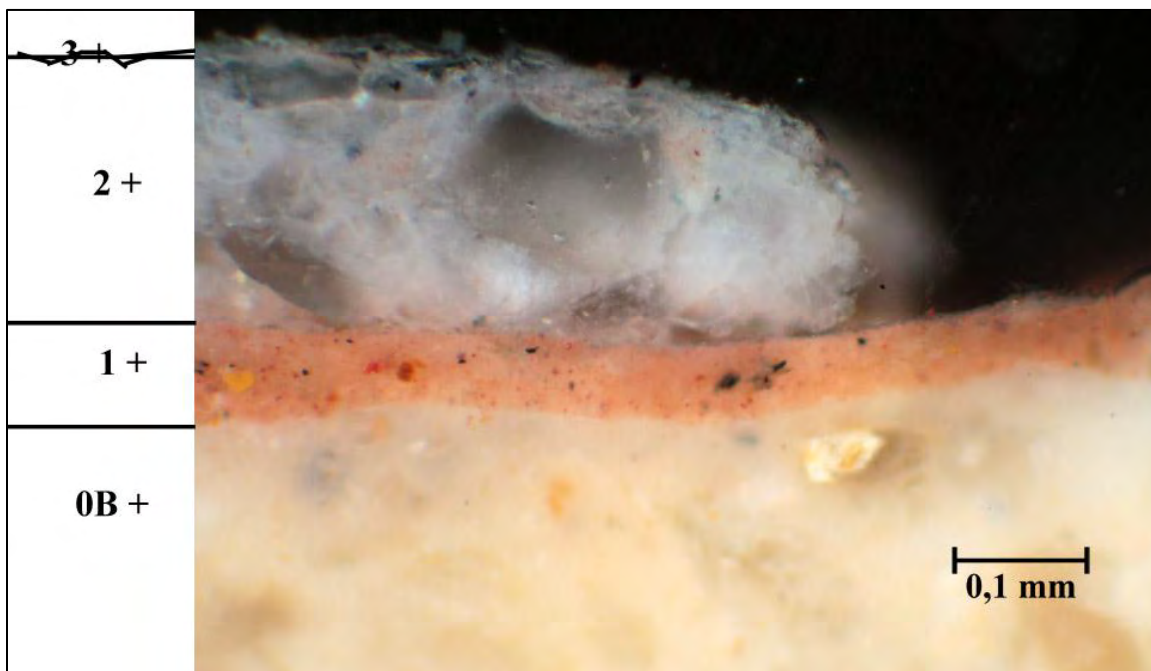
Tab. 2: Přehled vzorků určených k průzkumu barevných vrstev nebo povlaků - označení, popis.

Evidenční Číslo	Lokalizace, popis, označení	Požadované stanovení
7340	O1 Příklad hladké omítky, defekt vedle štukové rozviliny v levém dolním rohu výjevu (Seraphim)	stratigrafie, složení
7341	O2 Příklad hrubé omítky, defekt v mraku u postavy anděla – spodní část vlevo dole (Cherubim)	stratigrafie, složení
7342	P1 Tmavá (načernalá) část ve výjevu baziliška (Potestates)	stratigrafie, složení
7343	P2 Žlutá partie ve výjevu baziliška (Potestates)	stratigrafie složení
7344	P3 Zelená partie draperie (Virtutes)	stratigrafie, složení
7345	P4 Tmavá (ztmavlá?) část inkarnátu (Seraphim)	stratigrafie, složení
7346	P5 Zčernalá část v křídlech andílka, hlavička andílka s křídly vlevo dole (Dominationes)	stratigrafie, složení
7347	M1 Vzorek z defektu v pásu mraků mezi Cherubim a Seraphim	stratigrafie, složení
7555	V1 Vzorek barevné vrstvy z draperie figury anděla Cherubim, okrová vrstva přes pravděpodobně druhotně ztmavlou červenou vrstvu	stratigrafie, složení
7556	V2 Pravé křídlo anděla	stratigrafie, složení
7558	Z1 růžové pozadí anděla Principatus (nalevo od pravého křídla), „zákal“ po aplikaci zábalu s vodou na odstranění lesků fixáže	stratigrafie, složení
7559	Z2 levá tvář putto (vlevo) ve výjevu Cherubim, „zákal“ po aplikaci zábalu 3% uhlíčitánu amonného a zábalu s destilovanou vodou	stratigrafie, složení
7560	PO7 Tmavá skvrna (? Fixáž) v okolí praskliny v plášti anděla Principatus	stratigrafie, složení
7563	Z1b růžové pozadí anděla Principatus (nalevo od pravého křídla), referenční vzorek	stratigrafie, složení
7564	Z2b růžové pozadí anděla Principatus (nalevo od pravého křídla), referenční vzorek	stratigrafie, složení
7565	PO7b, viz PO7	stratigrafie, složení
7568	Z1C viz Z1	složení
7569	P1, červená draperie Principatus, světlý povlak	složení
7575	O3 v místě druhotného tmelu, Archangeli hmota tmelu má červené zbarvení, oproti původní barokní omítce je znatelně tmavší s šedavým tónem, povrch s červeným nátěrem	stratigrafie, složení

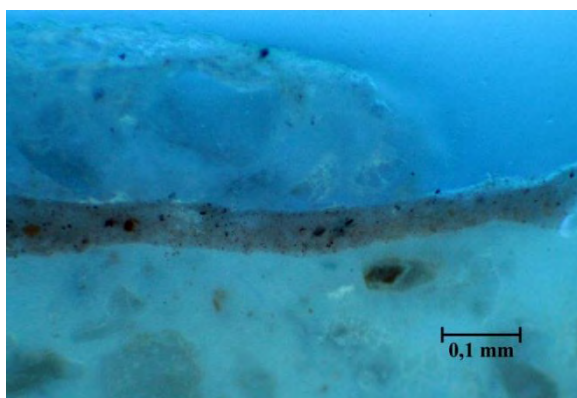
- **Stratigrafie povrchových úprav – optická mikroskopie**
Studium povrchových úprav bylo provedeno pomocí *optického mikroskopu* Eclipse LV100D-U (Nikon) v dopadajícím viditelném, UV a modrém světle a *stereomikroskopického mikroskopu* SMZ800 (Nikon) na připravených nábrusech. Pro mikroskopické pozorování byly vybrané části vzorků zality do polyesterové pryskyřice Polylite 32032-00. Po vytvrzení pryskyřice byly vybroušeny příčné řezy vzorků. Jako imerzní kapalina byla při pozorování použita demineralizovaná voda. Nábrusy byly fotograficky zdokumentovány digitálním fotoaparátem Canon 1000D.
- **Složení vrstev – elektronová mikroskopie REM/EDS**
Materiálový průzkum byl proveden na základě určení prvkového složení míst analyzovaných metodou *rastrovací elektronové mikroskopie s energiově disperzní analýzou* (REM-EDS), zároveň byla pozorována výstavba povrchových úprav. K tomuto účelu byl využit elektronový mikroskop Mira 3 LMU firmy Tescan s analytickým systémem Bruker Quantax 200. Pro měření byly použity nábrusy připravené pro optickou mikroskopii. Před měřením byly vzorky opatřeny vrstvou uhlíku.
- **Identifikace polymerních látek metodou FTIR**
K určení organických látek byla použita metoda *infračervené spektrometrie* s Fourierovou transformací (FTIR), měření bylo provedeno technikou ATR. K analýze byl použit spektrofotometr Nicolet 380, měřeny byly přímo separované fragmenty nebo výluhy vzorků v organických rozpouštědlech po odpaření rozpouštědla. Výsledky měření a grafy jsou uvedeny v Příloze.
- **Identifikace a posouzení biologického napadení**
Stěry povrchu vybraných míst malby byly provedeny pomocí sterilních vatových tamponů. Posouzení vzorků bylo provedeno PhMr. Bronislavou Bacílkovou z Národního archivu v Praze. Získané částice byly z tampónů nanášeny na povrch Czapek-Doxova sladidového agaru. Inkubace probíhala při 24 ± 4 °C 7 a 14 dní. Protokol o zkoušce je uveden v Příloze.
- **Fázové složení ztmavých pigmentů/vrstev metodou rentgenové mikrodifrakce (XRF)**
Analýza byla provedena na přístroji PANalytical X'Pert PRO v uspořádání v reflexním módu, který umožnil měření *rentgenové mikrodifrakce* přímo na nábrusu vzorku. Kvalitativní fázová analýza byla provedena pomocí programu PANalytical X'Pert HighScore (verze 1.0d) a databáze PDF2 (vydání 2004). Analýzu provedl RNDr. Petr Bezdička, PhD., z Ústavu anorganické chemie AV ČR, v.v.i. v Praze. Protokol a vyhodnocení měření jsou uvedeny v Příloze.

Výsledky materiálového průzkumu, stratigrafie povrchových úprav:

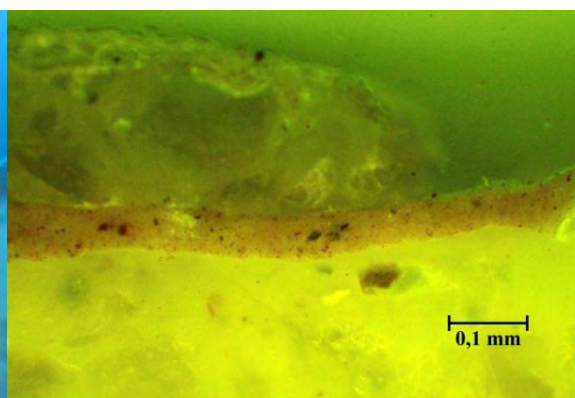
Vzorek 7340 (O1): hladká omítka, defekt u štukové rozviliny, levý spodní roh výjevu (Seraphim)

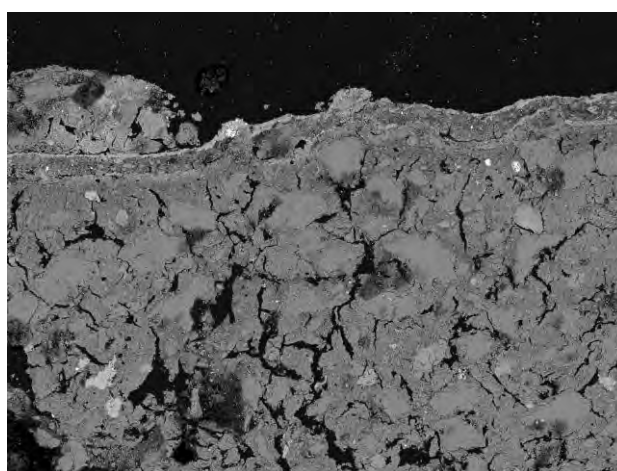
Obr. 2 Optická mikroskopie, bílé světlo, povrch.

Obr. 3 Optická mikroskopie, UV světlo, povrch.

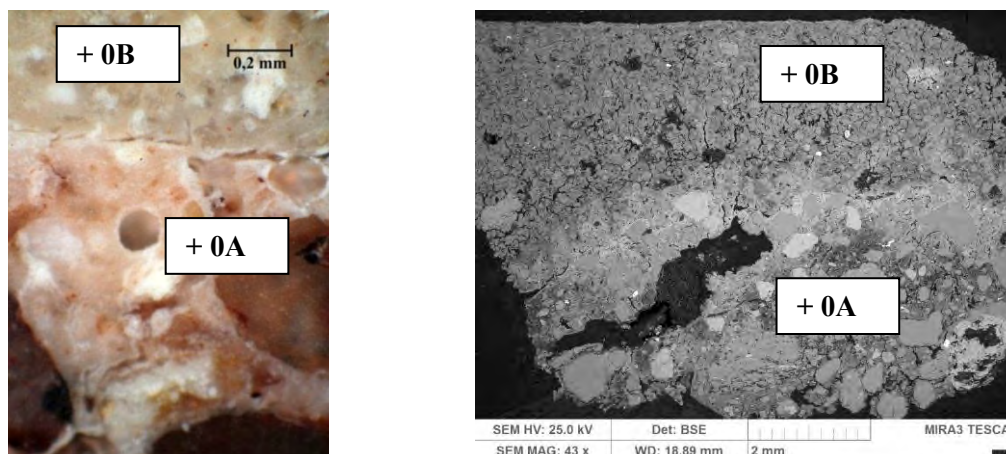
Obr. 4 Optická mikroskopie, modré světlo, povrch.

SEM HV: 25.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 340 x WD: 14.74 mm 500 μm

Obr. 5 Elektronová mikroskopie, BSE, povrch.

Obr. 6 Rozhraní mezi spodní načervenalou 0A a světlou 0B omítkou, optická a elektronová mikroskopie.

Obr. 7 Stereomikroskopie, vzorek z pohledové a spodní strany.

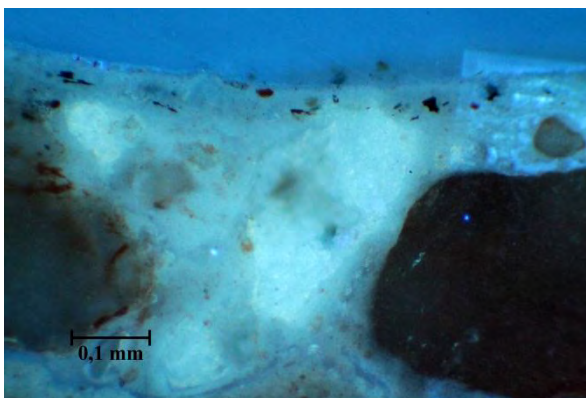
Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy – REM/EDS
3.	tenká nesouvislá světle růžová vrstva, pravděpodobně zateklá do vrstvy 2	<u>Ca</u> , S (Fe, Si): síran vápenatý, patrně železitá červeň
2.	místa fragmenty silné světlé vrstvy s kamenivem, pravděpodobně další fáze zpracování povrchu nebo depozity	<u>Ca</u> , <u>Si</u> : křemenná (<u>Si</u>) a vápencová (<u>Ca</u>) zrna, uhličitán vápenatý
1.	světlejší červená vrstva s červeným, žlutým a černým pigmentů různé velikosti zrn, na povrchu pravděpodobně sulfatizace nebo podobná světlejší vrstva dobře propojená se spodní vrstvou	<u>Ca</u> (S, Si, Fe): uhličitán vápenatý, železitá červeň, na povrchu vrstva síranu vápenatého (pravděpodobně sulfatizace povrchu nebo kontaminace sírany), uhličitá čern
0B.	světlá omítka, vizuálně homogenní, tloušťka cca 4 mm, menší velikost kameniva v porovnání s 0a	pojivo: bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u> (Si, Al)), na povrchu vrstva vyloučeného uhličitánu vápenatého kamenivo podobné velikosti: převážně křemenná zrna (<u>Si</u>), ojediněle silikátová zrna
0A.	načervenalá omítka	pojivo: patrně bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u> (Si, Al, Mg) kamenivo: křemenná zrna (<u>Si</u>), silikáty např. živce (<u>Si</u> , <u>Al</u> , K), ojediněle horninové úlomky

Vzorek je složen ze dvou odlišných omítek s pojivem na bázi vzdušného vápna a povrchových úprav. Spodní omítka načervenalého odstínu 0A obsahuje písek s křemennými a různými silikátovými zrny. Svrchní světlá omítková vrstva homogenního vzhledu 0B obsahuje převážně křemenný písek. Na jejím povrchu se vyskytuje tenká vrstva vyloučeného uhličitánu vápenatého. Další vrstvy byly pravděpodobně nanášeny na zkarbonatovaný podklad, malba byla zhotovena v technice secco. Na světle červené vrstvě 1 s červenými a žlutými pigmenty na bázi oxidů železa jsou přítomny fragmenty bílé kamenivem plněné vrstvy 2. Vzhledem k sulfatizaci či kontaminaci sírany povrchu červené vrstvy 1 lze vrstvu 2 řadit do jiné fáze zpracování povrchu, pravděpodobně se jedná o přesah tmelu. Povrch vzorku je překryt tenkou nesouvislou světle růžovou vrstvou 3 nebo depozity.

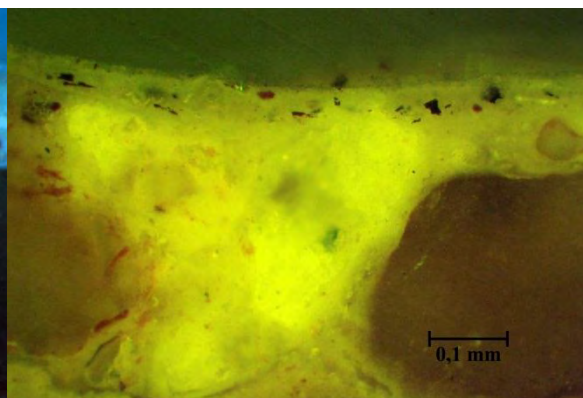
Vzorek 7341 (O2): hrubá omítka, defekt u postavy anděla (Cherubim)

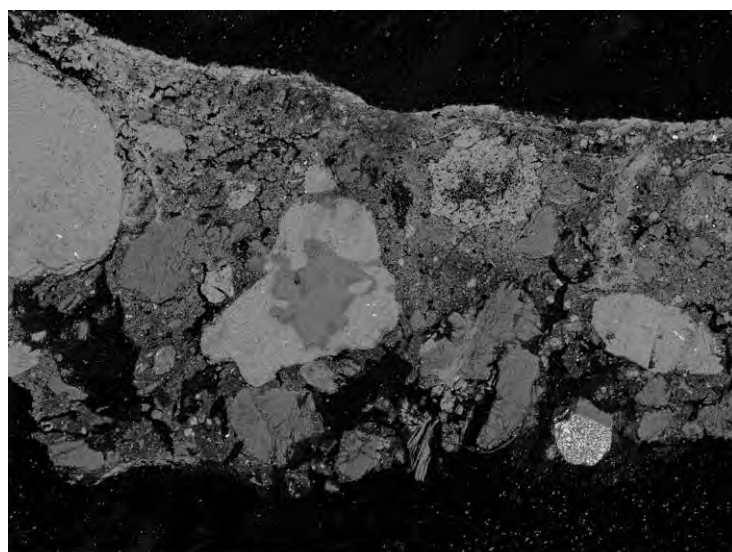
Obr. 8 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 9 Optická mikroskopie, UV světlo.

Obr. 10 Optická mikroskopie, modré světlo.

SEM HV: 25.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 378 x WD: 15.10 mm 500 μm

Obr. 11 Elektronová mikroskopie, BSE.

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy – REM/EDS
3.	nesouvislá bílá nebo průhledná vrstva	<u>Ca</u> , <u>S</u> : síran vápenatý, uhličitan vápenatý
2.	bílá vrstva ojediněle s červenými a černými částicemi, nanesená ve dvou krocích nebo dvě vrstvy	<u>Ca</u> (S, Si): uhličitan vápenatý, uhlikatá čern, červená hlinka, křemenná zrna, při povrchu vrstva obohacena o síran vápenatý
1.	vrstva s kamenivem?	pojivo: bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u>), na povrchu vrstva vyloučeného uhličitanu vápenatého kamenivo: křemenná zrna (<u>Si</u>), silikáty např. živce (<u>Si</u> , <u>Al</u> , <u>K</u>), zaznamenána dvě zrna síranu vápenatého (<u>Ca</u> , <u>S</u>)
0.	načervenalá omítka, bílé hrudky	pojivo: pravděpodobně bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u> (Si, Al)) kamenivo: křemenná zrna (<u>Si</u>), silikáty např. živce (<u>Si</u> , <u>Al</u> , <u>K</u>)

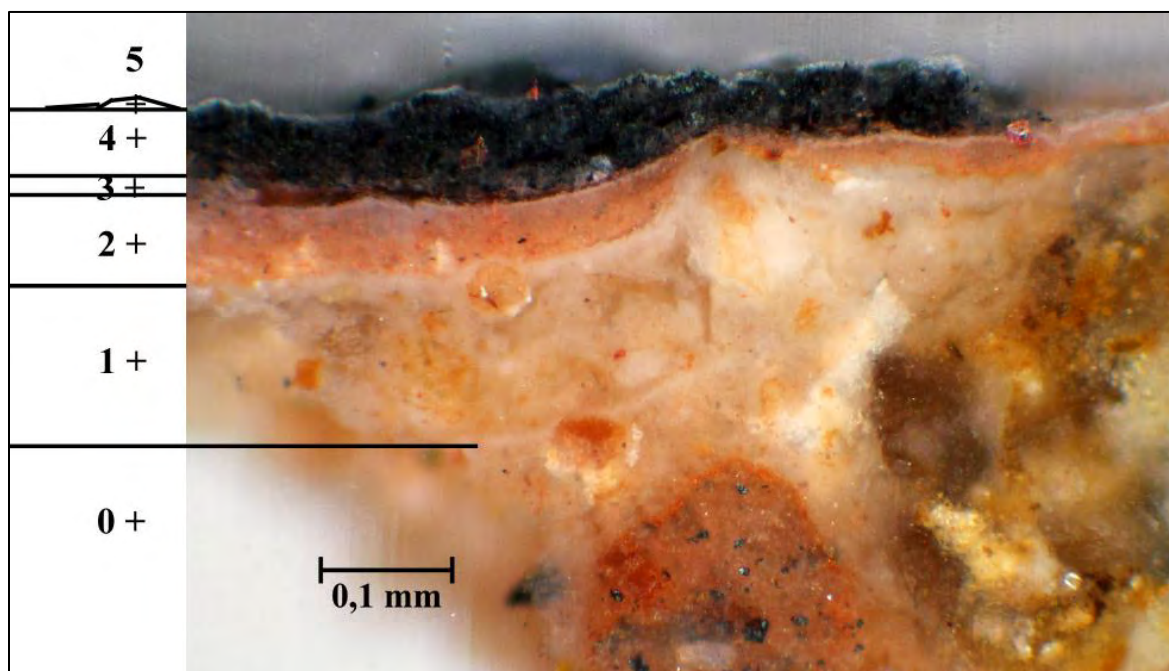

Obr. 12 Stereomikroskopie, vzorek z pohledové a spodní strany.

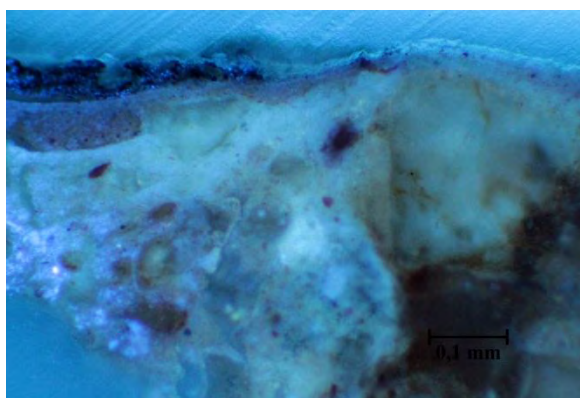
Vzorek obsahuje načervenalou (růžovo-oranžovou) vápennou omítku (vrstva 0) s křemennými a různými silikátovými zrny písku, v omítce se vyskytují hrudky vápna. Na omítce je pravděpodobně přítomna vápenná vrstva s kamenivem 1 (hrubozrnný nátěr?) a vyloučenou vrstvičkou uhličitanu vápenatého na povrchu.

Následuje souvrství dvou bílých vrstev 2 s uhličitanem vápenatým při povrchu obohacené o síran vápenatý (sulfatizace nebo kumulace solí). Malba je vytvořena technikou secco. Na vrstvě 2 se dále nachází poloprůhledná nesouvislá vrstva 3 obsahující síran a uhličitan vápenatý.

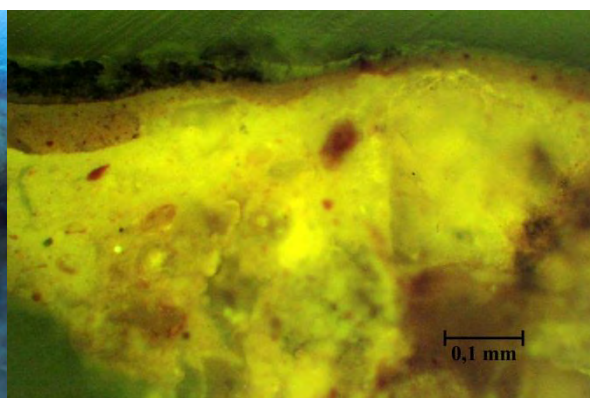
Vzorek 7342 (P1): tmavá (načernalá) část ve výjevu baziliška (Potestates)

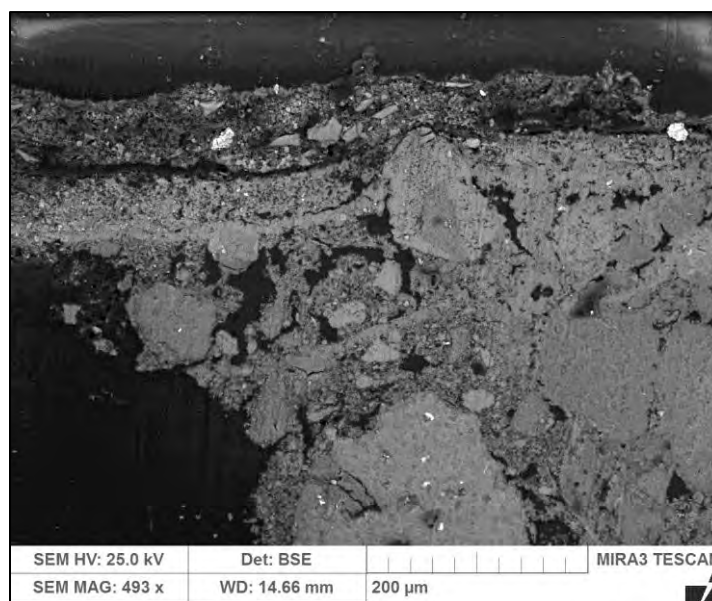
Obr. 13 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 14 Optická mikroskopie, UV světlo.

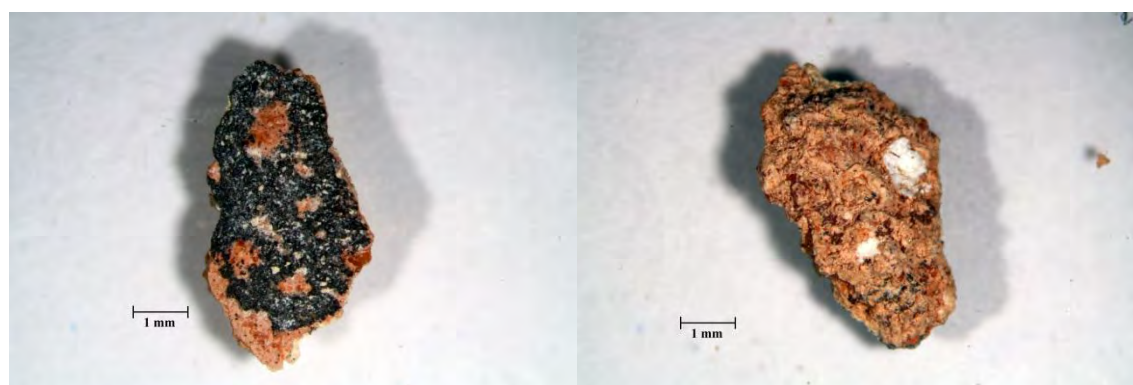
Obr. 15 Optická mikroskopie, modré světlo.

Obr. 16 Elektronová mikroskopie, BSE.

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy – REM/EDS
5.	fragmenty samostatné vrstvy nebo depozity, žluté částice	Ca (Si, S, Fe): uhličitan vápenatý, patrně okr
4.	tmavá heterogenní vrstva, ojediněle červené a žluté částice, průhledná ostrohranná zrna	Ca (S, Si, Al, Mg, Na): smalt (Si (K, Co, As)), zrna jsou patrně odbarvená, uhličitan a síran vápenatý, patrně uhlikatá čerň, ojediněle zrna červené hlínky
3.	fragment vrstvy s průhlednými ostrohrannými zrny	Si (K, Co, As, Ca): odbarvená zrna smaltu
2.	červená vrstva světlý odstín, zrna červeného a žlutého pigmentu různé velikosti, ve spodní části vrstvy kumulace žlutého pigmentu	Ca (Fe, Si, Al): uhličitan vápenatý, červená hlínka (Fe (Ca)), okr
1.	fragmenty světlé tenké vrstvy s kamenivem	pojivo: patrně bílé vzdušné vápno (Ca), na povrchu tenká vrstva vyloučeného uhličitanu vápenatého kamenivo: křemenná zrna (Si), silikáty (Si, Al, K)
0.	načervenalá omítka, bílé hrudky	pojivo: patrně bílé vzdušné vápno (Ca), na povrchu tenká vrstva vyloučeného uhličitanu vápenatého kamenivo: křemenná zrna (Si), silikáty (Si, Al, K)

Obr. 17 Stereomikroskopie, vzorek z pohledové a spodní strany.

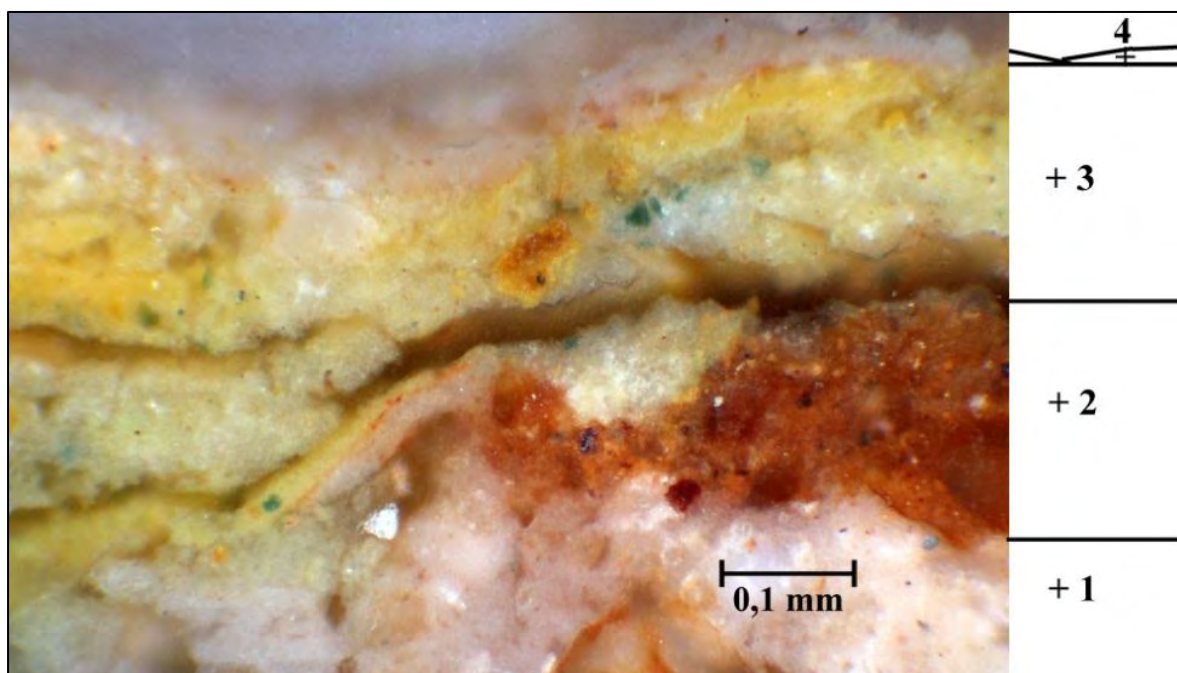
Vzorek obsahuje vápennou omítku načervenalého odstínu (vrstva 0) s převážně křemenným pískem (křemenná zrna, různé silikátové částice), v omítce se dále nacházejí hrudky vápna (Obr. 13). Na omítce se vyskytuje fragment patrně vápenného hrubozrnného nátěru (vrstva 1). Na povrchu obou uvedených vrstev 0, 1 byla zaznamenána tenká vrstvička uhličitanu vápenatého značící, že byl povrch před nanesením dalších úprav zkarbonatovaný.

Malba byla vytvořena technikou secco. Růžová vrstva 2 je probarvena červenou hlínkou, okrem, dále obsahuje uhličitan a síran vápenatý. Následuje fragment původně modré vrstvy 3 s odbarvenými zrny smaltu. Pohledová tmavá vrstva 4 obsahuje smalt, uhlikatou čerň, ojediněle zrna železité hlínky, síran a uhličitan vápenatý. Původní barevnost vrstvy nelze přesně určit, vzhledem k přítomným pigmentům lze předpokládat původní tmavě modrý odstín. Na této vrstvě se místy vyskytují fragmenty bílé vrstvy 5 s uhličitanem vápenatým. Nelze rozhodnout, zda se jedná o fragmenty další úpravy povrchu (fixáž?), depozity či část vrstvy 3.

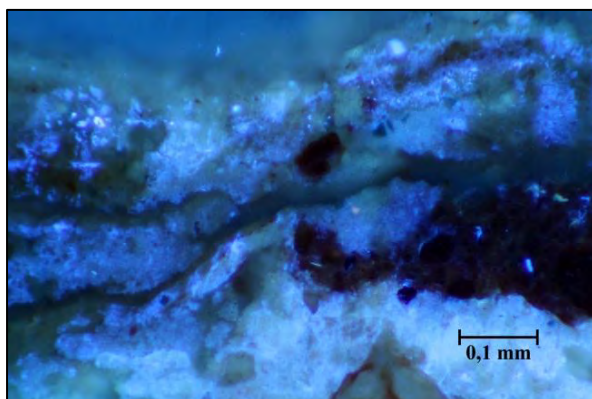

Obr. 18 Optická mikroskopie, detail fragmentu vrstvy 3.

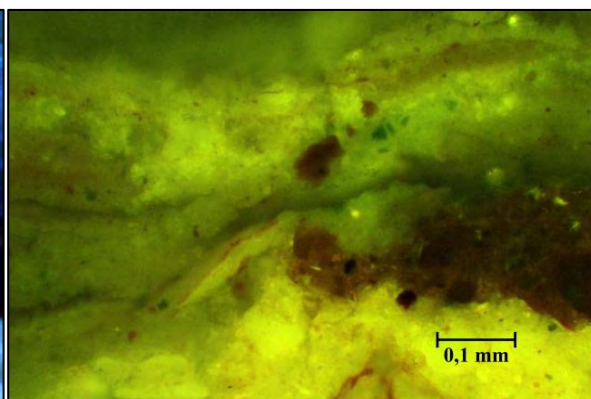
Vzorek 7343 (P2): žlutá partie ve výjevu baziliška (Potestates)

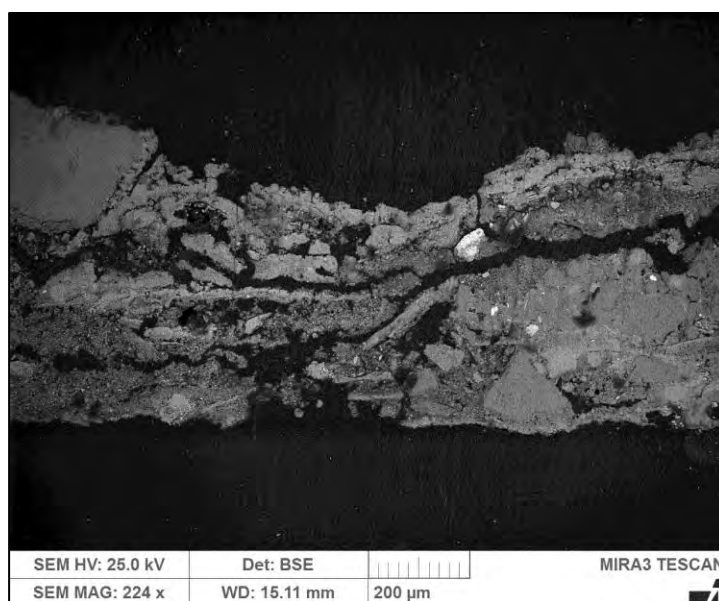
Obr. 19 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 20 Optická mikroskopie, UV světlo.

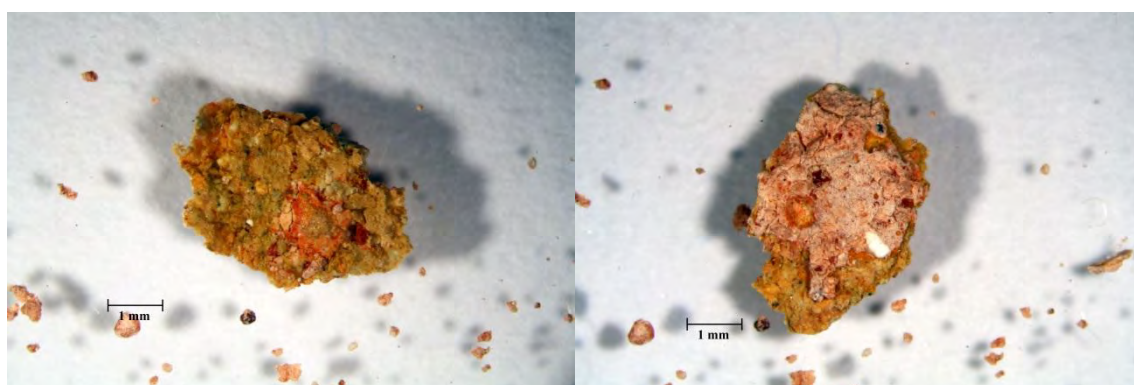
Obr. 21 Optická mikroskopie, modré světlo.

Obr. 22 Elektronová mikroskopie, BSE.

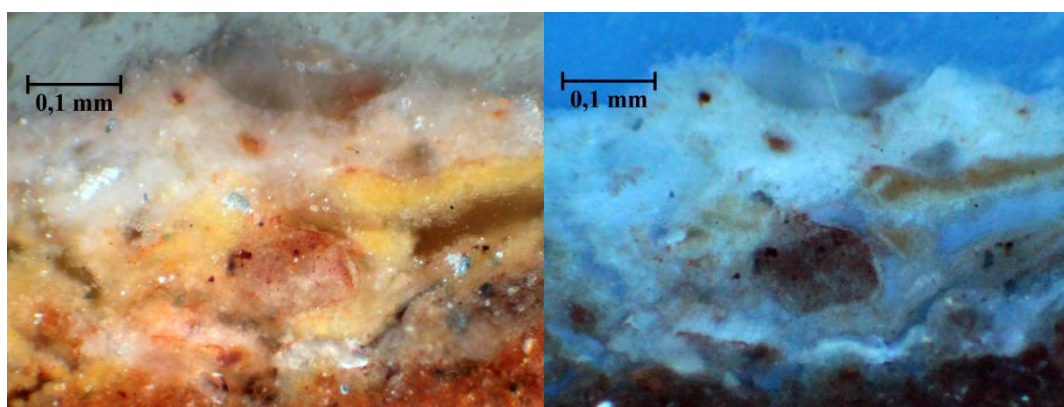

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy – REM/EDS
4.	nesouvislá bílo-růžová vrstva, ojediněle větší průhledná zrna	Ca (Si, Al, Fe): uhličitan vápenatý, křemenná zrna
3.	jedna nebo dvě žluté heterogenní vrstvy, obsahuje zrna zeleného pigmentu, pravděpodobně složená ze světlejší a tmavší žluté vrstvy	Ca (Si, Fe, Al, S): uhličitan vápenatý, okr, červená hlínka, zem zelená (zrna Si, Fe, K (Al, Mg)), síran vápenatý v části vrstvy
2.	fragmenty červeno-oranžové vrstvy s kamenivem, ojediněle zrna zeleného pigmentu	Ca: uhličitan vápenatý, patrně zem zelená kamenivo: křemenná zrna (Si), silikáty např. živce (Si, Al, K)
1.	světlá růžovo-oranžová vrstva s kamenivem	pojivo: pravděpodobně bílé vzdušné vápno (Ca) kamenivo: křemenná zrna (Si), silikáty např. živce (Si, Al, K)

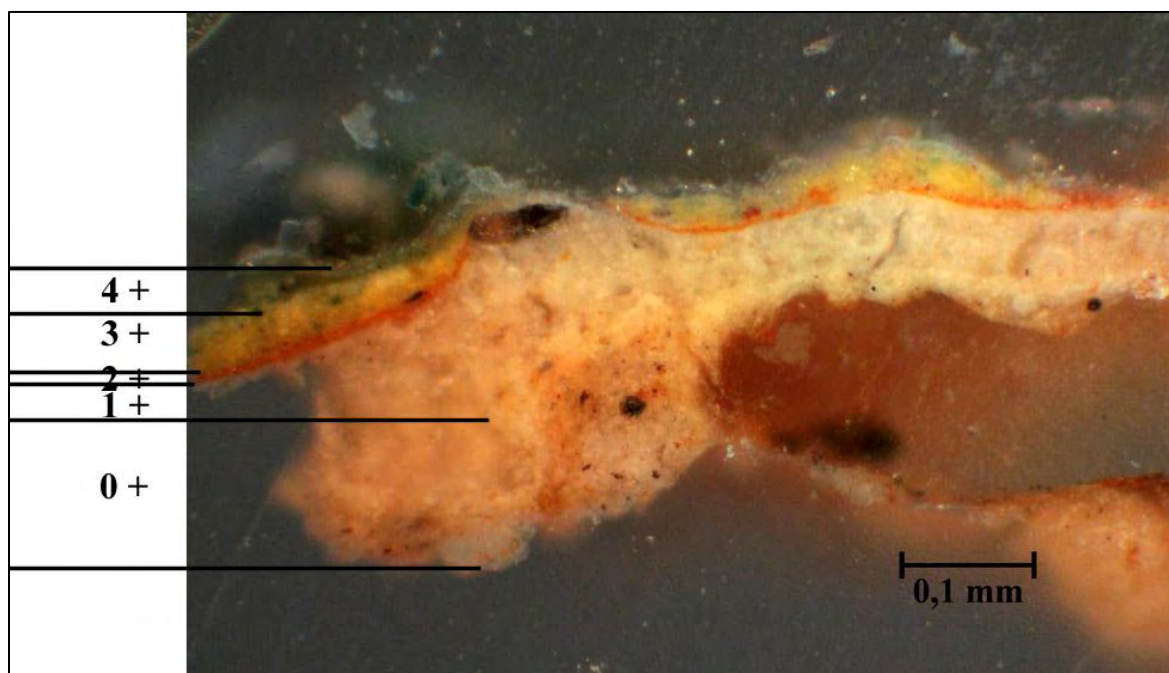
Obr. 23 Stereomikroskopie, vzorek z pohledové a spodní strany.

Sled vrstev není ze vzorku jednoznačně zřejmý. Nejprve byla na mikrofotografii zaznamenána vápenná kamenivem plněná růžová vrstva 1, pravděpodobně s tenkou vrstvičkou uhličitanu vápenatého na povrchu. Následují fragmenty růžovo-oranžové heterogenní vrstvy s kamenivem 3 a souvrství žlutých vrstev probarvených okrem a viditelnými zrny země zelené. Na povrchu se vyskytují fragmenty světlé (narůžovělé) vrstvy 4 s uhličitanem vápenatým, vrstva obsahuje křemenná zrna.

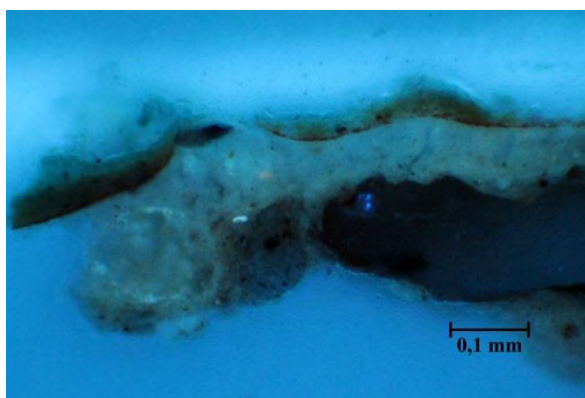

Obr. 24 Optická mikroskopie, detail vrstvy 4 v jiném místě, bílé a UV světlo.

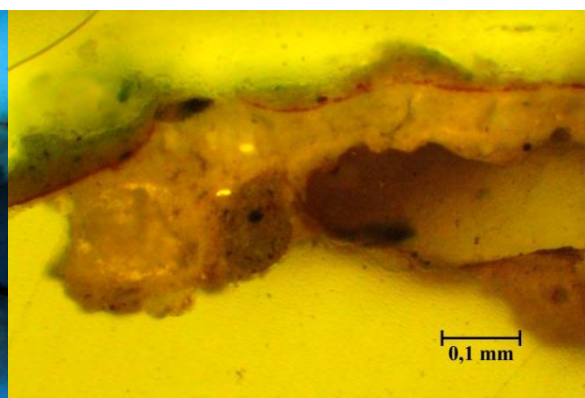
Vzorek 7344 (P3): zelená partie draperie (Virtutes)

Obr. 25 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 26 Optická mikroskopie, UV světlo.

Obr. 27 Optická mikroskopie, modré světlo.

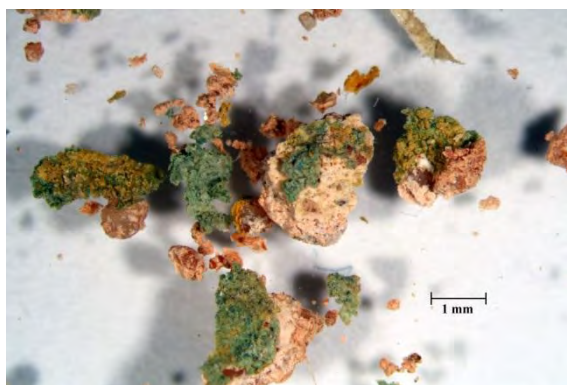

SEM HV: 25.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 894 x WD: 11.00 mm 200 μm

Obr. 28 Elektronová mikroskopie, BSE.

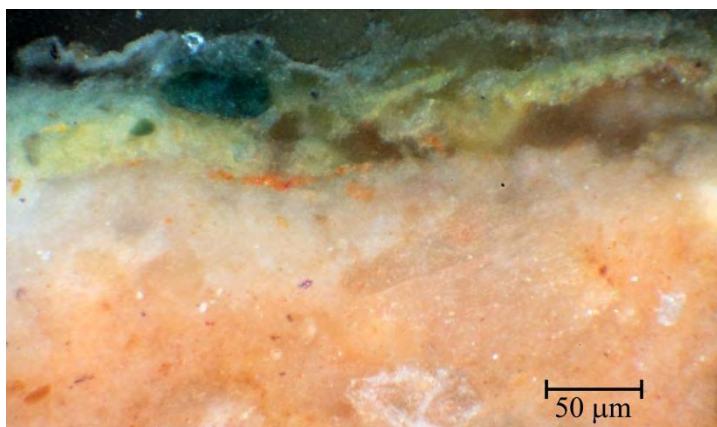

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy – REM/EDS
4.	tenká světlá vrstva s často oválnými zrny zeleného pigmentu	<u>Ca</u> , <u>S</u> , Si (Fe): síran vápenatý a uhličitan vápenatý, zem zelená
3.	tenká žlutá vrstva, ojediněle zelená zrna	<u>Ca</u> , Si (Fe, Al, K, Cl, Na): uhličitan vápenatý, pravděpodobně okr, země zelená
2.	tenká červeno-oranžová	<u>Ca</u> (Fe, Si, Al): směs červeného a žlutého železitého pigmentu, pravděpodobně červené hlinky a okru
1.	světlá vrstva, menší množství kameniva	<u>Ca</u> (K, Si, Na): uhličitan vápenatý – pojivo patrně bílé vzdušné vápno, ojediněle křemenná zrna (<u>Si</u>), silikátová zrna (<u>Si</u> , Al, Fe, K)
0.	načervenalá omítka	pojivo: pravděpodobně bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u> (Si)), na povrchu pravděpodobně vrstva vyloučeného uhličitanu vápenatého kamenivo: křemenná zrna (<u>Si</u>), silikáty např. živce (<u>Si</u> , <u>Al</u> , K), zrna obsahující sloučeniny železa

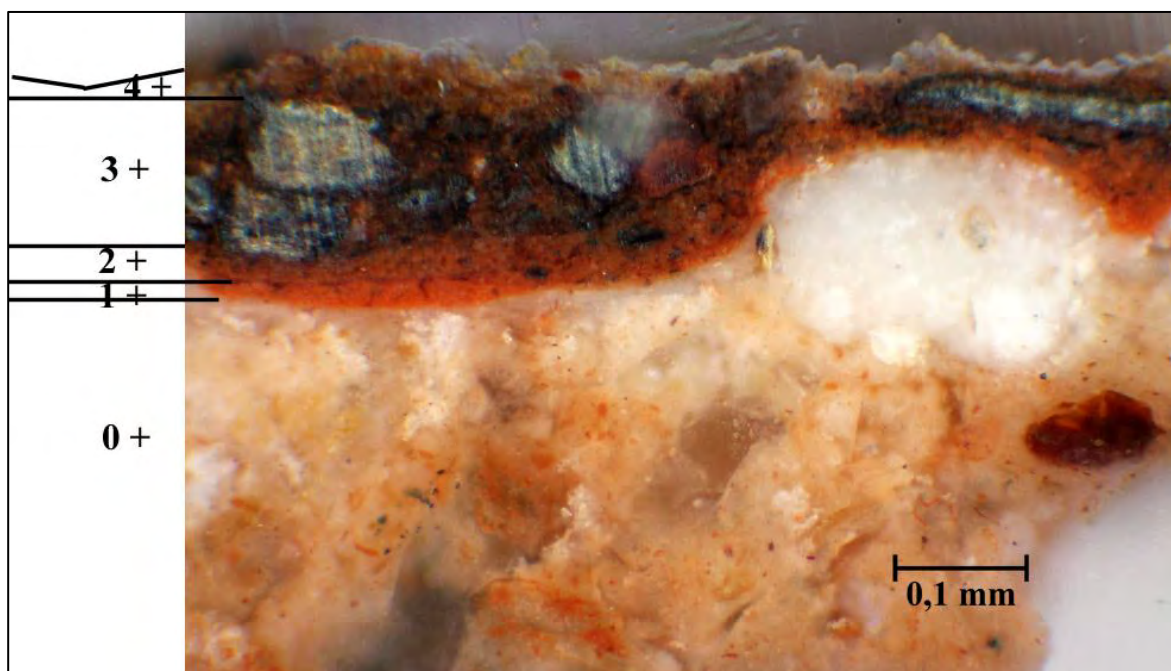
Obr. 29 Stereomikroskopie, vzorek z pohledové strany.

Na vápenné omítce růžového odstínu (vrstva 0) se pravděpodobně nachází vrstva vyloučeného uhličitanu vápenatého, lze tedy předpokládat, že další úpravy mohly být naneseny na zkarbonatovaný povrch. Následuje nátěr (vrstva 1) se zrny kameniva a tenká oranžovo-červená nesouvislá vrstva podmalby 2 s pigmenty na bázi oxidů železa. Vrstva malby 3 je probarvena žlutým okrem, ojediněle zrny země zelené. V případě další nesouvislé vrstvy 4 s většími oválnými zrny země zelené a zrny síranu vápenatého nelze rozhodnout, zda patří k původní výmalbě nebo je sekundární povrchovou úpravou. Na povrchu vzorku se pravděpodobně nalézají fragmenty bílé vrstvy (Obr. 27, fixáž?).

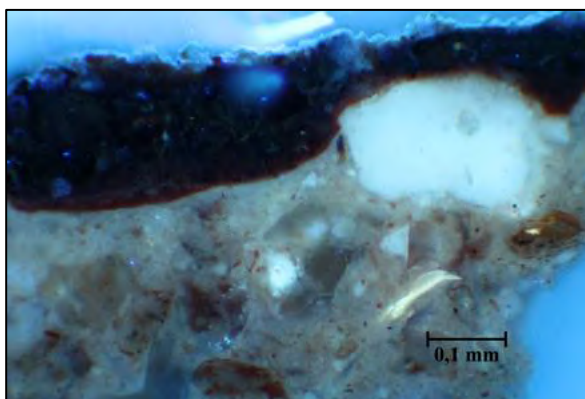

Obr. 30 Optická mikroskopie, jiný úlomek vzorku, detail barevných vrstev.

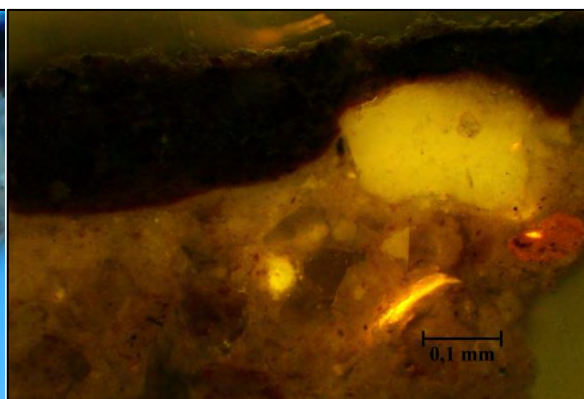
Vzorek 7345 (P4): tmavá (ztmavlá?) část inkarnátu (Seraphim)

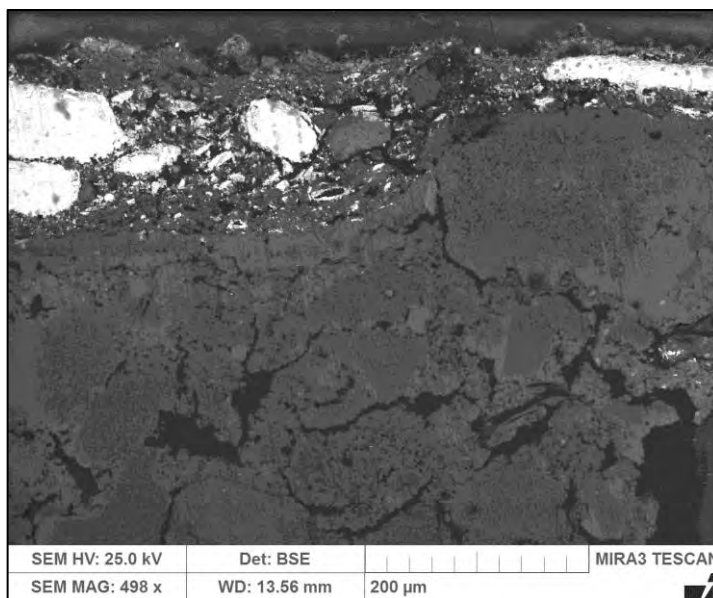
Obr. 31 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 32 Optická mikroskopie, UV světlo.

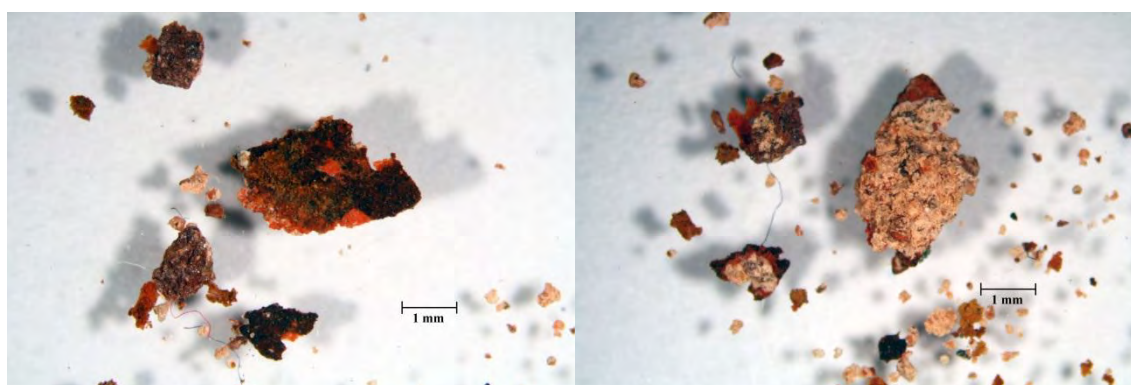

Obr. 33 Optická mikroskopie, modré světlo.

Obr. 34 Elektronová mikroskopie, BSE.

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
4.	patrně fragmenty tenké hnědo-okrové vrstvy s červeným a žlutým pigmentem, v jednom místě zelené zrno	<u>Ca</u> , <u>S</u> (Fe, Cl, Pb): síran vápenatý, případně uhličitán vápenatý, přírodní červené a žluté pigmenty na bázi oxidů železa, na povrchu zrno země zelené (Si (Fe, K, Mg))
3.	silná heterogenní hnědo-červená vrstva, obsahuje větší šedé částice, červené částice, patrně tvoří souvrství s vrstvou 3	<u>Pb</u> , <u>Ca</u> (Si, Al, Fe, S): přírodní červené pigmenty na bázi oxidů železa, větší šedé až černé útvary degradovaného pigmentu na bázi sloučenin olova, nyní patrně plattnerit, síran, případně uhličitán vápenatý, křemenná zrnka
2.	nesouvislá hnědo-červená vrstva, obsahuje černé útvary	<u>Ca</u> (Pb, Si, Al, Fe): uhličitán vápenatý, červený pigment na bázi oxidů železa - patrně červená hlinka, menší černé části s pigmentem na bázi sloučenin olova - lze předpokládat degradaci pigmentu, křemenná zrnka
1.	tenká nesouvislá červená vrstva	<u>Ca</u> (Si, Al, S): uhličitán vápenatý, červená hlinka, vrstva často dobře propojená s povrchem omítky
0.	načervenalá omítka, při povrchu světlejší odstín	pojivo: pravděpodobně bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u>), při povrchu malé množství síry (S), na povrchu vrstva vyloučeného uhličitánu vápenatého kamenivo: křemenná zrna (<u>Si</u>), silikáty např. živce (<u>Si</u> , <u>Al</u> , <u>K</u>)

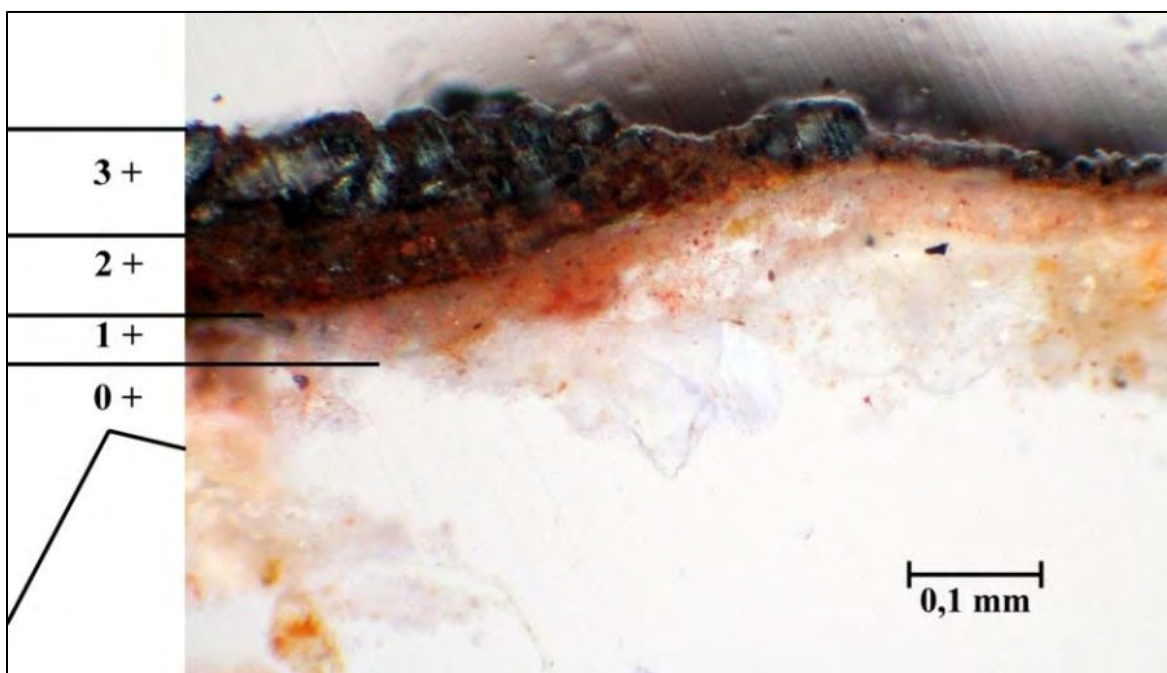
Obr. 35 Stereomikroskopie, vzorek z pohledové a spodní strany.

Vzorek obsahuje vápennou omítku (0), na jejímž povrchu se vyskytuje vrstva vyloučeného uhličitánu vápenatého. Na vápenné omítce 0 se nachází tenká červená vrstva 1 probarvená hlinkou, často dobře propojená s povrchem omítky (podmalba, pravděpodobně technika fresco?). Následuje tenká hnědo-červená vrstva 2 s červenou hlinkou a příměsí v současnosti degradovaných pigmentů na bázi oxidů olova. Další hnědá vrstva 3 obsahuje větší oválné šedé útvary degradovaných olovnatých pigmentů, síran vápenatý, červenou hlinku. Olovnaté pigmenty jsou pravděpodobně přeměněny zejména na plattnerit¹ (PbO₂), nelze však zcela vyloučit přítomnost jiných produktů degradace. Následuje hnědo-okrová vrstva 4 se žlutými a červenými pigmenty na bázi oxidů železa, ve vrstvě bylo identifikováno zrno země zelené.

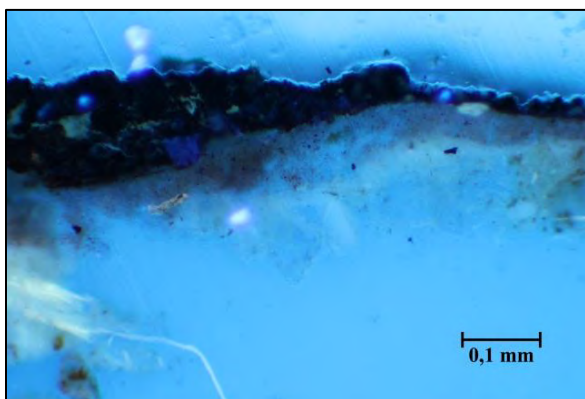
¹ Kotulánová E. a kol. Degradation of lead-based pigments by salt solutions. Journal of Cultural Heritage 10 (2009) p. 367–378.

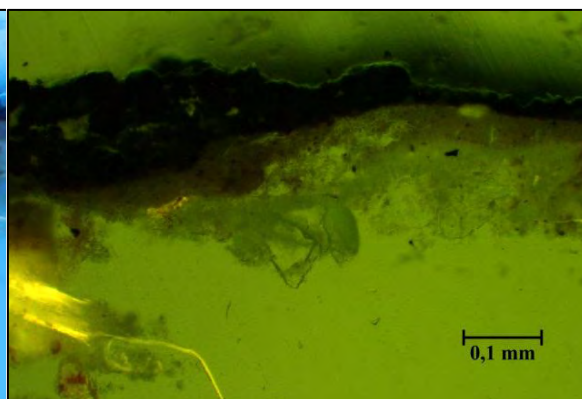
Vzorek 7346 (P5): zčernalá část v křídlech andílka (Dominationes)

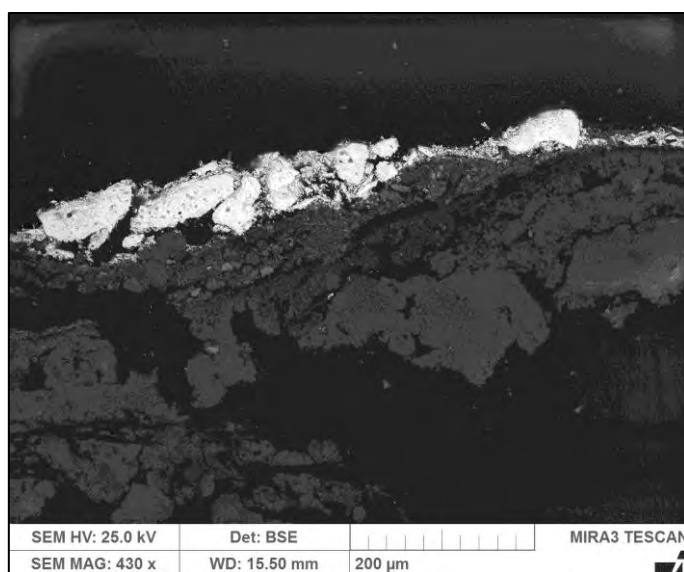
Obr. 36 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 37 Optická mikroskopie, UV světlo.

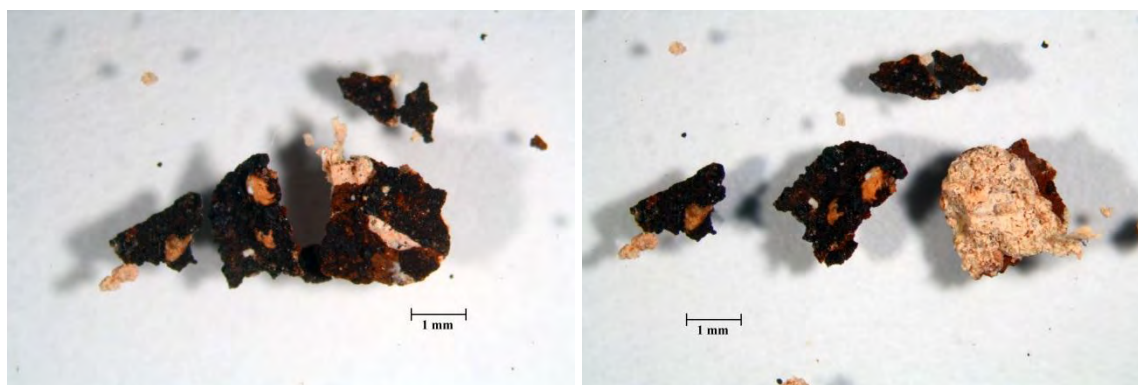
Obr. 38 Optická mikroskopie, modré světlo.

Obr. 39 Elektronová mikroskopie, BSE.

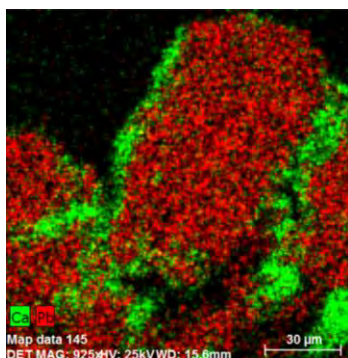

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
3.	silná heterogenní tmavá vrstva, velké útvary obsahující šedé, hnědé a černé části, srovnatelná s vrstvou 3 vzorku 7345	<u>Pb</u> (Fe, Ca, S): větší šedé až černé útvary degradovaných pigmentů na bázi sloučenin olova, nyní zejména plattnerit, příměs červené hlinky, síran vápenatý srovnatelná s vrstvou 2 vzorku 7346
2.	hnědá vrstva, obsahuje hnědá, červená a černá zrna	<u>Fe, Ca, Si, S</u> (Al, Mn): zrna kalcitu, uhličitan vápenatý, umbra, červená hlinka, křemenná zrna, větší průhledné zrno síranu vápenatého, místy síran vápenatý
1.	červená vrstva světlý odstín, zrna červeného a žlutého pigmentu různé velikosti	<u>Ca</u> (Si, Al, Fe): uhličitan vápenatý, červená hlinka, místy žlutý pigment patrně na bázi oxidů železa, ojediněle křemenná zrnka
0.	oranžovo-růžová omítka nebo hrubozrnný nátěr	pojivo: pravděpodobně bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u>), při povrchu místy malé množství síry (S) kamenivo: křemenná zrna (<u>Si</u>), silikáty např. živce (<u>Si, Al, K</u>)

Obr. 40 Stereomikroskopie, vzorek z pohledové a spodní strany.

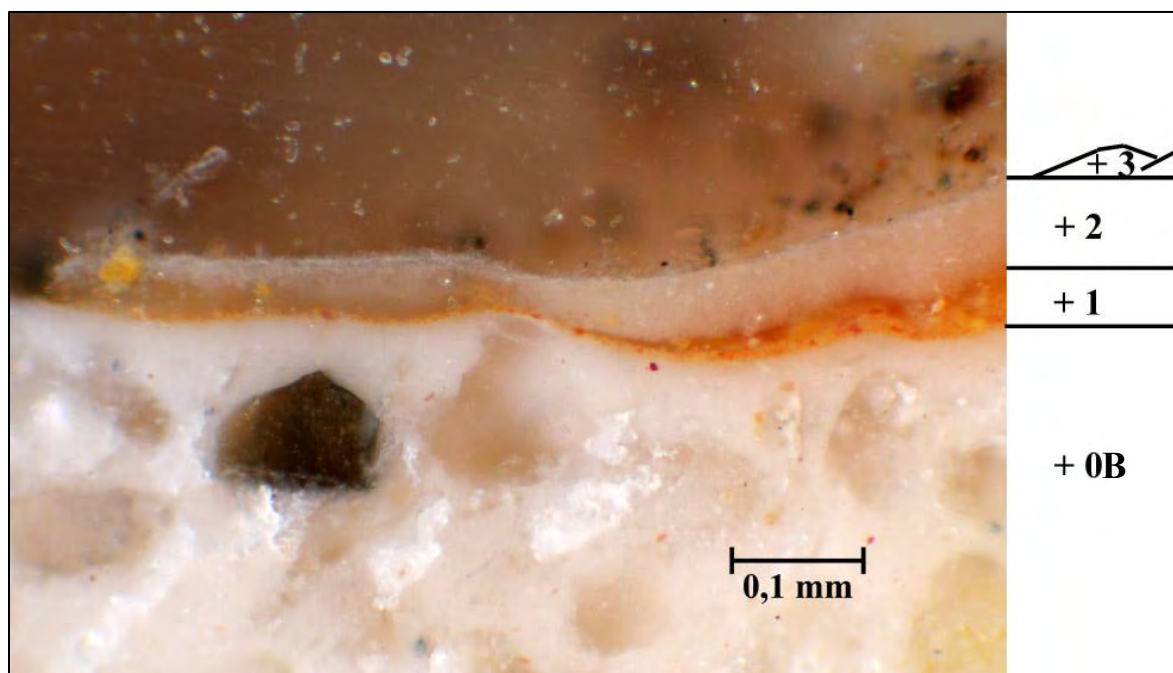
Na vápenné vrstvě s kamenivem se nachází růžová vrstva 1 s pigmenty na bázi oxidů železa. Následuje hnědá vrstva 2 obsahující zejména umbra a přírodní železitou červeň. Ve vrstvě nebyly zaznamenány pigmenty se sklonem ke korozi, lze tedy předpokládat původní barevnost vrstvy. Následuje tmavě hnědá vrstva 3, jejíž odstín byl pravděpodobně změněn díky degradaci olovnatých pigmentů zejména na šedo-černý až hnědý plattnerit². Metodou rentgenové mikrodifrakce byl ve vrstvě dále identifikován masikot, nelze však stanovit, zda je také produktem přeměny jiného olovnatého pigmentu nebo je původní součástí vrstvy. Ze získaných poznatků nelze zcela odhadnout původní barevný odstín vrstvy.

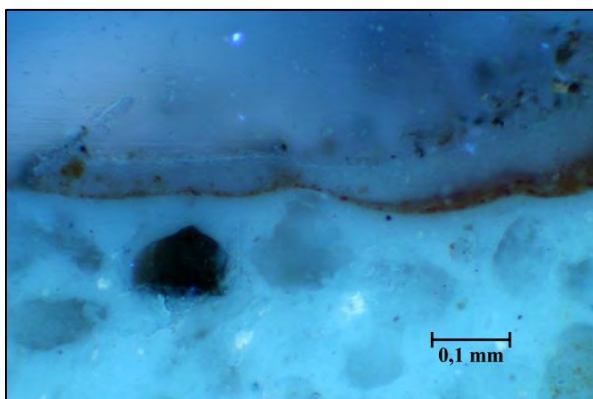
Obr. 41 REM/EDS, BSE, prvková mapa olova (Pb) a vápníku (Ca), předpoklad složení oválných částic vrstvy 3 – oxidy olova – patrně plattnerit dle zbarvení částice, na povrchu síran vápenatý.

² Pomocí metody rentgenové difrakce byla provedena kvalitativní a kvantitativní fázová analýza vrstvy 3 (Příloha – Výsledky rentgenové mikrodifrakce). Z výsledků vyplývá, že vrstva obsahuje ze sloučenin olova plattnerit (cca 60 % hm.) a masikot (cca 9 % hm.). Dále se ve vrstvě vyskytuje sádrovec (cca 25 % hm.) a malé množství křemene (cca 5 % hm.).

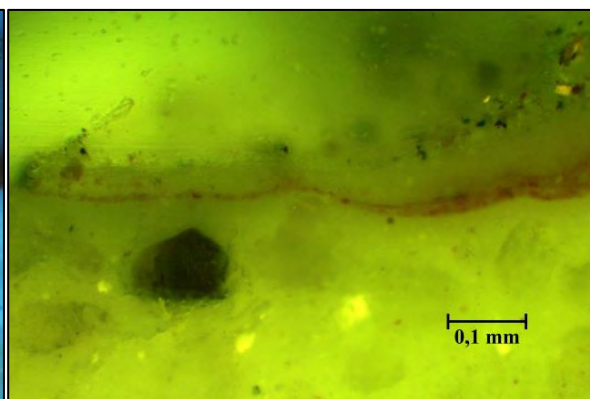
Vzorek 7347 (M1): defekt v pásu mraků mezi Cherubim a Seraphim

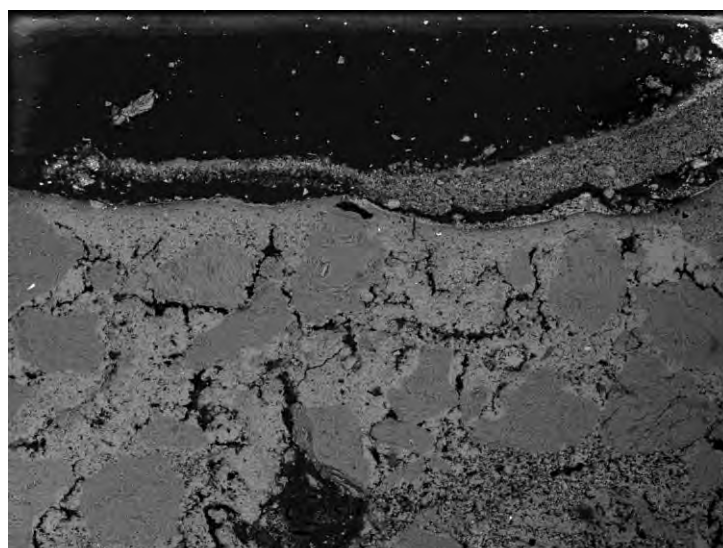
Obr. 42 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 43 Optická mikroskopie, UV světlo.

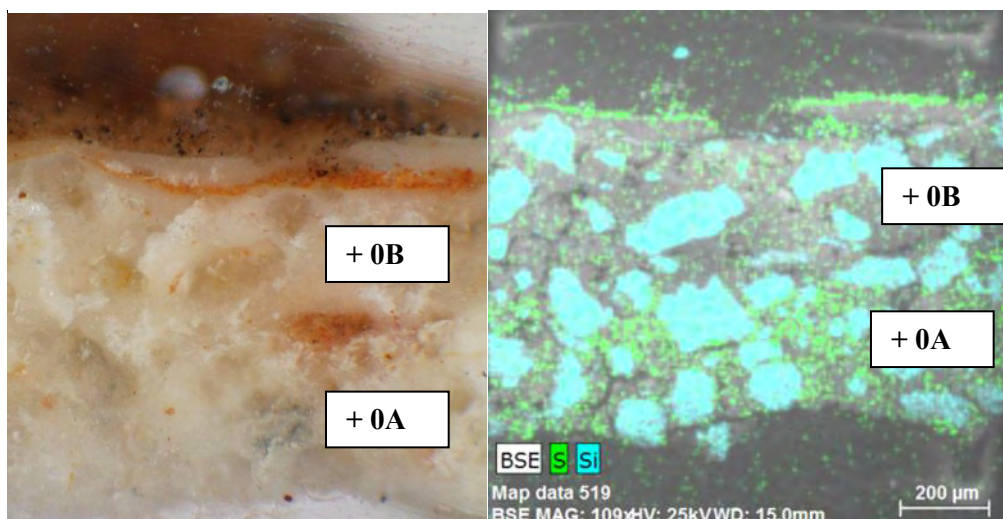

Obr. 44 Optická mikroskopie, modré světlo.

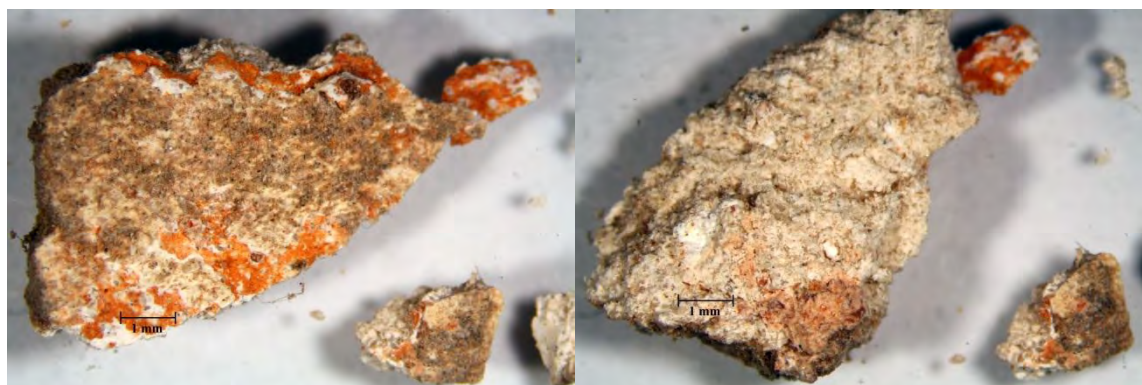
Obr. 45 Elektronová mikroskopie, BSE.

Obr. 46 Optická mikroskopie, SEM-EDS, BSE, mapa distribuce síry (S) a křemíku (Si).

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
3.	nesouvislá oranžovo-béžová vrstva s černými částicemi	<u>Si</u> , Al, Ca (S): uhličitan vápenatý, křemenná zrna?, síran vápenatý
2.	bílá vrstva	<u>Ca</u> : uhličitan vápenatý, na povrchu vrstva síranu vápenatého (sulfatizace nebo kontaminace solemi)
1.	nesouvislá oranžovo-červená vrstva, obsahuje červený a žlutý pigment	<u>Ca</u> , Si, Fe, Al: uhličitan vápenatý, červená hlínka, okr, fragment obsahující <u>Ni</u> , <u>Fe</u> blíže nespecifikován
0B.	světlá vrstva s kamenivem - součást omítky 0A nebo jemnozrný nátěr, vizuálně podobná vrstvě 0a	pojivo: bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u>) kamenivo: převážně křemenná zrna (<u>Si</u>), ojediněle silikátová zrna
0A.	světlá omítka, homogenní vzhled	pojivo: pravděpodobně bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u>), v menším množství sádra (<u>Ca</u> , <u>S</u>) kamenivo: převážně křemenná zrna (<u>Si</u>), méně silikátová zrna

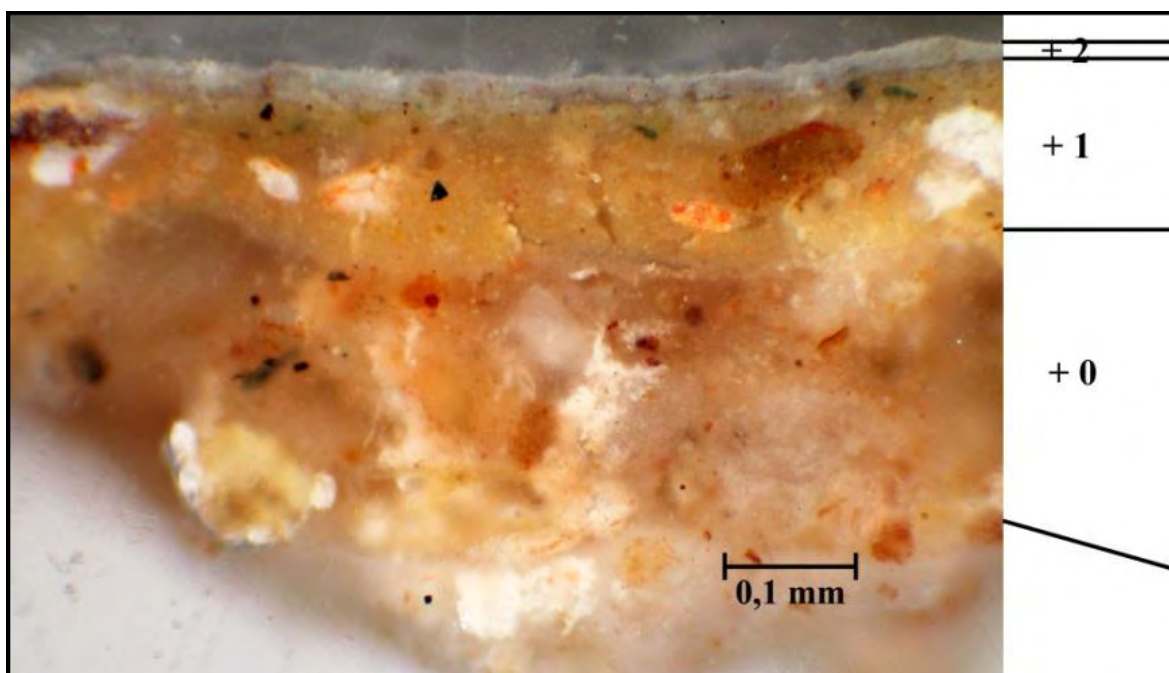

Obr. 47 Stereomikroskopie, vzorek z pohledové a spodní strany.

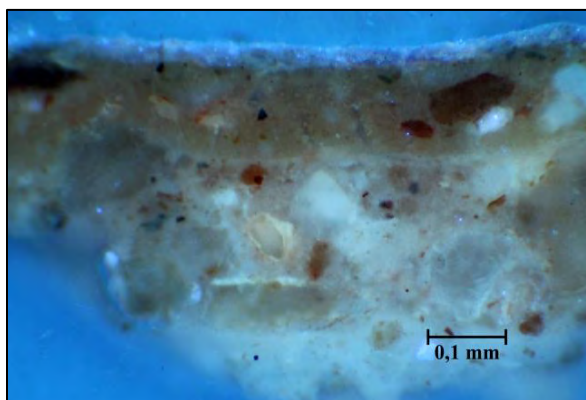
Vzorek obsahuje světlou omítku (0A) s křemenným kamenivem a hručkami vápna, pojivem je vzdušné vápno s příměsí sádry. Pravděpodobně následuje vápenná tenká omítka nebo jemnozrný nátěr s křemenným kamenivem (0B), vizuálně srovnatelná se spodní omítkovou vrstvou, v pojivu není přítomna sádra.

Oranžová vrstva 1 je probarvena červenou hlínkou a žlutým okrem. Na vrstvě 1 se nachází bílá vrstva 2. U následující nesouvislé oranžovo-béžové vrstvy 3 lze předpokládat, že je druhotnou povrchovou úpravou nebo vrstvou depositů.

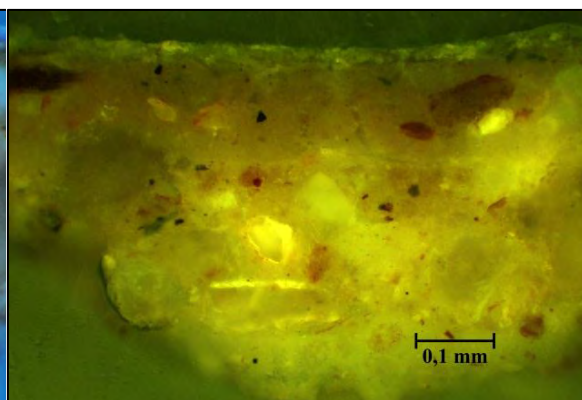
Vzorek 7349 (PO4): část se specifickou UV fluorescencí, přechod hrubé a hladké omítky (Angeli)

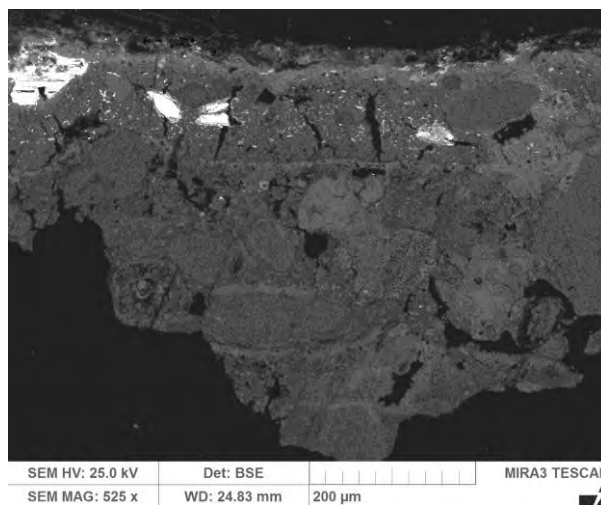
Obr. 48 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 49 Optická mikroskopie, UV světlo.

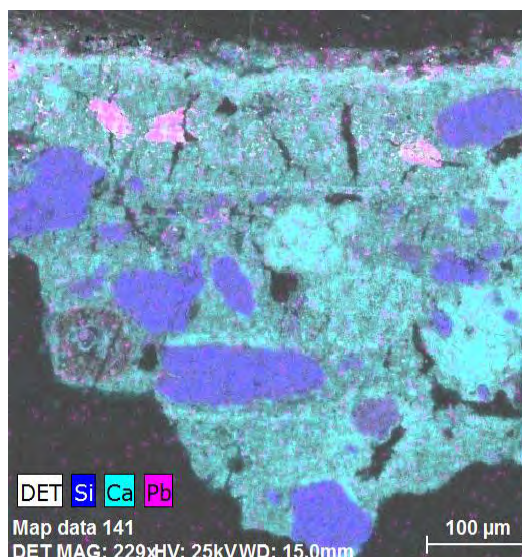

Obr. 50 Optická mikroskopie, modré světlo.

Obr. 51 Elektronová mikroskopie, BSE.

Obr. 52 Elektronová mikroskopie REM EDX, BSE, prvková mapa křemíku, vápníku a olova.

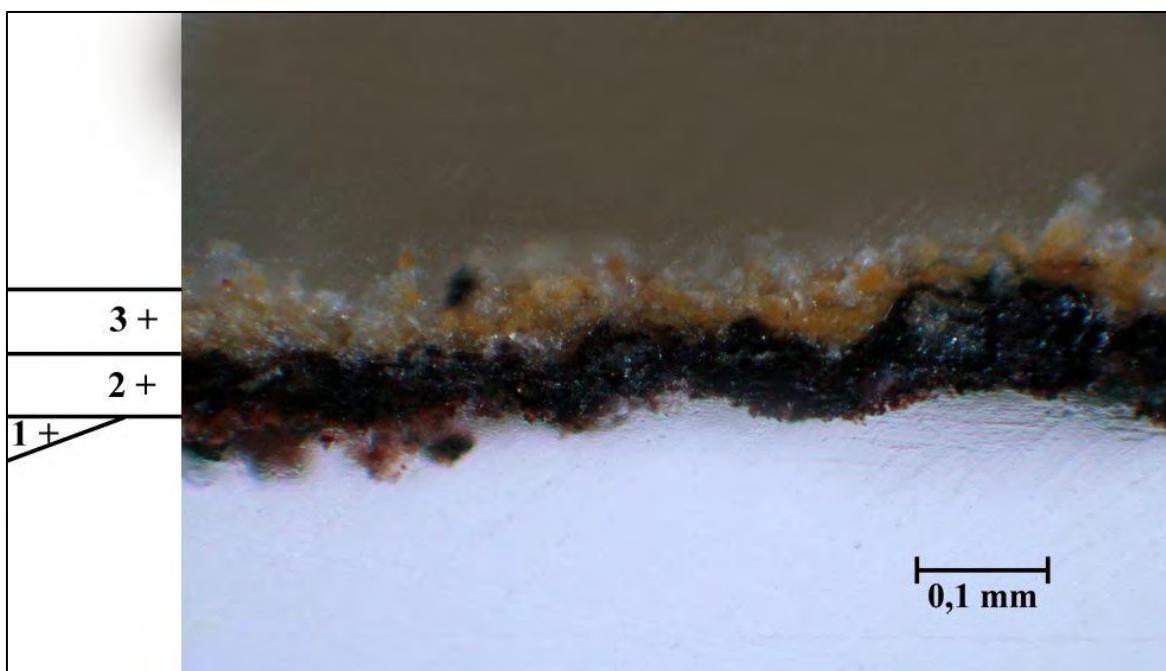
Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
2.	tenká bílá vrstva - světlý nesouvislý povlak	<u>Ca</u> , Pb (Si, S, Cl, Al): uhličitan vápenatý, olovnatá běloba, patrně sírany a chloridy
1.	heterogenní béžová vrstva oranžové a bílé oválné útvary, při povrchu ojediněle zrna zeleného pigmentu - patrně nanesená v několika krocích	<u>Ca</u> (Pb, Fe, Al, Si, S): uhličitan vápenatý, pigmenty na bázi sloučenin olova (<u>Pb</u> , zrno <u>Pb</u> , Cl), zrna země zelené (<u>Si</u> , Fe, K, Al), různé silikáty, okr, zrna vápence, na pomezí vrstev 1 a 2 zrno pigmentu obsahující kobalt
0.	růžovo-oranžová omítka, případně hrubozrný nátěr	pojivo <u>Ca</u> (Si, Al, Fe): pravděpodobně vzdušné vápno, hrudka <u>Ca</u> (Si, Al), na povrchu vrstva vyloučeného uhličitanu vápenatého kamenivo: zejména křemenná zrna (<u>Si</u>), silikáty (Si, Al, K, Mg)

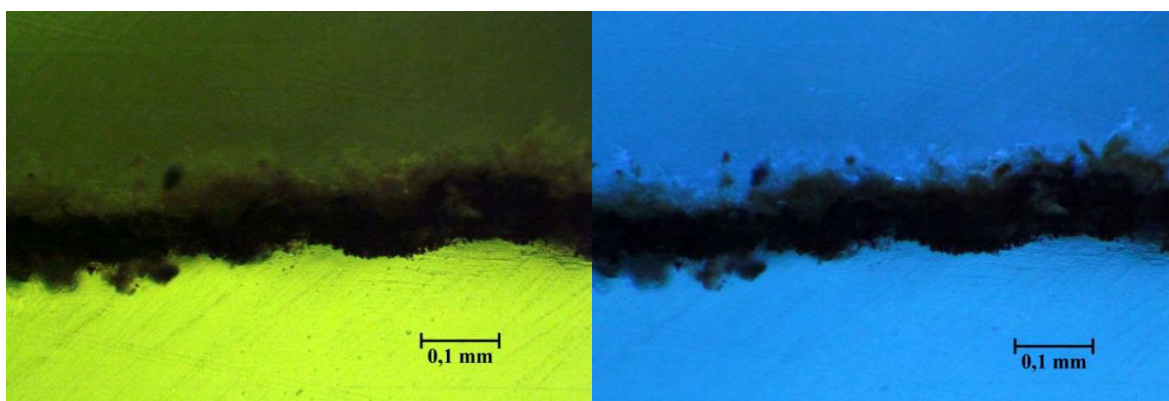
Obr. 53 Stereomikroskopie, úlomky vzoru z pohledové a spodní strany.

Povrch fragmentu vápenné načervenalé vrstvy (0) s kamenivem obsahuje tenkou vrstvu vyloučeného uhličitanu vápenatého, značící, že byly následující povrchové úpravy nanesený na karbonatovaný povrch. Malba byla pravděpodobně zhotovena v technice secco. Silná žlutá vrstva 1 je probarvena okry, pigmenty na bázi sloučenin olova, ojediněle obsahuje při povrchu zrna země zelené. Na povrchu vzorku se vyskytuje nesouvislá bílá vrstva 2, pravděpodobně druhotná povrchová úprava (fixáž?).

Vzorek 7555 (V1): draperie figury anděla Cherubim

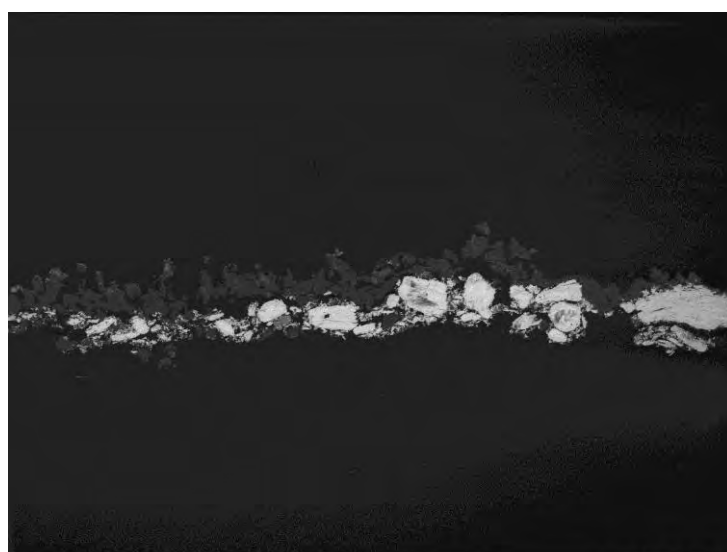

Obr. 54 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 55 Optická mikroskopie, UV světlo.

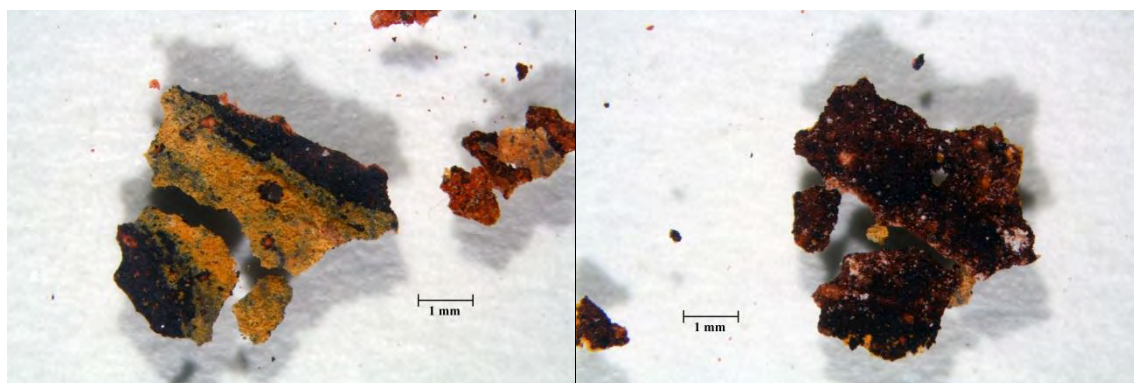
Obr. 56 Optická mikroskopie, modré světlo.

SEM HV: 25.0 kV Det: BSE
SEM MAG: 634 x WD: 16.94 mm 200 μm
MIRA3 TESCAN

Obr. 57 Elektronová mikroskopie, BSE.

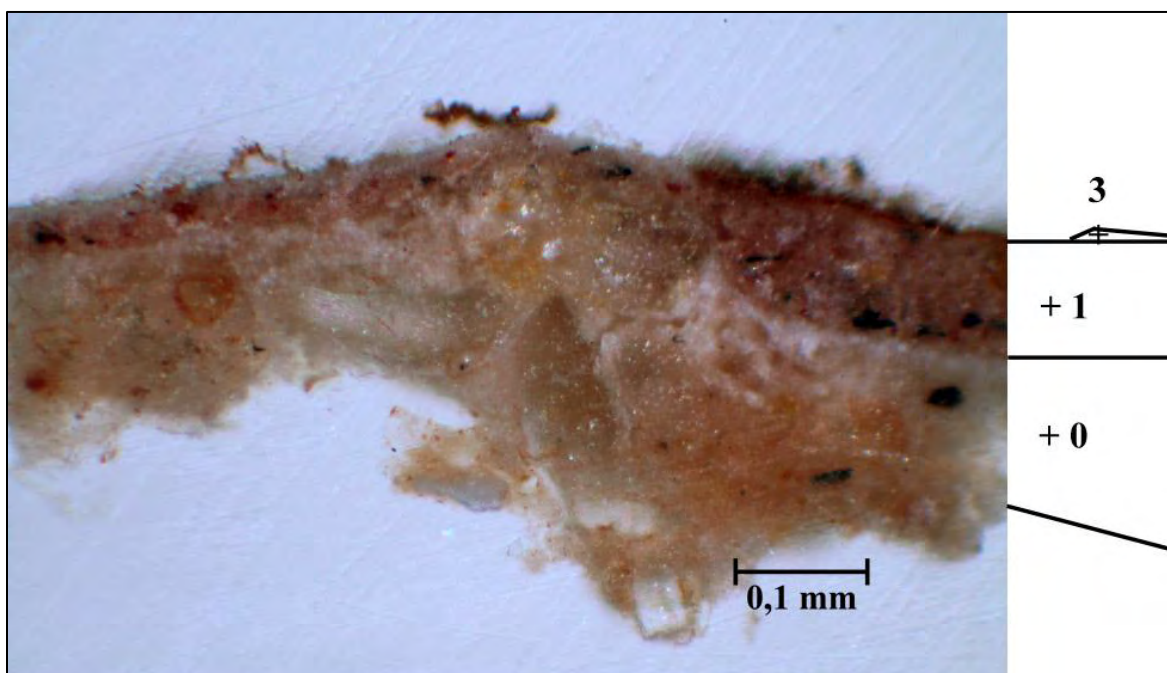
Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
3.	žlutá vrstva	<u>Ca, S</u> (Fe, Cl, Pb): síran vápenatý – patrně sulfatizace, případně uhličitan vápenatý, okr, křemenná zrna, vrstva je ve spodní části obohacena o Si, Al
2.	heterogenní hnědo-černá vrstva, obsahuje větší černé částice	<u>Pb, Ca</u> (Si, Al, Fe, S): přírodní červené pigmenty na bázi oxidů železa, umbra, větší šedé až černé útvary degradovaného pigmentu na bázi sloučenin olova, nyní patrně plattnerit, síran, případně uhličitan vápenatý, křemenná zrnka, zrno dolomitu
1.	fragment tenké nesouvislé červené vrstvy	<u>Ca, S</u> (Si, Al): uhličitan vápenatý, křemenná zrna, silikáty, patrně červená hlínka

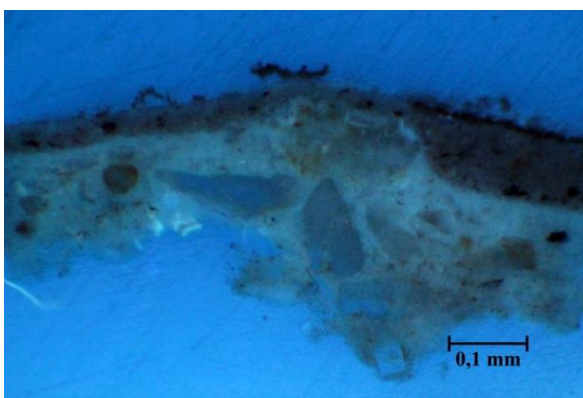
Obr. 58 Stereomikroskopie, vzorek z pohledové a spodní strany.

Vzorek obsahuje fragment červené vrstvy 1, následuje vrstva 2 se ztmavým olovnatým pigmentem a žlutá vrstva 3 probarvená zejména okrem.

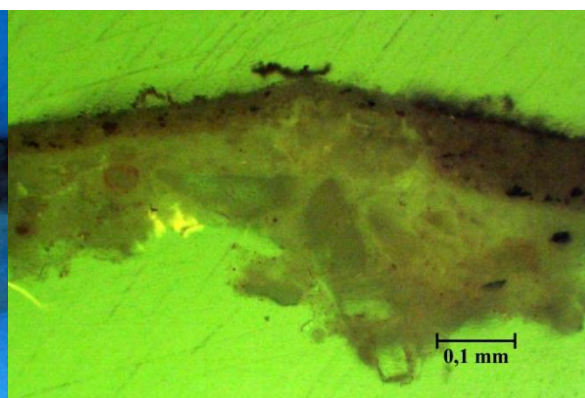

Obr. 59 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 60 Optická mikroskopie, UV světlo.

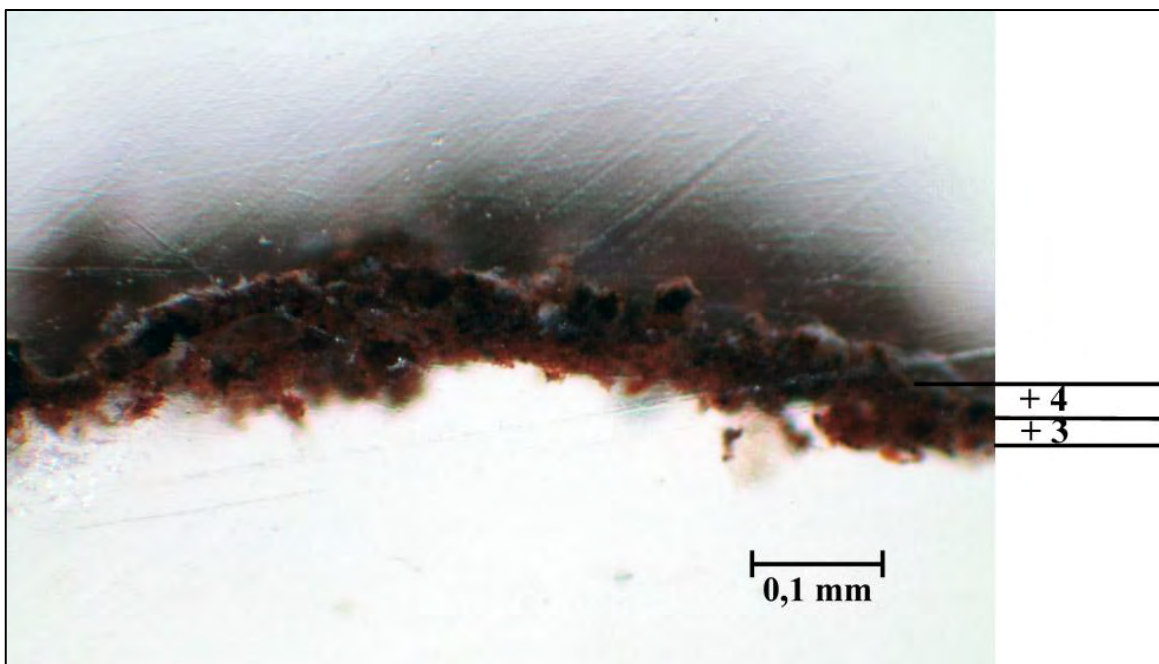
Obr. 61 Optická mikroskopie, modré světlo.

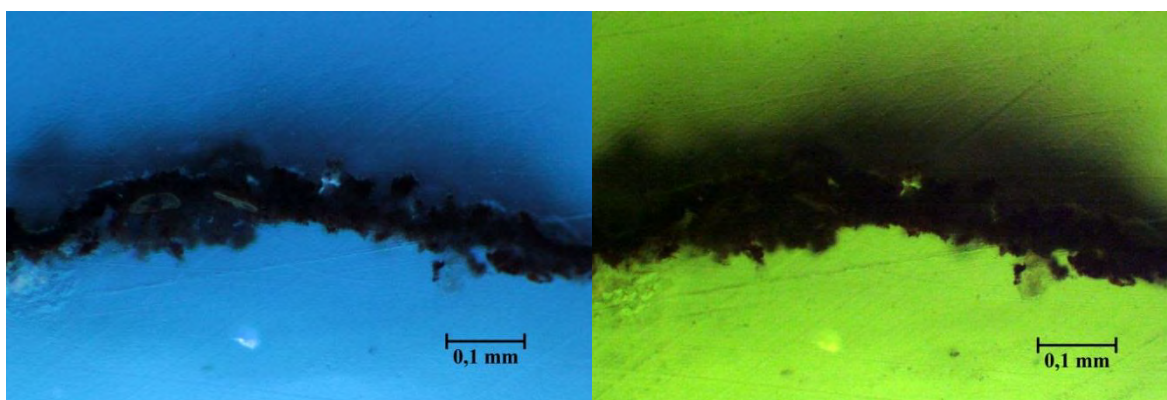
SEM HV: 25.0 kV	Det: BSE	MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 650 x	WD: 15.11 mm	200 µm

Obr. 62 Elektronová mikroskopie, BSE.

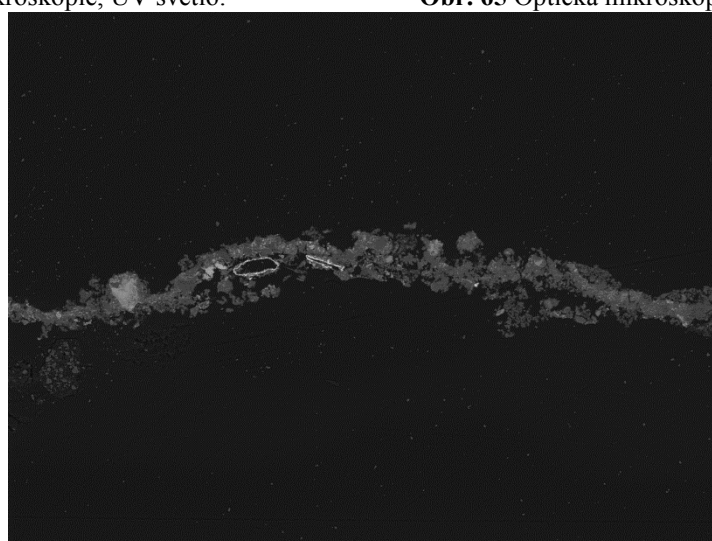

Obr. 63 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 64 Optická mikroskopie, UV světlo.

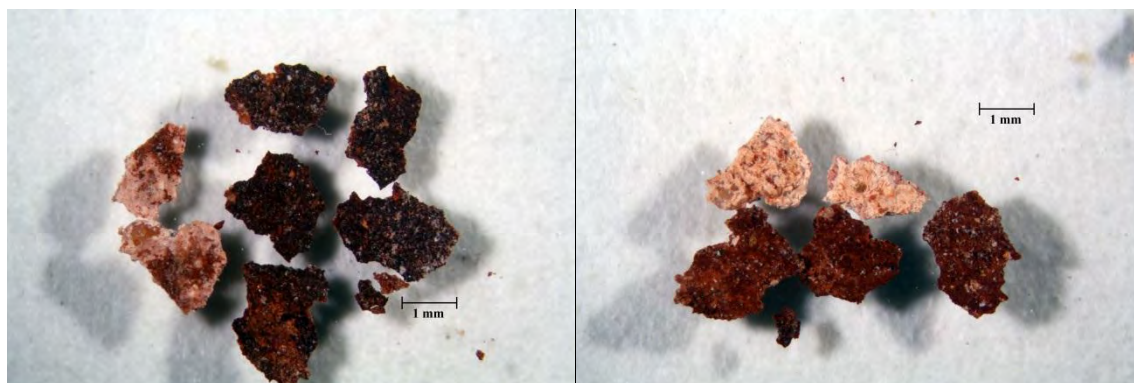
Obr. 65 Optická mikroskopie, modré světlo.

SEM HV: 19.2 kV	Det: BSE	MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 695 x	WD: 14.19 mm	200 μm

Obr. 66 Elektronová mikroskopie, BSE.

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
4.	heterogenní hnědo-červená vrstva, obsahuje velmi tmavé částice, červené částice, patrně tvoří souvrství s vrstvou 3	Ca, S, Si, Al, Fe (Na, Mn): síran vápenatý, případně uhličitan vápenatý, přírodní červené, hnědé pigmenty na bázi oxidů železa, křemenná zrnka, ojediněle tmavé útvary <u>Mn</u> , Fe (Pb, P, Si, Ca), zrno dolomitu
3.	heterogenní hnědo-červená vrstva, obsahuje velmi tmavé částice, červené částice, patrně tvoří souvrství s vrstvou 3	<u>Ca</u> , <u>S</u> (Fe, Si, Al, Pb, Mg): přírodní červené pigmenty na bázi oxidů železa, síran, případně uhličitan vápenatý, křemenná zrnka, ojediněle světlé útvary Pb, Ca (P, Cl)
2.	nesouvislá hnědo-červená vrstva, obsahuje černé útvary	<u>Ca</u> (S, Si, Al, Fe, Mn): síran a uhličitan vápenatý, červený pigment na bázi oxidů železa - patrně červená hlínka, umbra, menší černé části s pigmentem na bázi sloučenin olova - lze předpokládat degradaci pigmentu, křemenná zrnka
1.	světlejší červená vrstva (růžová) s červenými, žlutými a černými zrny různé velikosti, na povrchu zčásti světlejší	<u>Ca</u> (S, Si, Fe): uhličitan vápenatý, červené a žluté železité pigmenty, uhlikatá čern, ojediněle černá zrna <u>Fe</u>
0.	načervenalá omítka nebo nátěr	pojivo: pravděpodobně bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u>) kamenivo: křemenná zrna (<u>Si</u>), ojediněle zrna silikátů (Si, Al)

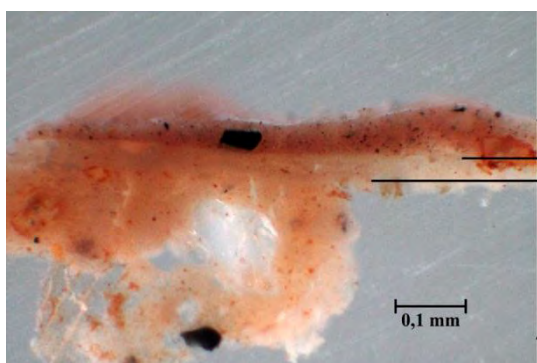

Obr. 67 Stereomikroskopie, části vzorku ze svrchní a spodní strany.

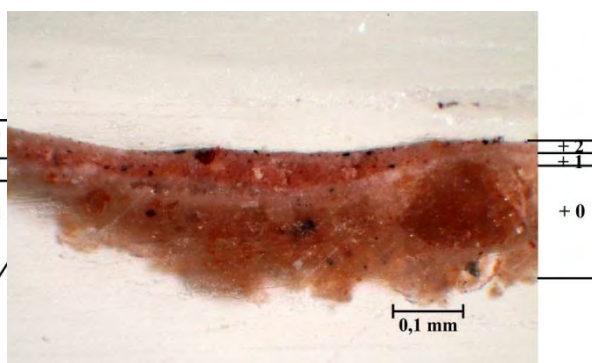
Vzorek obsahuje úlomky náležící ke dvěma na sebe navazujícím částem. Na vápenné omítce s kamenivem (vrstva 0) byla pozorována tenká vrstva vyloučeného uhličitanu vápenatého. Následuje silná světle červená vrstva 1 a dvě hnědo-červené vrstvy 2, 3, přičemž svrchní vrstva je tmavší než vrstva 2. Barevné vrstvy jsou probarveny zejména železitémi pigmenty.

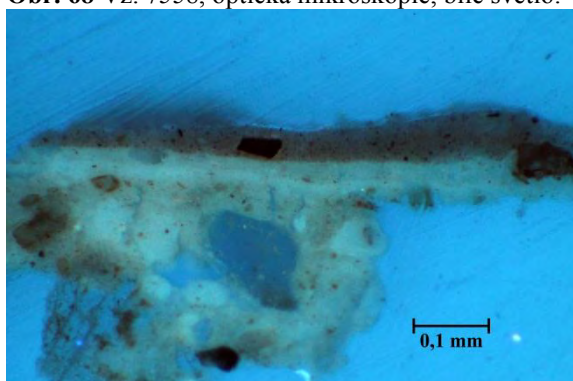
Vzorky 7558 (Z1), 7568 (Z1C), 7563 (Z1B, referenční vzorek): pozadí anděla Principatus

Obr. 68 Vz. 7558, optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 69 Vz. 7563, optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 70 Vz. 7558 optická mikroskopie, UV světlo.

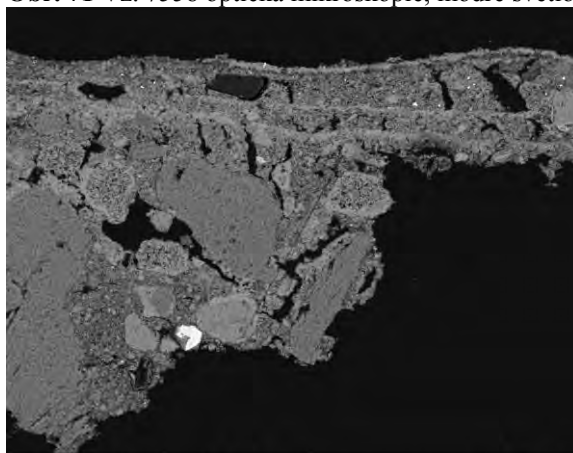
Obr. 72 Vz. 7563 optická mikroskopie, UV světlo.

Obr. 71 Vz. 7558 optická mikroskopie, modré světlo

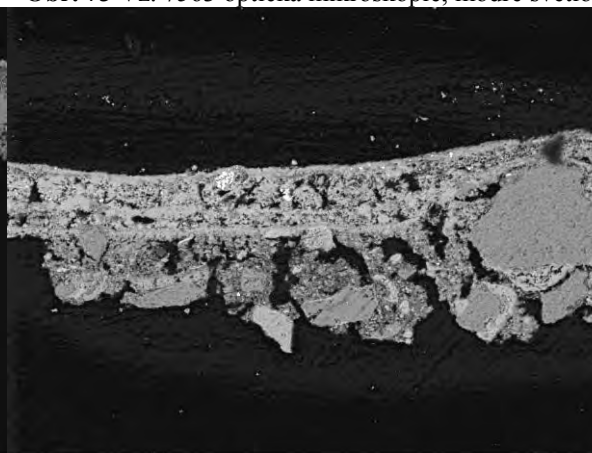

Obr. 73 Vz. 7563 optická mikroskopie, modré světlo.

SEM HV: 25.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCA
SEM MAG: 1.13 kx WD: 14.81 mm 200 μm

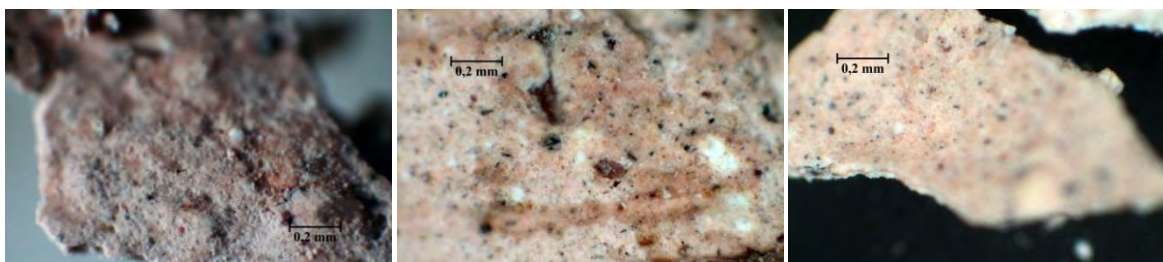
Obr. 74 Vz 7558. Elektronová mikroskopie, BSE.

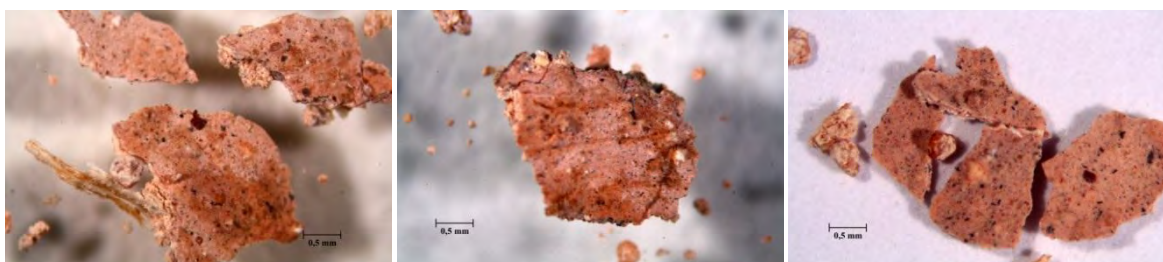
SEM HV: 25.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCA
SEM MAG: 1.07 kx WD: 15.11 mm 200 μm

Obr. 75 Vz. 7563. Elektronová mikroskopie, BSE.

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
2.	světlejší červená vrstva, obsahuje červené, žluté a černé částice, může se jednat o souvrství dvou vrstev	<u>Ca</u> (Si, Al, Fe, S): přírodní červené a žluté pigmenty na bázi oxidů železa, umbra, uhličitan vápenatý, křemenná zrnka na povrchu tenká vrstva převážně síranu vápenatého - patrně sulfatizace povrchu, u vzorku 7558 nesouvislá
1.	světlá vrstva	<u>Ca</u> (Si, Al): uhličitan vápenatý, křemenná zrnka, silikáty, patrně červená hlinka, ojediněle zrna vápence, na povrchu patrně vrstva vyloučeného uhličitanu vápenatého – vápenný nátěr?
0	načervenalá omítka	pojivo: bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u> (Si)), na povrchu vrstva vyloučeného uhličitanu vápenatého kamenivo: křemenná zrnka (<u>Si</u>), méně silikáty (<u>Si</u> , <u>Al</u> , <u>K</u>), zrna obsahující sloučeniny železa

Obr. 76 Optická mikroskopie, bílé světlo, povrch vzorků 7558, 7568, 7563.

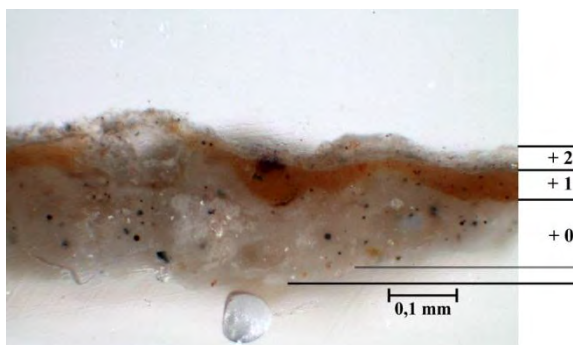
Obr. 77 Stereomikroskopie, bílé světlo, povrch vzorků 7558, 7568, 7563 (referenční vzorek).

Popis vrstvy, vz. 7558	Složení vrstvy - REM/EDS
růžový povrch, heterogenní, světlejší a tmavší části	tmavší část <u>Ca</u> , <u>S</u> (Al, Ca, Fe, Si): pravděpodobně zejména síran vápenatý (sádrovec), méně uhličitan vápenatý světlejší část <u>Ca</u> , <u>S</u> (Al, Ca, Fe, Si): zejména uhličitan vápenatý
Popis vrstvy, vz. 7568	Složení vrstvy - REM/EDS
růžový povrch, heterogenní – tahy po štětci, tmavé části	tmavší část <u>Ca</u> , <u>S</u> (Al, Ca, Fe, Si): síran vápenatý (sádrovec), méně uhličitan vápenatý světlejší část <u>Ca</u> (S, Al, Ca, Fe, Si): uhličitan vápenatý
Popis vrstvy, vz. 7563	Složení vrstvy - REM/EDS
růžový souvislý, kompaktnější povrch	<u>Ca</u> , <u>S</u> (Al, Ca, Fe, Si): síran vápenatý (sádrovec), méně uhličitan vápenatý, železitý pigment

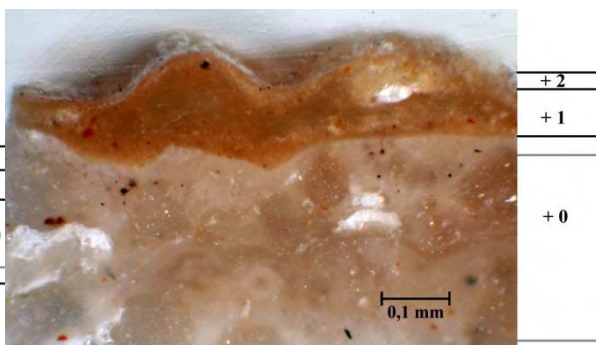
Vzorky 7558 a 7563 (referenční vzorek) vykazují srovnatelnou stratigrafii i složení barevných vrstev. Na omítce (vrstva 0) se vyskytuje světle růžový nátěr na bázi vápna (vrstva 1). Na povrchu omítky i vrstvy 1 se nalézají tenké vrstvy obohacené o uhličitan vápenatý svědčící o migraci a následné karbonataci hydroxidu vápenatého před nanesením dalších úprav. Následuje světlejší červená vrstva se sulfatizovaným povrchem. Na základě průzkumu povrchu kusových vzorků lze předpokládat, že jsou světlá místa vzorků 7558, 7568 částečně odhalenou vrstvou 2, ze které byla zábalen s vodou odstraněna sulfatizovaná část a polymerní fixativ, pravděpodobně polyvinylalkohol.

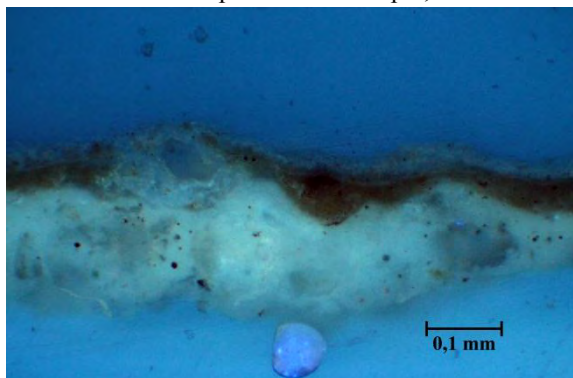
Vzorek 7559 (Z2) a 7564 (Z2B, referenční vzorek): levá tvář putto (vlevo) ve výjevu Cherubim

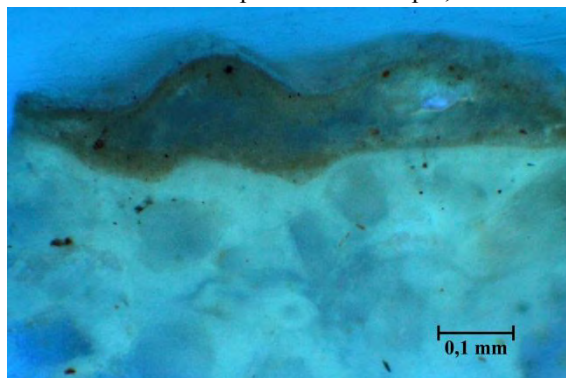
Obr. 78 Vz. 7559 optická mikroskopie, bílé světlo.

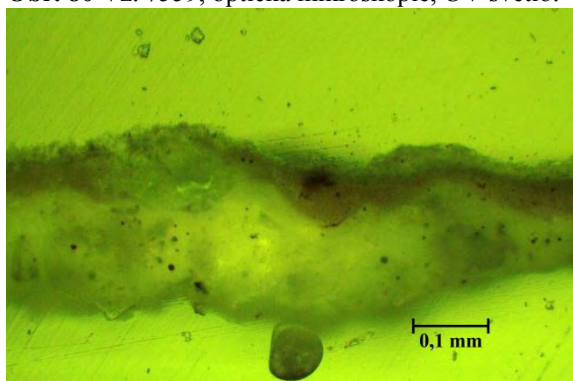
Obr. 79 Vz. 7564 optická mikroskopie, bílé světlo.

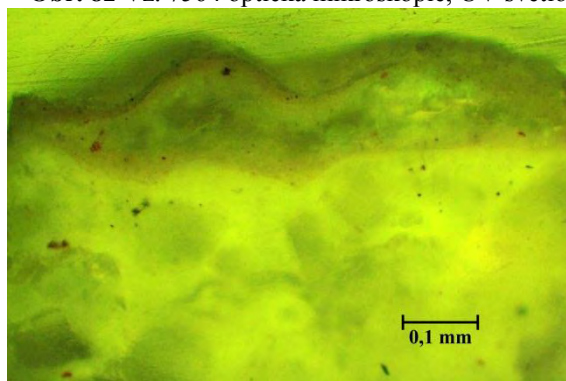
Obr. 80 Vz. 7559, optická mikroskopie, UV světlo.

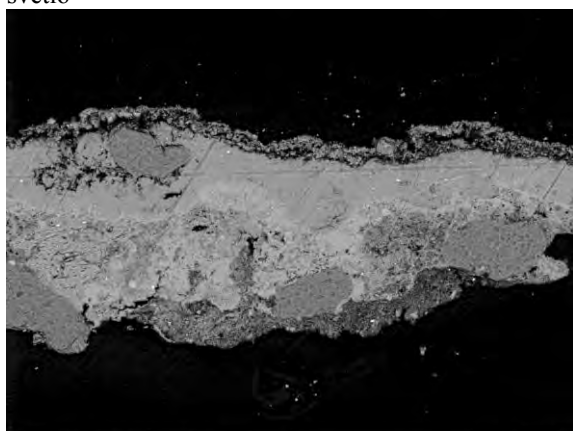
Obr. 82 Vz. 7564 optická mikroskopie, UV světlo.

Obr. 81 Vz. 7559, optická mikroskopie, modré světlo

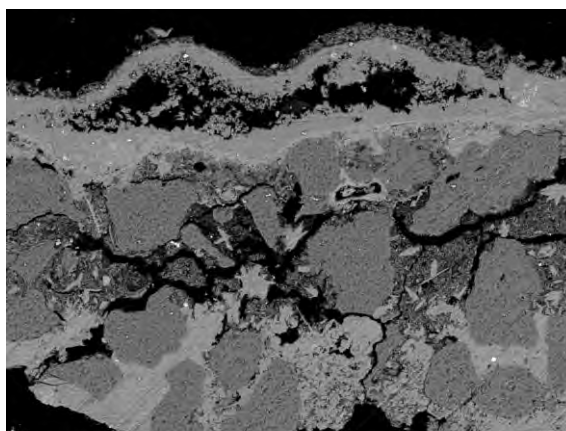

Obr. 83 Vz. 7564 optická mikroskopie, modré světlo.

SEM HV: 25.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 1.21 kx WD: 15.28 mm 200 µm

Obr. 84 Vz. 7559, elektronová mikroskopie, BSE.

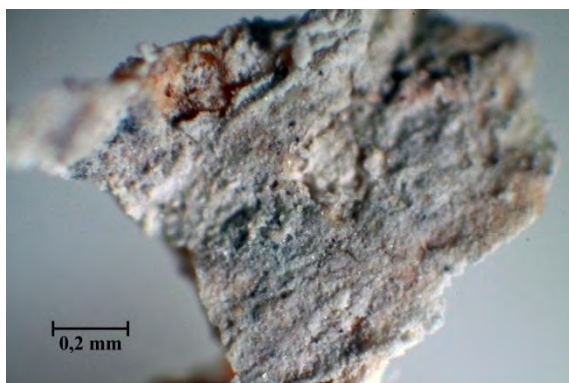
SEM HV: 25.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 931 x WD: 15.27 mm 200 µm

Obr. 85 Vz. 7564, elektronová mikroskopie, BSE.

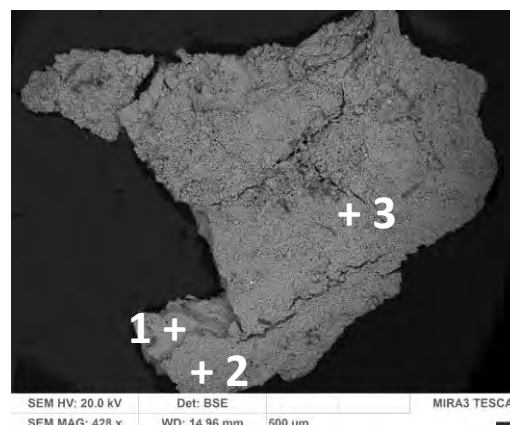
Číslo	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
2.	bílá vrstva	vzorku 7559: <u>Ca</u> (S, Si, Al) uhličitán vápenatý vzorek 7564: <u>Ca</u> , <u>S</u> (S v různém obsahu) síran vápenatý, v jedné části vrstvy zvýšené množství <u>Si</u>
1.	nesouvislá oranžovo-červená vrstva, obsahuje červený a žlutý pigment, ve vrstvě přítomna prasklina	<u>Ca</u> , S (Si, Fe, Al): zejména síran vápenatý, uhličitán vápenatý, červený a žlutý železitý pigment
0	světlá vrstva s kamenivem - součást omítky nebo jemnozrnný nátěr	pojivo: bílé vzdušné vápno (<u>Ca</u>), u vzorku 7559 vrstva při povrchu obohacená o síran vápenatý, vzorek 7564 obsahuje síran vápenatý různě ve vrstvě kamenivo: převážně křemenná zrna (<u>Si</u>)

Obr. 86 Vz. 7559 a 7564 (referenční vzorek), stereomikroskopie.

Obr. 87 Vz. 7559, optická mikroskopie, bílé světlo.

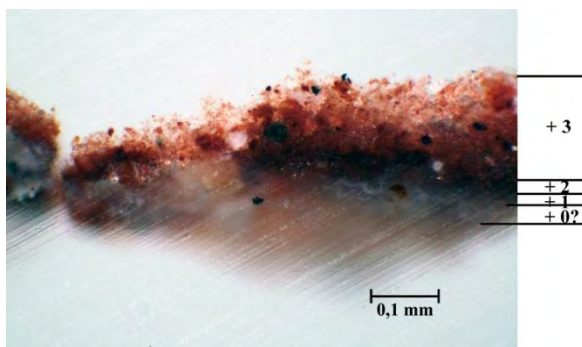
Obr. 88 Vz. 7564, elektronová mikroskopie, BSE. Místa prvkových analýz 1, 2, 3.

Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
Fragmenty žluté vrstvy 1	místo 1: <u>Ca</u> , S (Fe, Si, Al): síran vápenatý
světlá vrstva 2, povrch	místo 2: <u>Ca</u> (Si, Al, S): uhličitán vápenatý místo 3: Ca (Si, S, Al): uhličitán vápenatý

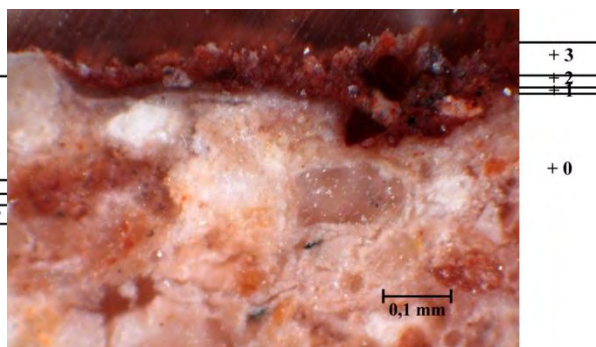
Vzorky vykazují srovnatelnou stratigrafii vrstev. Lze předpokládat, že jsou barevné vrstvy naneseny na vápennou omítku nebo hrubozrnný nátěr (vrstva 0). V této vrstvě (0) se nepravidelně vyskytují části se zvýšeným obsahem síranu vápenatého. Následuje oranžovo-červená vrstva 1 obsahující síran, v menší míře uhličitán vápenatý probarvená železitémi pigmenty. Na povrchu referenčního vzorku 7564 se nalézá nesouvislá vrstva 2 síranu, v menší míře uhličitánu vápenatého. Na vzorku 7559 odebraném z místa s předpokládaným bílým povlakem je na povrchu přítomna vrstva 2 složená téměř výlučně z uhličitánu vápenatého. Uvedené poznatky pravděpodobně svědčí o migraci síranu vápenatého a jeho předpokládané přeměně na uhličitán vápenatý.

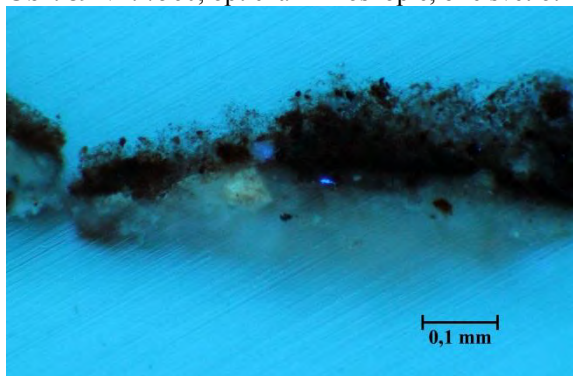
Vzorky 7560 (PO7), 7565 (PO7B), referenční vzorek): okolí praskliny v plášti anděla Principatus

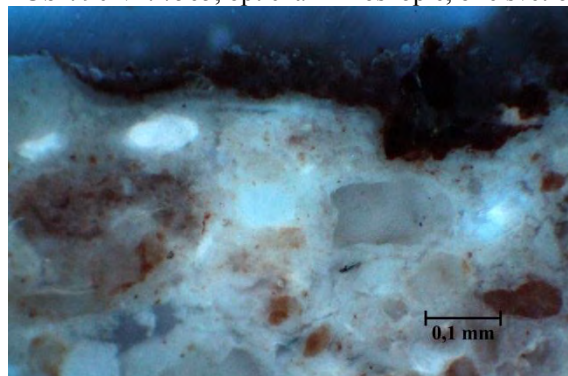
Obr. 89 Vz. 7560, optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 90 Vz. 7565, optická mikroskopie, bílé světlo.

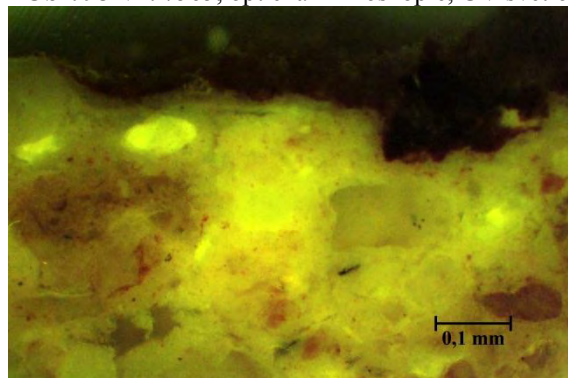
Obr. 91 Vz. 7560, optická mikroskopie, UV světlo.

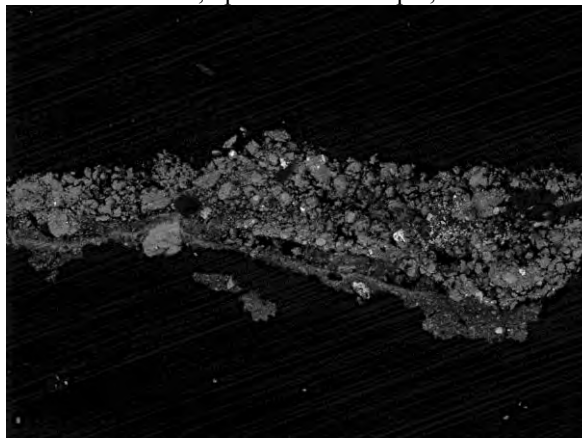
Obr. 93 Vz. 7565, optická mikroskopie, UV světlo.

Obr. 92 Vz. 7560, optická mikroskopie, modré světlo

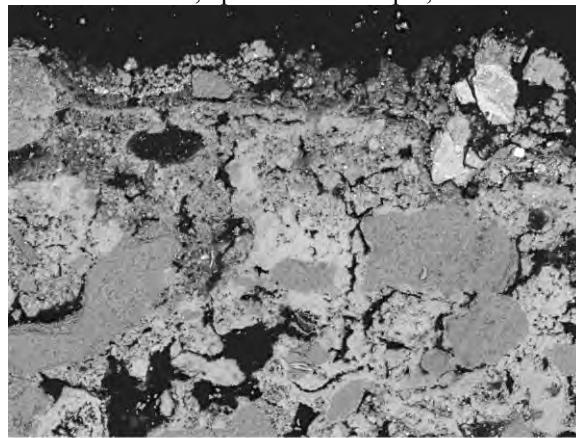

Obr. 94 Vz. 7565, optická mikroskopie, modré světlo.

SEM HV: 25.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 963 x WD: 15.67 mm 200 µm

Obr. 95 Vz. 7560, elektronová mikroskopie, BSE.

SEM HV: 25.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 1.15 kx WD: 14.56 mm 200 µm

Obr. 96 Vz. 7565, elektronová mikroskopie, BSE.

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - REM/EDS
3.	červená vrstva	<u>Ca, S</u> (Si, Al, Fe, Mn): síran vápenatý – patrně sulfatizace, případně uhličitan vápenatý, červený železitý pigment, křemenná zrna, vrstva je ve spodní části obohacena o Si, Al
2.	tenká tmavě červená vrstva	<u>Fe, Ca</u> (Si, Al, K, Mn, S, As): přírodní červené pigmenty na bázi oxidů železa, umbra, síran a uhličitan vápenatý, křemenná zrnka, zrno dolomitu
1.	fragment tenké nesouvislé světlé vrstvy	<u>Ca</u> (Fe, Si, Al): uhličitan vápenatý, křemenná zrna, silikáty, patrně červená hlínka
0	vrstva s kamenivem, patrně omítka, přítomna na vzorku 7565	<u>Ca</u> (Si, Al, Fe): uhličitan vápenatý, zrno vápence

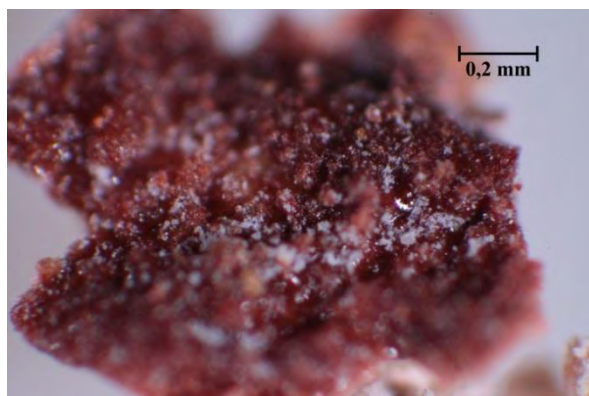

Obr. 97 Vz. 7560 a 7565 (referenční vzorek), stereomikroskopie.

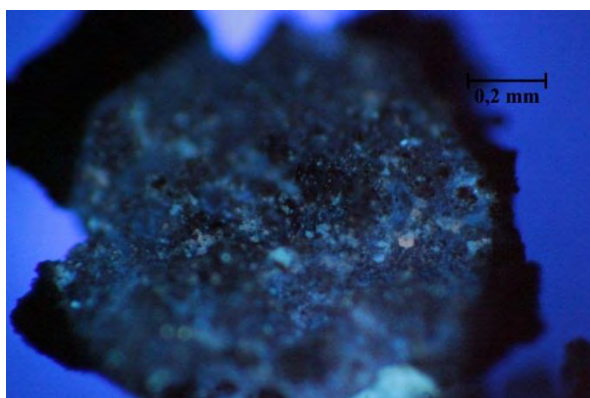
Ze stratigrafie a složení povrchových vrstev nevyplývá rozdíl mezi studovanými vzorky. Na nábrusu vzorku 7565 je zachycena podkladní omítka (vrstva 0). Nejstarší dochovanou úpravou povrchu je světlá vrstva 1, následuje patrně souvrství dvou červených vrstev 2, 3, které jsou probarveny železitémi pigmenty.

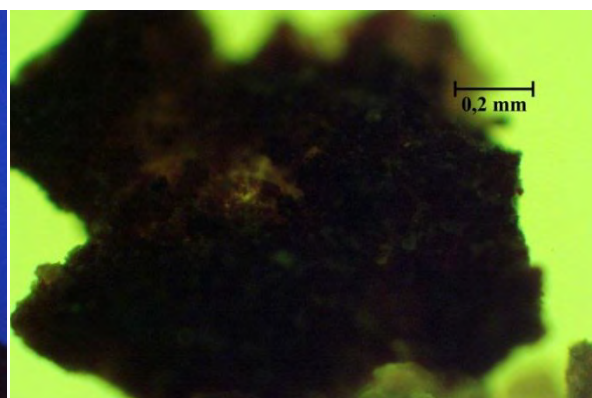
Vzorek 7560 (PO7): okolí praskliny v plášti anděla Principatus

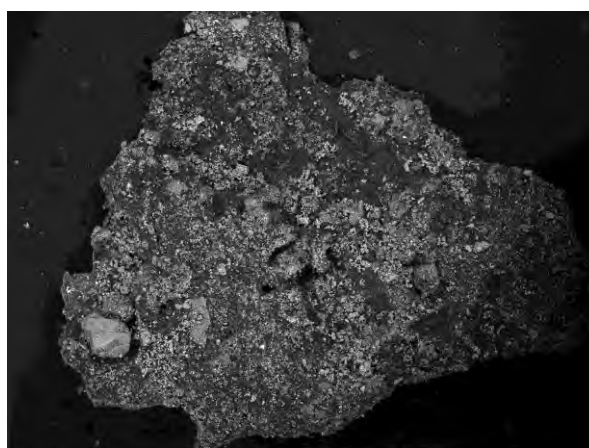
Obr. 98 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 99 Optická mikroskopie, UV světlo.

Obr. 100 Optická mikroskopie, modré světlo.

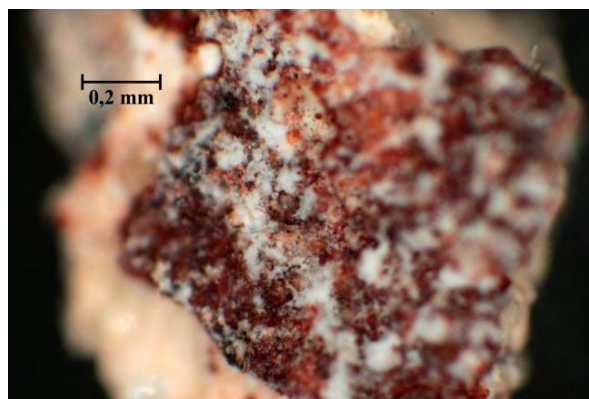

SEM HV: 20.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 489 x WD: 10.59 mm 500 μm

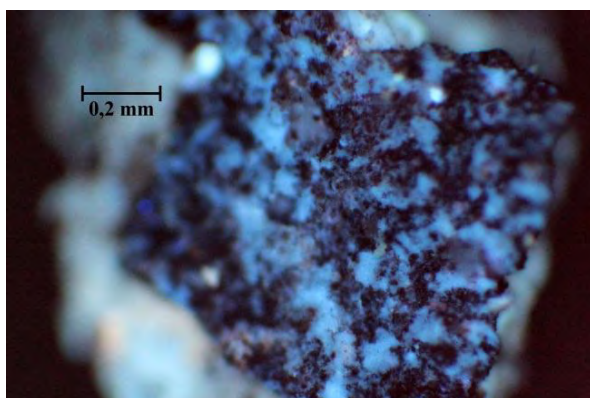
Obr. 101 Elektronová mikroskopie, BSE.

<i>Popis vrstvy, optická mikroskopie</i>	<i>Složení vrstvy - REM/EDS</i>
hnědo-červený povrch vzorku, ojediněle bílé útvary, pravděpodobně krystaly	hnědočervená část: C (Al, Ca, S, Fe, Si) pravděpodobně obsahuje vysoký podíl organické látky bílé útvary: <u>Ca</u> vápenec, <u>Fe</u> patrně červená hlinka nebo červený železitý pigment

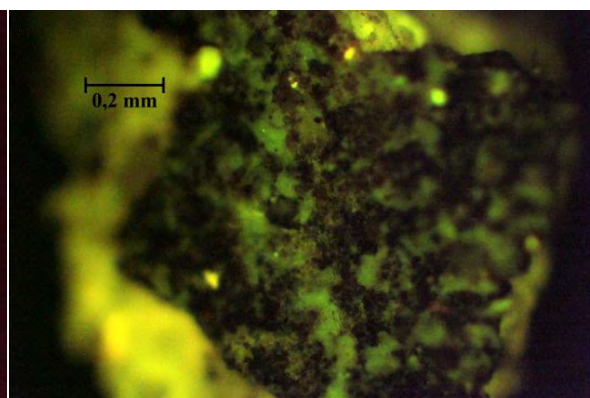
Na povrchu vzorku se nachází převážně polymerní vrstva, ojediněle bílé krystaly vápence.

Obr. 102 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 103 Optická mikroskopie, UV světlo.

Obr. 104 Optická mikroskopie, modré světlo.

Obr. 105 Elektronová mikroskopie, BSE.

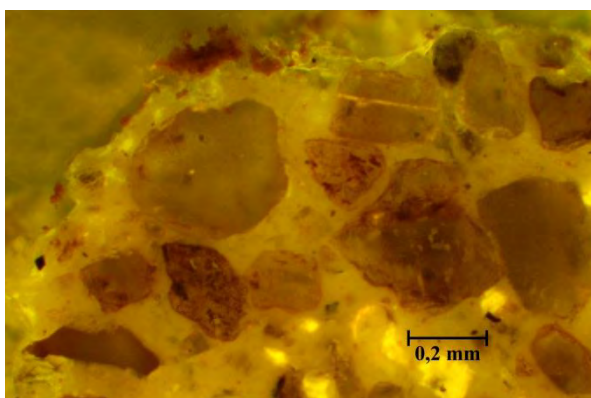
<i>Popis vrstvy, optická mikroskopie</i>	<i>Složení vrstvy - REM/EDS</i>
hnědo-červený povrch vzorku, ojediněle bílé útvary, pravděpodobně krystaly	bílé části <u>Ca</u> , <u>S</u> (Fe, Si, Al): sádrovec hnědočervená část: <u>Ca</u> , <u>Fe</u> (S, Si) vrstva probarvená železitým pigmentem

Na povrchu svrchní červené vrstvy lze pozorovat bílé útvary. Na základě prvkového složení lze předpokládat, že se jedná o krystaly síranu vápenatého (sádrovce).

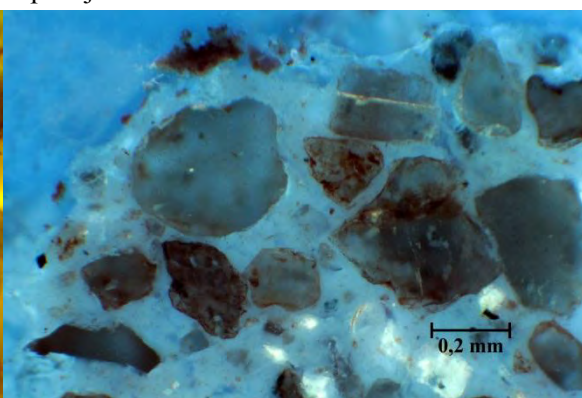

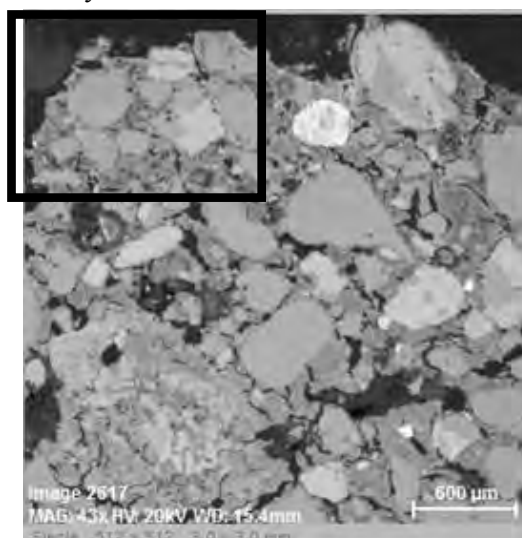
Obr. č. 106: Bílé dopadající světlo.

Obr. č. 107: Po excitaci modrým světlem.

Obr. č. 108: Po excitaci UV světlem.

Obr. č. 109: Elektronová mikroskopie, BSE, vyznačená je část zaznamenaná z optického mikroskopu.

Tab. 3: Popis vrstev, výsledky prvkové analýzy (EDS).

Číslo vrstvy	Popis vrstvy	Výsledky REM/EDS
1.	fragmenty červené vrstvy	<u>Ca</u> , S (Si, Al, Fe): síran vápenatý, uhličitan vápenatý, červená hlinka
0.	tmel	pojivo: uhličitan vápenatý (<u>Ca</u>), pojivo na vápenné bázi kamenivo: křemenná zrna (<u>Si</u>), silikáty (<u>Si</u> , Al, K (Na))

Hmota tmelu je pravděpodobně pojena bílým vzdušným vápnem, neobsahuje cement, kamenivo je tvořeno křemennými zrny a různými silikáty. Mnohá zrna kameniva mají červený odstín, lze se tedy domnívat, že je načervenalý odstín tmelu způsoben barevností kameniva. Na povrchu tmelu se nachází červená vrstva probarvená hlinkou. Červená vrstva obsahuje síran vápenatý, který mohl vzniknout buď přeměnou uhličitanových složek, nebo kumulací solí ve vrstvě.

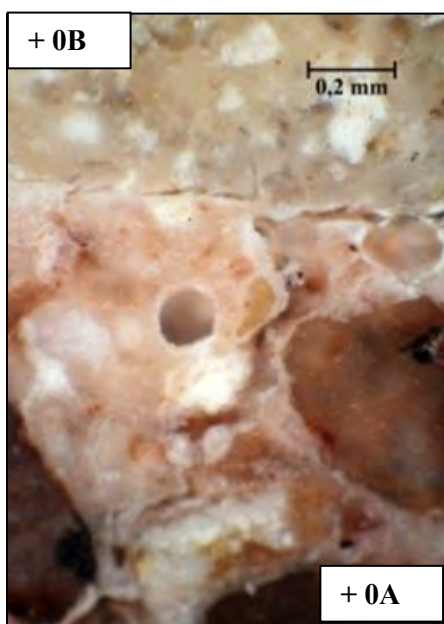
Omítkové vrstvy

Na základě restaurátorského průzkumu lze předpokládat přítomnost dvou typů intonakových vrstev na jádrové omítce. Světle béžová intonaková vrstva s hladším povrchem se vyskytuje v okolí štukových dekorací (hlavy andělů), vrstva intonaka načervenalého odstínu s hrubším povrchem je podkladem pro výjevy nástěnné malby a jejich okolí.

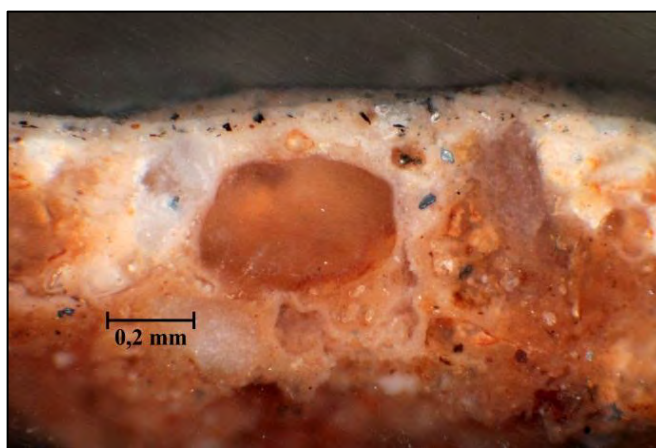
Jádrová omítka (7340, 0A) byla pravděpodobně připravena z pojiva na bázi vzdušného bílého vápna a písku s poměrně heterogenní velikostí i tvarem zrn. Růžový odstín omítky je podmíněn vyšším podílem zrn načervenalých živců a patrně také přítomností sloučenin železa.

Světle béžové intonako s hladším povrchem (7340, 0B) vykazuje tloušťku vrstvy okolo 4 mm. Omítka hladšího intonaka je vizuálně homogenní, jejím pojivem je pravděpodobně vzdušné vápno. Obsahuje křemenný písek s podobnou velikostí většinového podílu největších zrn kameniva o velikosti přibližně 0,2 mm. Velikost zrn kameniva je menší v porovnání s jádrovou omítkou a omítkou intonaka s hrubým povrchem.

Ve vrstvě **intonaka načervenalého odstínu** (7341), které je podkladem výjevů malby a jejich okolí, se vyskytují viditelné vápenné hrudky. Při přípravě omítky bylo použito pojivo na bázi bílého vzdušného vápna. Kamenivo obsahuje zejména křemenná a různá silikátová zrna (živce), v menší míře také horninové úlomky. Načervenalý odstín omítky je podmíněn barevností použitého plniva (písku) a pravděpodobně také přítomností sloučenin železa. Na karbonatovanou vrstvu intonaka byla nanášena další vrstva pojená bílým vzdušným vápnem s různým obsahem a velikostí zrn (7342, 7344, 6614³ vrstva 1), někdy podobná intonakové vrstvě. Vzhledem k tloušťce této vrstvy (cca 0,2 mm) lze předpokládat, že se jedná **vápenný nátěr**, případně velmi tenkou jemnozrnnou omítkou. Vrstva nebyla zaznamenána na všech odebraných vzorcích, není tedy jednoznačné, zda se na povrchu hrubšího intonaka vyskytuje celoplošně.

Obr. 110 Mikrosnímek jádrové omítky (0A) s béžovým intonakem (0B), vzorek 7340.

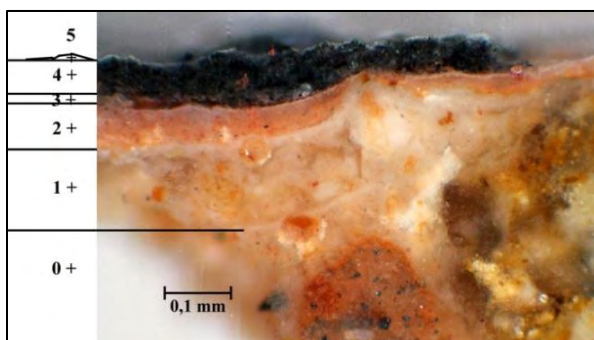

Obr. 111 Mikrosnímek načervenalého intonaka s hrubším povrchem a barevnou vrstvou, vzorek 7341.

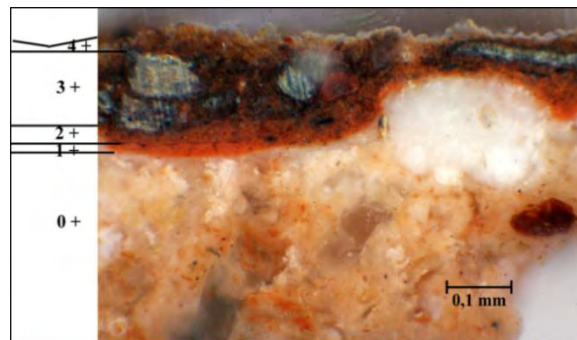
³ Chemicko technologický průzkum Restaurátorského průzkumu – nástěnné malby, štuková výzdoba a omítky interiéru kaple sv. Isidora v Křenově, březen 2012, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice.

Technika malby

Malba pozadí i malba výjevů, byly v místech odebraných vzorků provedeny v technice *secco*. Pro malbu pozadí je typický v celé vrstvě světle růžový tónovaný nátěr na vápenné bázi (pravděpodobně kaseinát vápenatý⁴) probarvený oxidy železa (7558 Principatus, 7340 Seraphim). Nátěr se na některých místech objevuje také pod vrstvami malby jednotlivých výjevů (7342 Potestates, 7346 Dominaciones, 7556 Angeli). V jiných místech je malba výjevů provedena buď bez podkladních barevných vrstev nebo na předpokládané červené či hnědé podmalbě, případně podkresbě (7344 Potestates, 7345 Seraphim). Charakter barevné vrstvy malby pozadí vzorku 7349 z výjevu Angeli se od ostatních vzorků s růžovou vrstvou pozadí liší - barevná vrstva pozadí má ve hmotě žlutý odstín, obsahuje pigmenty na bázi sloučenin olova.

Obr. 112 Výjevu baziliška, Potestates. Vzorek 7558 s omítkou, vrstvou 1 hrubozrnného nátěru, vrstvami tónovaného pozadí 2 a malby 3.

Obr. 113 Ztmavlá část inkarnátu, Seraphim. Vzorek 7345 obsahuje ztmavlou malbu nanesenou na předpokládanou podkresbu 1 a podmalbu 2.

Na základě průzkumů nelze přesně identifikovat techniku provedení předpokládané podkresby nebo podmalby⁵. Na nábrusech vzorků 7345 Seraphim a 7344 Potestates se zdá být tenká červená vrstva 1 místy dobře propojená s vápenným podkladem, což by naznačovalo, že byly pigmenty s vodou nebo vápenným pojivem nanесeny na čerstvou omítku nebo vápenný nátěr. Vrstvy však nejsou zcela propojeny v celé ploše.

Použité pigmenty

Ve studovaných barevných vrstvách malby se vyskytují následující **pigmenty**, případně plniva⁶:

Bílá, transparentní: křemen, uhličitán vápenatý/vápenec, olovnatá běloba

Červená, oranžová, žlutá: pravděpodobně pigmenty na bázi sloučenin olova (suřík) a oxidů železa

Modrá: smalt

Hnědá: oxidy železa (umbra)

Zelená: zem zelená

Černá: uhlíkatá čern

⁴ Kociánová I. Restaurování centrálního výjevu na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově. Diplomová práce, 2013, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice.

⁵ Techniku kontur se nepodařilo vyjasnit ani u tenké červené vrstvy vzorku 6888, uvedeně v chemicko-technologickém průzkumu v rámci diplomové práce I. Kociánové Restaurování centrálního výjevu na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově., 2013, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice.

⁶ Výčet přítomných pigmentů je sestaven také na základě předchozích chemicko-technologických průzkumů stropní malby kaple sv. Isidora v Křenově, které jsou součástí následujících dokumentů: Restaurátorský průzkum – nástěnné malby, štuková výzdoba a omítky interiéru kaple sv. Isidora v Křenově, březen 2012 Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice. Kociánová I. Restaurování centrálního výjevu na klenbě kaple sv. Isidora v Křenově. Diplomová práce, 2013, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice.

Změna odstínů barevných vrstev vlivem konverze pigmentů

Mnohé části malby se vyznačují změněnou barevností. Ke změně barevnosti vrstev došlo ve většině případů v důsledku koroze pigmentů na bázi sloučenin olova. Ztmavlé části, jejichž barevnost byla změněna v důsledku *korozí pigmentů na bázi sloučenin olova*, se vyskytují v celém rozsahu nástrojných malby. V obecné rovině lze předpokládat, že původními pigmenty mohly být především suřík, olovnatá běloba nebo masikot. V některých případech však není možné jednoznačně přesně určit původní barevnost či odstín vrstev, respektive barevnost původního pigmentu, jelikož shodné korozní produkty, zejména hnědý až šedý plattnerit - PbO₂, mohou vznikat konverzí všech uvedených olovnatých pigmentů. Součástí korozních produktů olovnatých pigmentů není černý galenit (PbS), lze tedy předpokládat, že koroze nenastala vlivem sulfidů.

Ve výjevu baziliška v části Potestates se vyskytuje vrstva s předpokládanými *odbarvenými zrny smaltu* (7342). V rámci plochy nástrojných malby je smaltem dále probarvena například modrá vrstva nohy anděla Cherubim (6617), zde však nebyla zaznamenána barevná změna pigmentu. Na tomto místě je důležité zmínit, že ke změně barevnosti v důsledku koroze smaltu došlo v barevných vrstvách korunní římsy⁷ (7253, 7255).

Důvody degradace pigmentů není možné jednoznačně a přesně identifikovat. Nicméně lze předpokládat, že koroze pigmentů byla způsobena často synergickým účinkem několika vlivů, mezi které lze zařadit zvýšenou vlhkost (zatékání, kondenzace), působení světla a jeho UV složky, změnou pH na nevhodné hodnoty, jejíž příčinou může být například vápenné pojivo, roztoky vodorozpuštěných solí nebo přítomnost či degradace polymerních pojiv, případně použitím nevhodných konzervačních materiálů v rámci předchozích zásahů.

Fixativa, zákaly

Na povrchu nástěnné malby se v některých místech vyskytují plochy s vyšším leskem nebo posunutým barevným odstínem, jejichž příčinou je přítomnost polymerních fixativ. Fixativa, která jsou rozpustná ve vodě a z některých částí malby je lze sloupnout, jsou tvořena polyvinylalkoholem (PO1, PO5)⁸. Ostatní předpokládané druhotné polymerní vrstvy se nepodařilo identifikovat.

Dále byly studovány vzorky odebrané v místě zákalů malby nebo jejich změn po procesu čištění. Z mikroskopického průzkumu vyplývá, že jsou zákaly malby v oblasti červené draperie Principatus (7569) způsobeny přítomností krystalů síranu vápenatého. Bílá vrstva vyskytující se v obličejové části štukové dekorace anděla ve výjevu Cherubim (7559) je tvořena uhličitánem vápenatým, který pravděpodobně vznikl v důsledku aplikace hydrogenuhličitanu amonného. Na povrchu malby v pozadí výjevu Principatus (7558) byla mikroskopicky pozorována světlá a tmavší místa. Lze předpokládat, že světle plochy vznikly odstraněním ve vodě rozpustného fixativu, pravděpodobně polyvinylalkoholu, a současným odstraněním tenké povrchové vrstvy obohacené o síran vápenatý.

Biologické napadení

Z výsledků posouzení biologického napadení (vzorky VM1-VM4)⁹ vyplývá zcela negativní až mírně zvýšený nálezy živých zárodků plísní, není tedy třeba provádět dezinfekční opatření.

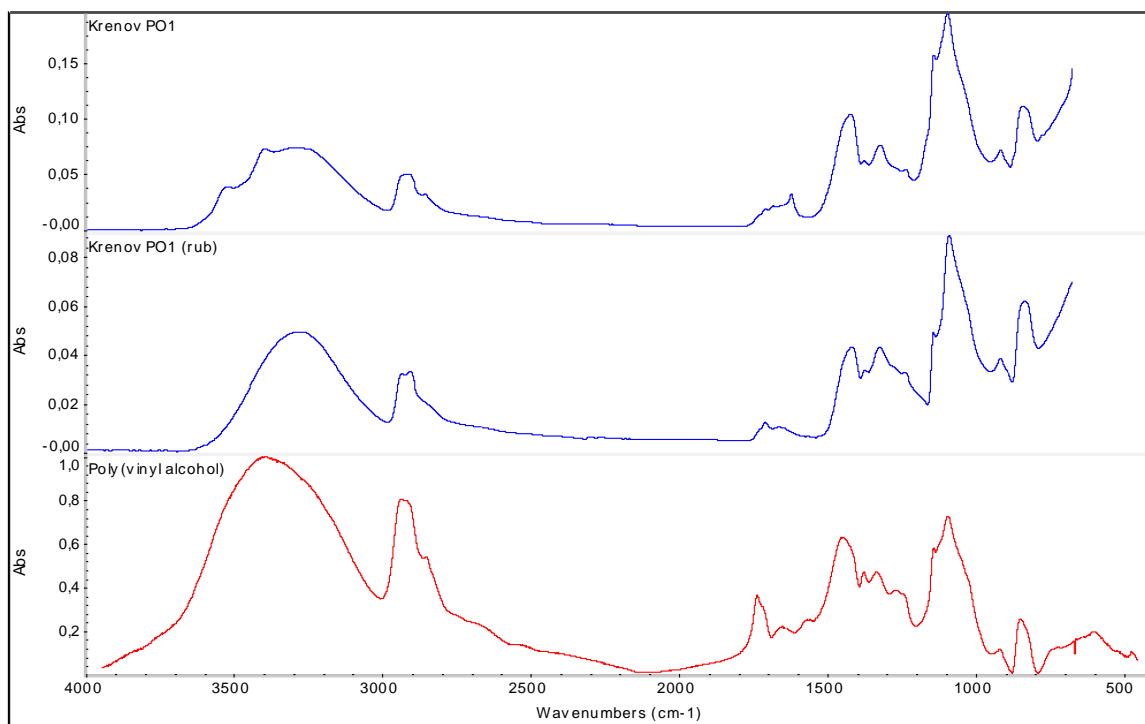
---

⁷ Lesniaková P. Průzkum povrchových úprav – hřbitovní kaple sv. Isidora v Křenově – korunní římsa. Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice. 2014.

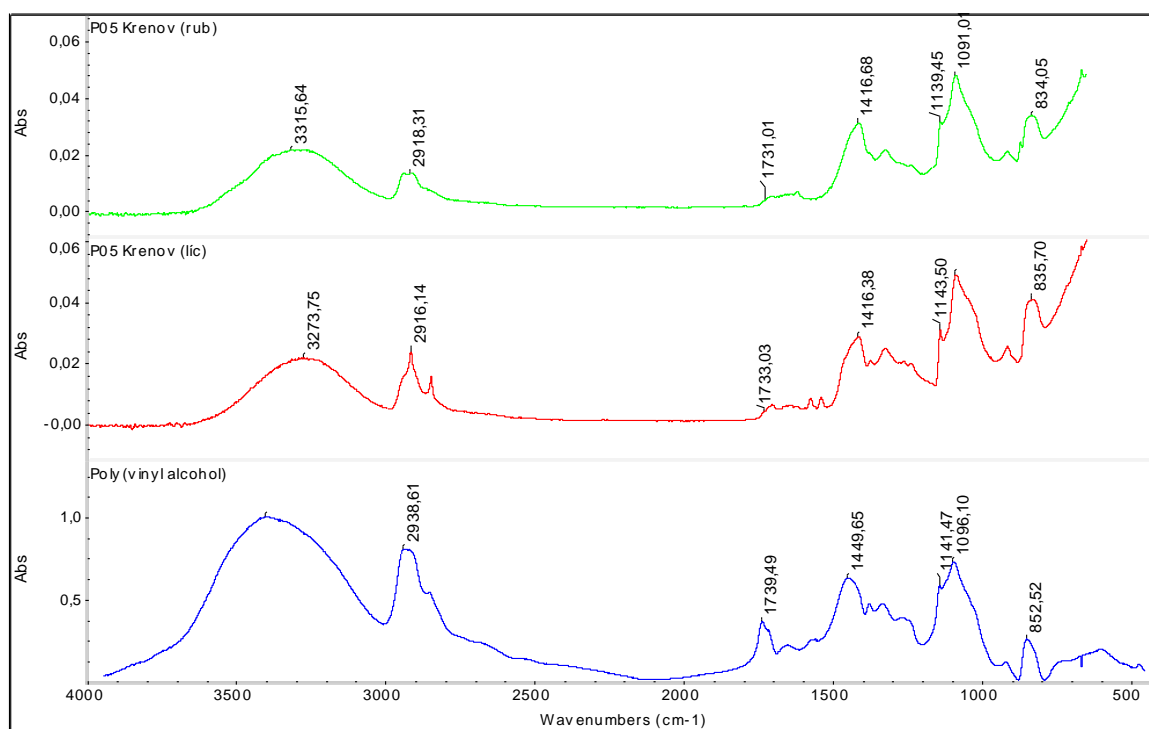
⁸ Příloha – Výsledky FTIR spektroskopie, FTIR spektra.

⁹ Příloha – protokol určení biologického napadení a jeho aktivity

Příloha – výsledky FTIR spektroskopie, spektra:

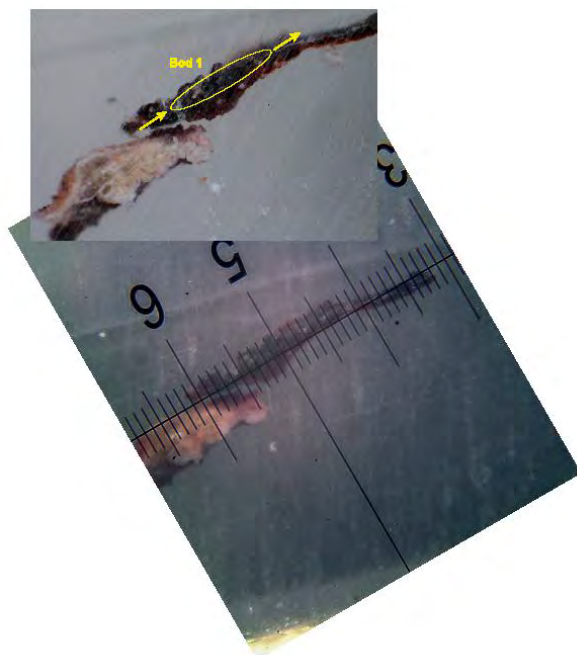
Obr. 114 FTIR spektra vzorku PO1 z pohledové a spodní (rub) strany, referenční spektrum polyvinylalkoholu.

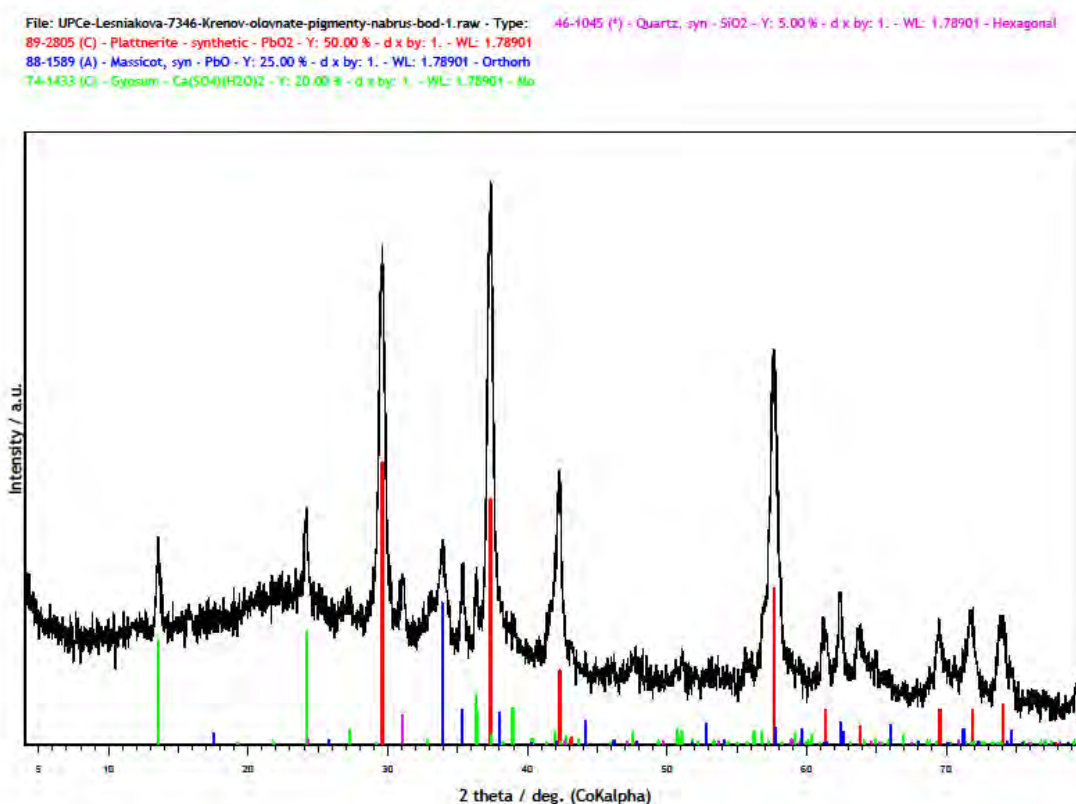
Obr. 115 FTIR spektra vzorku PO5 z pohledové a spodní (rub) strany, referenční spektrum polyvinylalkoholu.

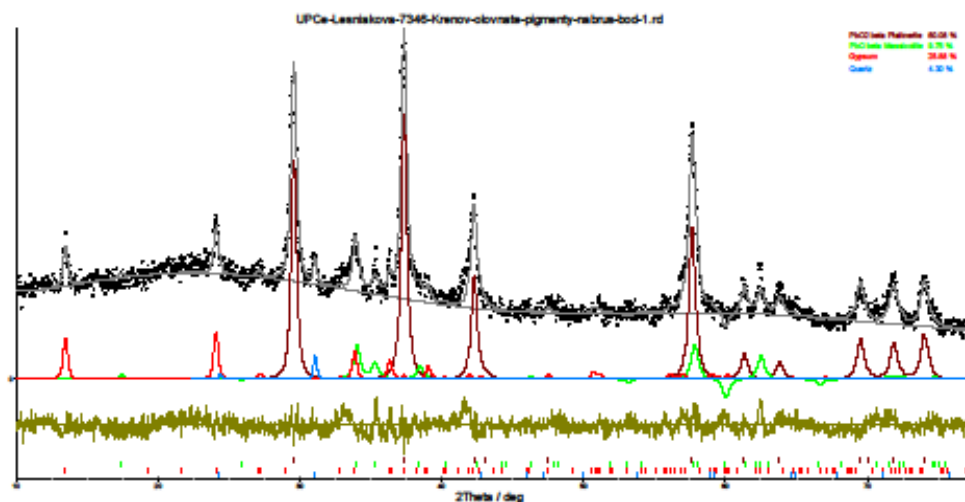
Příloha – rentgenová mikrodifrakce (XRF mikrodifrakce):

Obr. 116 Vyznačení měřené plochy na nábrusu.

Obr. 117 XRF spektrum, kvalitativní fázová analýza. Vzorek 7346, tmavá vrstva 3 se sloučeninami olova.

Analysis Report

Data Files

Data file 1 : D:\Pracovni\UPCe-Petra-Lesniakova\UPCe-Lesniakova-7346-Krenov-olovnate-pigmenty-nabrus-bod-1.rd

Global R-Values

Rexp : 5.53 Rwp : 7.61 Rp : 5.94 GOF : 1.37
 Rexp` : 22.49 Rwp` : 30.92 Rp` : 36.34 DW : 1.21

File 1 : D:\Pracovni\UPCe-Petra-Lesniakova\UPCe-Lesniakova-7346-Krenov-olovnate-pigmenty-nabrus-bod-1.rd

Range Number : 1

R-Values

Rexp : 5.53 Rwp : 7.61 Rp : 5.94 GOF : 1.37
 Rexp` : 22.49 Rwp` : 30.92 Rp` : 36.34 DW : 1.21

Quantitative Analysis - Rietveld

Phase 1	: "PbO2 beta Plattnerite"	60.075 %
Phase 2	: "PbO beta Massicotite"	9.747 %
Phase 3	: Gypsum	25.879 %
Phase 4	: Quartz	4.299 %

Background

Chebyshev polynomial, Coefficient	0	265.7673
	1	-92.85512
	2	-18.96161
	3	18.52943

Obr. 118 Vyhodnocení měření metodou XRF difrakce, kvantitativní fázová analýza, vzorek 7346, tmavá vrstva 3 se sloučeninami olova.

NÁRODNÍ ARCHIV
ODDĚLENÍ PÉČE O FYZICKÝ STAV ARCHIVÁLIÍ
BIOLOGICKÁ LABORATOŘ
ARCHIVNÍ 4/2257, 149 01 PRAHA 4

MIKROBIOLOGICKÉ ZKOUŠKY

MÍSTO ODBĚRU:
Fakulta restaurování

MATERIÁL:
Křenov, kaple sv. Isidora
stěry

DATUM PROVEDENÍ: 9. 12. 2013

PROVEDENÉ ZKOUŠKY:

Pomocí sterilních vatových tampónů byly provedeny stěry. Takto získané pevné částice byly přeneseny na povrch sladidového a Czapek-Doxova živného agaru. Inkubace probíhala při 24 ± 4 °C po dobu 7 a 14 dní.

VÝSLEDKY:

číslo vzorku	popis vzorku	počet živých zárodků plisní	identifikované druhy plisní
1	VM1 (kūr ang.)	4	<i>Penicillium sp.</i> , <i>Aspergillus versicolor</i>
2	VM2 (kūr princ.)	6	<i>Penicillium sp.</i> , bílé sterilní mycelium

ZÁVĚR:

Nález živých zárodků plisní byl pouze mírně zvýšený, není třeba provádět žádná zvláštní dezinfekční opatření, v případě potřeby postačí mechanická očista.

DATUM: 24. 2. 2014

PODPIS: PhMr. Bronislava Bacilková

NÁRODNÍ ARCHIV
149 01 Praha 4, Archivní 4/2257
IČO: 70979821

NÁRODNÍ ARCHIV
ODDĚLENÍ PÉČE O FYZICKÝ STAV ARCHIVÁLIÍ
BIOLOGICKÁ LABORATOŘ
ARCHIVNÍ 4/2257, 149 01 PRAHA 4

MIKROBIOLOGICKÉ ZKOUŠKY

MÍSTO ODBĚRU:
Fakulta restaurování

MATERIÁL:
Křenov, kaple sv. Isidora
stěry

DATUM PROVEDENÍ: 3. 2. 2014

PROVEDENÉ ZKOUŠKY:

Pomocí sterilních vatových tampónů byly provedeny stěry. Takto získané pevné částice byly přeneseny na povrch sladinového a Czapek-Doxova živného agaru. Inkubace probíhala při 24 ± 4 °C po dobu 7 a 14 dní.

VÝSLEDKY:

číslo vzorku	popis vzorku	počet živých zárodků plísní	identifikované druhy plísní
1	VM3	0	
2	VM4	1	<i>Penicillium sp.</i>

ZÁVĚR:

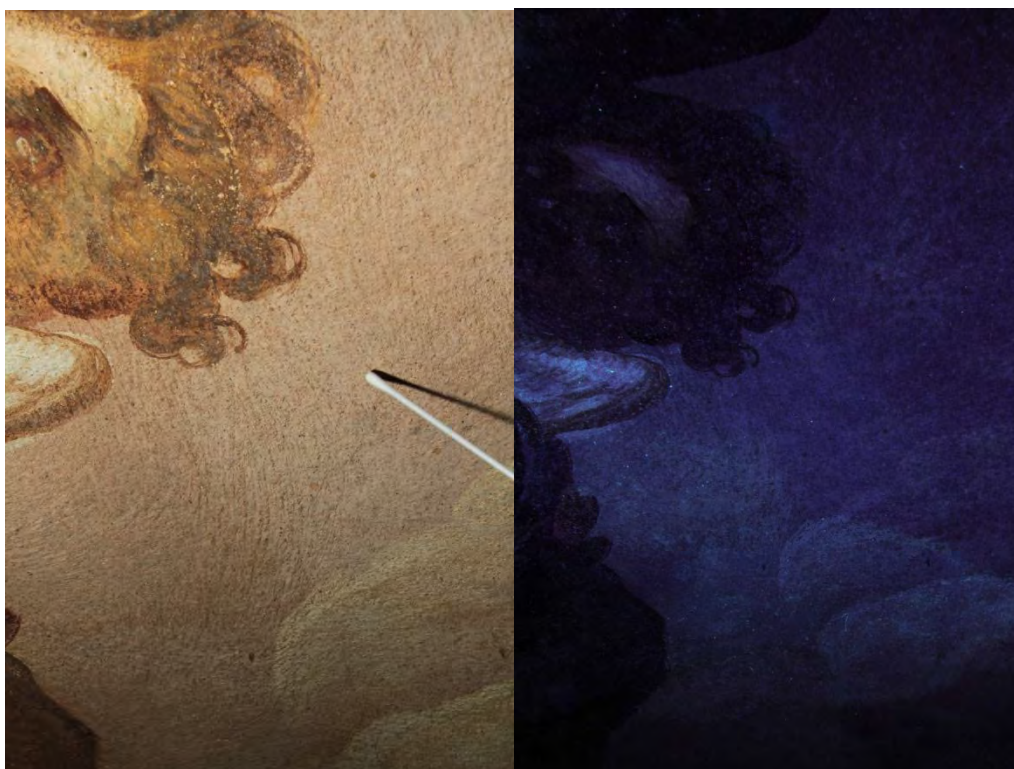
Nález živých zárodků plísní byl zcela negativní nebo zanedbatelný, není třeba provádět žádná zvláštní dezinfekční opatření, v případě potřeby postačí mechanická očista.

DATUM: 24. 2. 2014

PODPIS: PhMr. Bronislava Bacilková

NÁRODNÍ ARCHIV
149 01 Praha 4, Archivní 4/2257
IČO: 70979821

Obr. 119 Místa odběrů vzorků pro identifikaci a určení aktivity biologického napadení.

Obr. 120 Defekt v levé dolní části výjevu Seraphim, vzorek O1.

Obr. 121 Defekt v levé dolní části výjevu Seraphim, detail, vzorek O1.

Obr. 122 Defekt v levé dolní části výjevu Cherubim, vzorek O2.

Obr. 123 Defekt v levé dolní části výjevu Cherubim, vzorek O2, detail.

Obr. 124 Tmavá partie baziliška, Potestates, vzorek P1.

Obr. 125 Tmavá partie baziliška, Potestates, vzorek P1, detail.

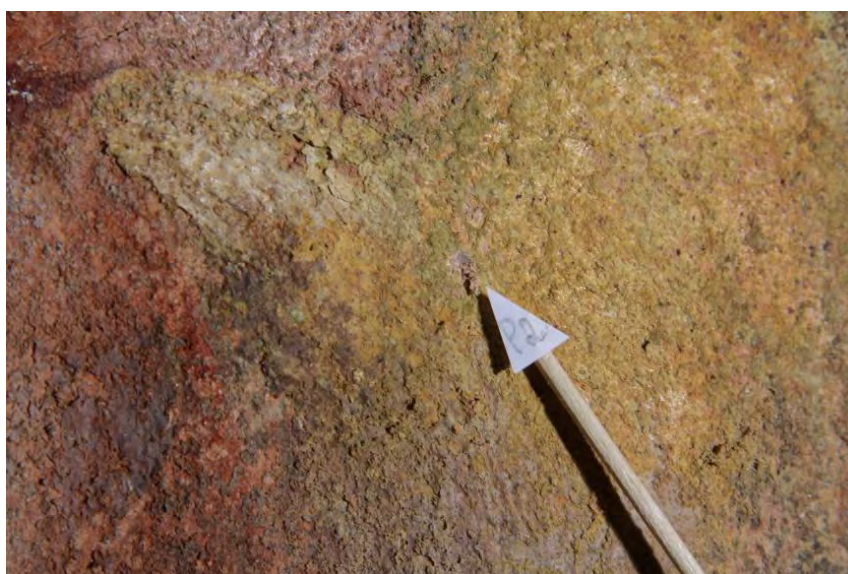
Obr. 126 Tmavá partie baziliška, Potestates, vzorek P1, detail.

Obr. 127 Žlutá partie baziliška, Potestates, vzorek P2.

Obr. 128 Žlutá partie baziliška, Potestates, vzorek P2.

Obr. 129 Žlutá partie baziliška, Potestates, vzorek P2, detail.

Obr. 130 zelená partie draperie, Virtutes, vzorek P3.

Obr. 131 zelená partie draperie, Virtutes, vzorek P3, setail.

Obr. 132 Ztmavlá část inkarnátu, Seraphim, vzorek P4.

Obr. 133 Ztmavlá část inkarnátu, Seraphim, vzorek P4.

Obr. 134 Ztmavlá část inkarnátu, Seraphim, vzorek P4, detail.

Obr. 135 Ztmavlá část křídla andílka, Dominationes, vzorek P5.

Obr. 136 Ztmavlá část křídla andílka, Dominationes, vzorek P5.

Obr. 137 Ztmavlá část křídla andílka, Dominationes, vzorek P5, detail.

Obr. 138 Část iluzivního pásu mraků mezi výjevy Cherubim a Seraphim, defekt, vzorek M1.

Obr. 139 Část iluzivního pásu mraků mezi výjevy Cherubim a Seraphim, defekt, vzorek M1.

Obr. 140 kapka fixativu ve světle žluté partii křídla, Principatus, vzorek PO1, PO2.

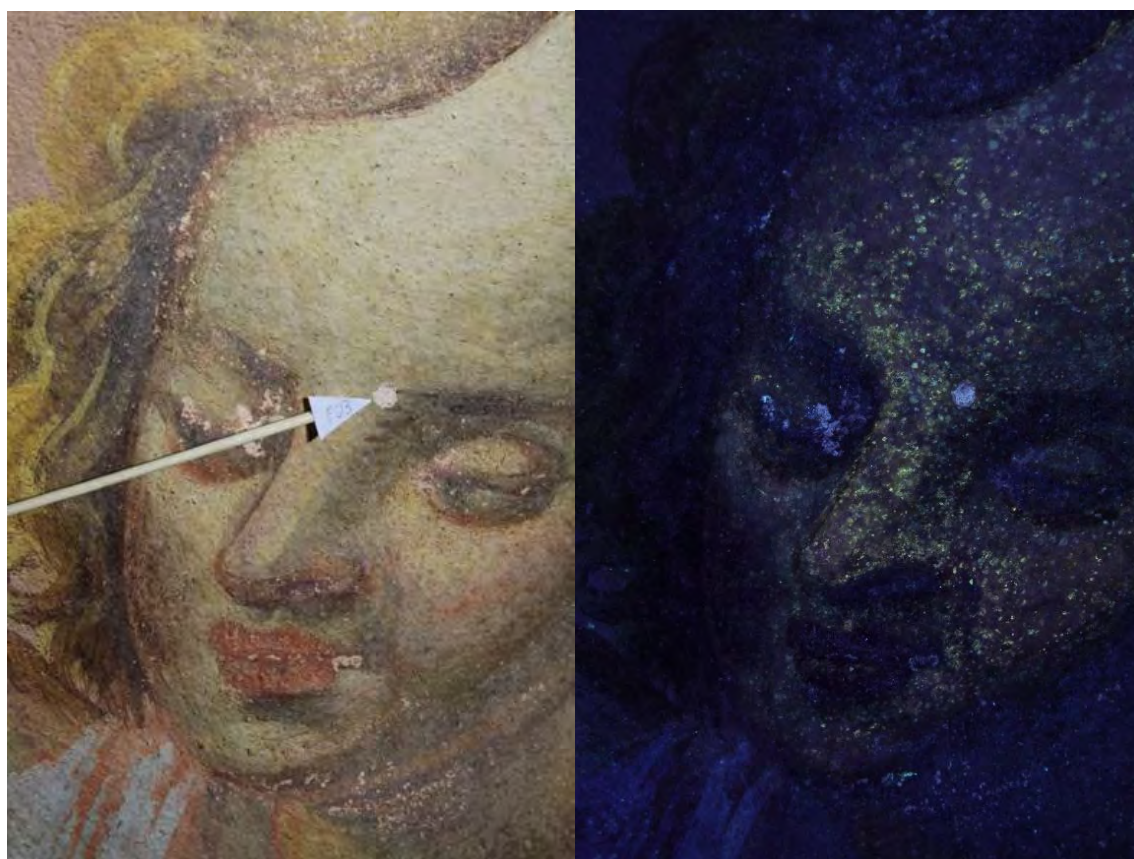
Obr. 141 kapka fixativu ve světle žluté partii křídla, Principatus, vzorek PO1, detail.

Obr. 142 kapka fixativu bílá fixáž v partii krku, Principatus, vzorek PO2, detail.

Obr. 143 Specificky luminující partie inkarnátu, Angeli, vzorek PO3.

Obr. 144 Specificky luminující partie inkarnátu, Angeli, vzorek PO3, detail.

Obr. 145 Specificky luminující partie, přechod hrubé jemné omítky napravo od křídla, Angeli, vzorek PO4.

Obr. 146 Specificky luminující partie, přechod hrubé jemné omítky napravo od křídla, Angeli, vzorek PO4, detail.

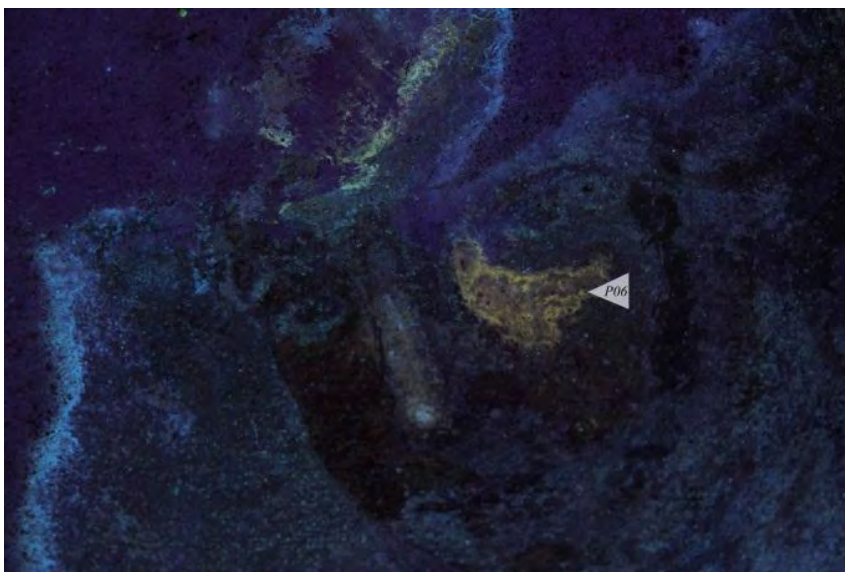

Obr. 147 Vzorek PO5.

Obr. 148 Vzorek PO6.

Obr. 149 Vzorek PO6, UV.

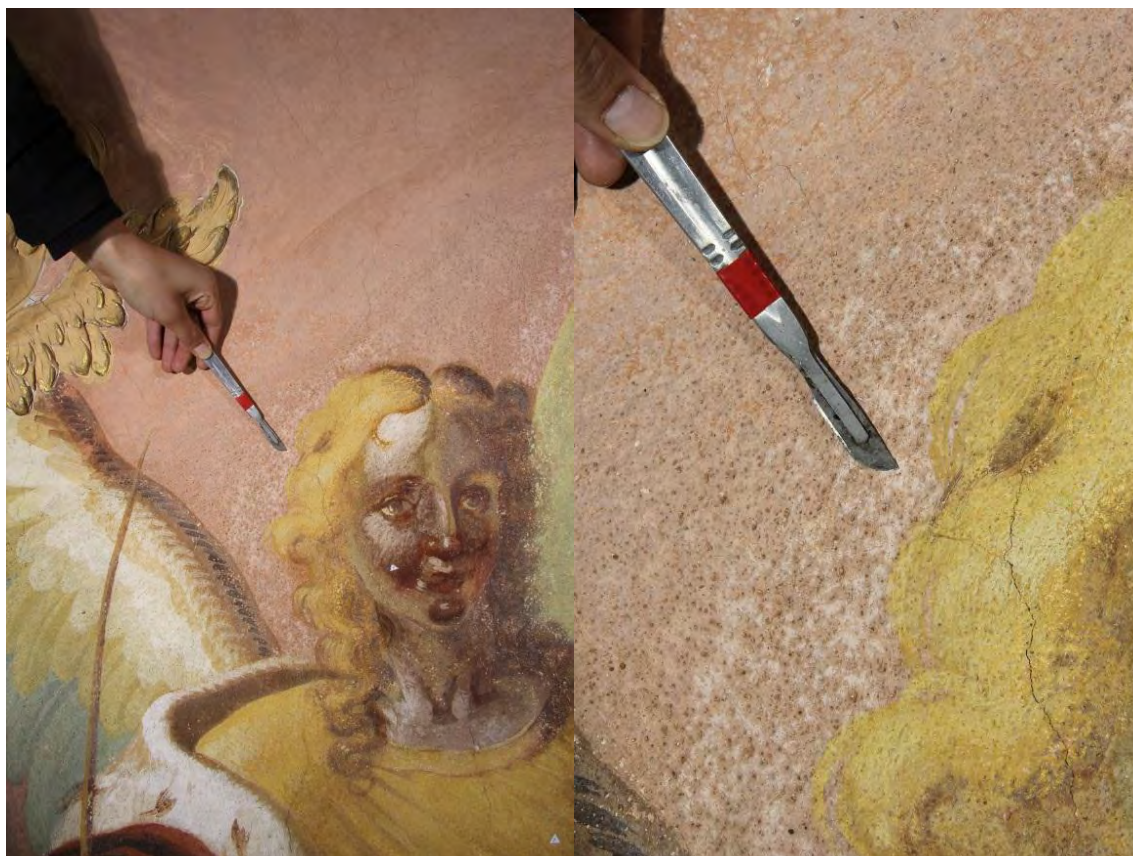

Obr. 150 Místo odběru vzorku 7555 V1./Cherubim, střední část anděla.

Obr. 151 Místo odběru vzorku 7555 V1, detail.

Obr. 152 VZ Z/1 - pozadí anděla Principatus s detailem místa odběru.

Obr. 153 VZ Z/2 - putto ve výjevu Cherubim, levá tvář.

Obr. 154 VZ Z/2 - putto ve výjevu Cherubim, levá tvář, detail.

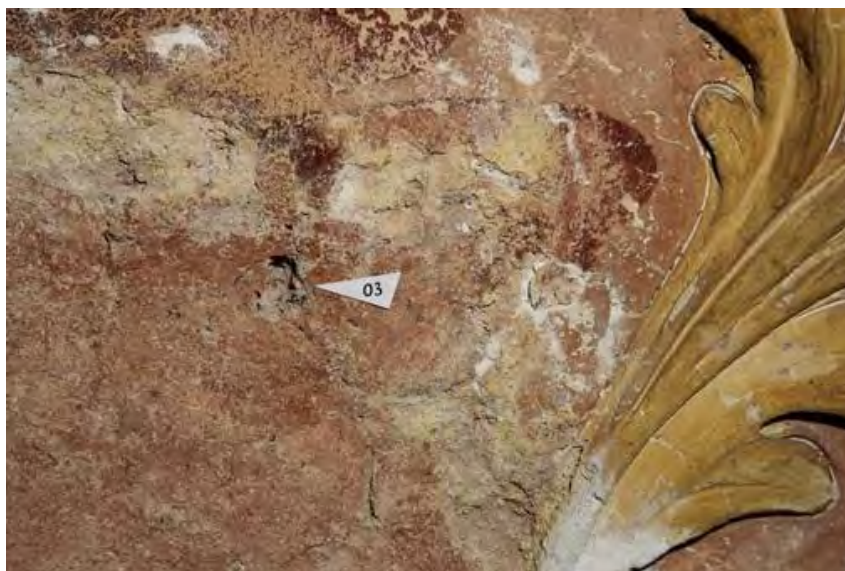
Obr. 155 Tmavá skvrna, draperie ve výjevu Principatus, PO7.

Obr. 156 Tmavá skvrna, draperie ve výjevu Principatus, detail, PO7.

Obr. 157 Místo odběru vzorku 7575 (O3). Současný stav po odstranění tmelu z roku 2004, který překrýval druhotný tmel i okraje původní barevné vrstvy.

Obr. 158 Místo odběru vzorku 7575 (O3), detail.